శ్రీ

కళ్యాణకల్పవల్లి.

ఇది

చెన్నపురిరాజధానియందలి దొరతనపువారి కాలేజీలో

తెనుఁగు పండితుఁడుగానుండిన

కందుకూరి — వీరేశలింగముచేత

రచియింపఁబడినది.

తణుకు.

డి. వి. రమణారావుగారి

శ్రీ సౌదామినీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

1914.

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

పురుషులు,

---

1. వీరసేనుఁడు—విక్రమసేనునితండ్రి.
2. విక్రమసేనుఁడు—వీరసేనునికొడుకు; కళావతిప్రియుఁడు.
3. దర్పసారుఁడు—చారుమతియొక్కప్రియుఁడు.
4. దామోదరవర్మ—కళావతిని వరింపఁగోరిన రాజపుత్త్రుఁడు.
5. పురుషోత్తమదేవుఁడు—కళావతి తన్నుఁగామించెదనుకొన్న యొక క్షత్రియ వీరుఁడు.
6. విజయపాలుఁడు—విక్రమసేనుఁడు పెట్టుకొన్న మాఱుపేరు.
7. రాముఁడు—విక్రమసేనుని భృత్యుఁడు.
8. మాధవుఁడు—దామోదరవర్మసేవకుఁడు.
9. శంకరుఁడు—వీరసేనుని బంటివాఁడు.

స్త్రీలు.

10. సుభద్రమ్మ—కళావతి మేనత్త.
11. కళావతి—విక్రమసేనుని వరించిన రాజపుత్త్రి.
12. చారుమతి—దర్పసారుని వరించిన రాజపుత్త్రి.
13. మంథర—సుభద్రమ్మదాసి.

కల్యాణకల్పవల్లి

ప్రథమాంకము.

౧. రంగము—పిఠాపురములోనివీథి.

[రాముఁడొకప్రక్కనుండియు, శంకరుఁడొకప్రక్కనుండియు, ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాము—వాఁడు శంకరుఁడాయేమిటి? అవును సందేహంలేదు? శంకరుఁడే—శంకరా! శంకరా!

శంక—ఎవరువారు? ఓహోహో! నాపాతస్నేహితుఁడురాముఁడా? ఓరామూ! నిన్నుచూచి యెంతకాల మయిందిరా? దగ్గరగావచ్చి నన్ను కాగలించుకో.

రాము—వద్దువద్దు. నాబట్టమాసిపోతుంది. నిన్ను చూడడంచేత నాకుసంతోషం పట్టరాకుండావున్నది. బండిశాగాతోలుతో వున్నావా? నిన్ను పిఠాపురములో చూస్తానని యెప్పుడూ అనుకోలేదు.

శంక—అయ్యగారూ! చాదుమర్తి, అమ్మగారూ, జంకీగాడూ, అందరమూ వచ్చినాము.

రాము—అలాగా?

శంక—అయ్యగారికి పిఠాపురం చూడవలెనని బుద్ధిపుట్టిగంటలోనమమ్మలినందరినీ ప్రయాణంచేసి బయలుదేరినారు.

రాము—ఆయనయెప్పుడూ తొందరమనిషే. అలాచెయ్యకపోతే వీరసేనుఁడుగారి పేరులో గొప్పయేమున్నది?

శంక—దానికేంగాని నీచిన్న యజమానుఁడుగారు యెట్లావున్నారు? [illegible]సేనుఁడుగారిని యిక్కడచూస్తే వీరసేనుఁడుగారు అద్భుతపడతారు.

రాము—నేనుయిప్పుడు విక్రమసేనుఁడిగారివద్ద పనిలోలేను.

శంక—అలాగా? మరియెవరివద్దవున్నావు?

రాము—ప్రస్తుతం నేను విజయపాలుఁడిగారివద్ద వున్నాను.

శంక—ఈమార్పువల్ల నీస్థితి యేమీ బాగుపడ్డట్టు లేదనుకొంటాను.

రాము—యేమీ మార్పులేదు.

శంక—మార్పులేదా? విజయపాలుడి గారివద్దపనిలో వున్నాననియిప్పుడు నాతో నీవు చెప్పినావే.

రాము—నిన్న యిక్కడ చిక్కులు పట్టినవి. విక్రమసేనుడుగారూ విజయపాలుడుగారూ యిద్దరూవొక్కరే.

శంక—ఇద్దరూవొక్కరేనా? యేమిహాశ్చర్యం!

రాము— ఒక్కరే. వెనుకటి విక్రమసేనుడుగారు యిప్పుడు విజయపాలుడుగారయినారు కాబట్టి యిప్పుడు నాకు విజయపాలుడి కొలువేకాని విక్రమసేనుడితో పనిలేదు.

శంక—అలాగయితే యిదియేదో మాయలాగువున్నది. నీకు తప్పకుండా తెలిసి వుంటుంది. నీస్నేహితుణ్ని గదా నాకీమర్మం చెప్పవా?

రాము—నీవు రహస్యం దాచగలవా?

శంక—బండికొయ్యల్లో యెడ్లను పెట్టినట్టు మనస్సులో పెట్టుకొని పైకిరానియ్యను.

రాము—దీనికంతా కారణం కాముడు. ఏమిటో చెప్పలేను.

శంక—అవునవును. నాకిప్పుడు బోధపడ్డది. సంగతంతా వూహచేసినాను. ఈవ్యవహారంలో యేదో స్త్రీవున్నది. సరేకాని నీయజమానుడు తానెవరని చెపుతూ వున్నాడూ?

రాము—తాను సేనాధిపతినన్న మాట మరుగుచేసి చిన్న వుద్యోగస్థుడయినట్టు నటిస్తూవున్నాడు.

శంక—సేనకధిపతి అయియుండగా చిన్నవుద్యోగస్థుణ్ననియెందుకు చెప్పుకోవలెను? సేనాధిపతినని చెప్పుకోవడానికి చిన్నతనంగా వున్నదా?

రాము—కాదుకాదు; దానికి హేతువు వేరేవున్నది. నాయజమానుడు కామించిన చిన్నది మహా విచిత్రమయినది! అవిడెకు ముప్ఫయివేల రూపాయలు వచ్చేసంస్థానానికి ప్రభువయిన వీరసేనుని కొడుకున్ను సేనాధిపతిన్ని కావడంకంటే చిన్నవుద్యోగస్థుడుగావుంటేనే నాయజమానుడియందు యెక్కువ యిష్టం.

శంక—ఇదీ వింతగానేవున్నది. అవిడెవద్దడబ్బులేనివారా వున్నదాయేమిటి? అవిడె భాగ్యవంతురాలా?

రాము—భాగ్యమో గీగ్యమో నాకు తెలియదు. అవిడె యింట్లో మొహిరీలు విస్తరిల్లినట్టు వుంటవి. పళ్ళెములకు...

కోకిలములుకూడా వారింటో బంగారపువే. పంజరములో చిలుకలకు మంచిముత్యాలు మేఁతపెడుతారు.

శంక—అలాగయితే ఆవిడదగ్గర పదిసంచులయినా వుంటవి. ఆవిడకు నీయజమానుడియందు అనురాగమేనా?

రాము—అనురాగమేమిటి? నాయజమానుడంటే చెవులుకోసుకొంటుంది.

శంక—ఆవిడ పేరు యెవరయినా యెరుగుదువా?

రాము—ఆవిడ పేరు కళావతి. అయితేనేమికాని ఆచిన్నదానికి ముసలిమేనత్త వొకతె పాతకంలో పుడకలాగు ప్రతిబంధంగావున్నది. అయినాకానీ ఆపెద్దావిడ యిదివరకు నాయజమానుణ్ని యెప్పుడూ చూడలేదు. ఆచిన్నది పువ్వులతోటలోకి షికారానికి వచ్చినప్పుడు యీమామెతో పరిచయం కలుపుకున్నాము.

శంక—అలాగయితే వారికిద్దరికీ వేగిరంముడివేసి పెళ్ళిలంకవేస్తే బాగావుంటుంది. ఈపంగతికేమిగాని యీపితాపురం యెటువంటిది? యీపూరినిగురించి నేనుయిదివరకు చాలావిన్నాను. ఈవూళ్ళో వేడుకగా ప్రొద్దుపుచ్చడానికి అన్నీ వుంటవి కావూ?

రాము—అన్నీవున్నవి. మేమెప్పుడూ స్నానం చెయ్యకపోయినా నాయజమానుడూ నేనూ ప్రతిదినమూ ప్రాతఃకాలము షాదగయుకువెళుతాము. భోజనమయిన తరువాత తోటలోకయినా వెళుతాము; చీట్లయినా ఆడుకుంటాము. సాయంకాలము వూరిబయటికి షికారువెళుతాము. పాడువూరు. ఈవూరంటే నాకప్పుడే విసుగువేస్తూవున్నది. రాత్రిపదిగంటలయిన తరువాత వూళ్లోయేకోలాహలమూ వుండదు. పాటలూ లేవు పదాలూ లేవుయేమీలేవు. అయినా దగ్గసారుడిగారి నవుకరూ నేనూకలుసుకొని రాత్రిళ్లు వినోదంగా ప్రొద్దుగడుపుతూవుంటాము. అతణ్ని నీకు చూపిస్తునా? ఒక్కమాటు చూచినావంటే నీవతణ్ని మళ్ళీవదిలిపెట్టవు!

శంక—నేనాభోగిగాడిని యెరుగుదును! వాడి యజమానుడు మనచారుమతిని పెళ్లాడేమాట నీవు యెరుగవుకాబోలును.

రాము—నేను మరిచిపోయినాను. ఓయీ శంకరా! మాతో సహవాసంచెయ్యవలెనంటే నీవు నీవేషంకొంచెం మార్చుకోవలెను. గంగిరెద్దు పాగాలాగు నీకీతలగుడ్డ యెంతమాత్రమూ బాగావున్నదిగాదు. నీవీపాటి తలగుడ్డమానివేసిటోపీపెట్టుకోవడం నేర్చుకోవలెను. ఇప్పుడు వుద్యోగస్థులూ అందరూకూడా పాగాలుమానివేసి టోపీలు పెట్టుకుంటూవున్నారు.

శంక—వాళ్ల గ్రహచారం టోపీలుపెట్టుకుంటే వాళ్ళే చెడిపోతారు! నేను మాత్రం లక్షవరహాలు యిచ్చినా మాతాత ముత్తాతలనాటినుంచి వంశపరంపరగావస్తూ

వున్న తలపాగా మానివెయ్యను. యెన్నట్లో పనికిమాలిన నిర్భాగ్యులు పూర్వాచారమ వదులుకుంటారుగాని నావంటి దేశాభిమానులు యెప్పుడూ వదలిపెట్టరు.

రామ—నీవు టోపీ పెట్టుకోకపోతే మానివావుగాని వూరికే కోపపడక.

శంక—పూర్వాచారం మీరితే యెంతో పాపం వస్తుంది. నూటికి ఒక్కళ్లువాళ్లు టోపీలు పెట్టుకుంటూవున్నా చాకలి సుబ్బిగాడూ, మంగల మల్లిగాడూ, గవళ్ళ గాలిగాడూ, మావూళ్లో పెద్దమనుషులు అందరూ నెత్తికి తలగుడ్డలే పెట్టుకుంటూవున్నారు.

రామ—వూరుకో. యెవరో వస్తూవున్నట్టున్నారు.

శంక—మరెవరూ కారు. మాచిన్నదొరగారు విక్రమసేనుడుగారు. నీవు యిప్పుడు చెప్పినది ఆయనతోకూడావున్న చిన్నదేనా?

రాము—కాదుకాదు. ఈపడే మంధర. నేను చెప్పిన చిన్నదానివద్దవుండే దాసి. ఆయన ఆయింట్లోనే బసచేసినాడు. నేను వెంటనే వెళ్లి మీరు యీవూళ్లోకి వచ్చిన వర్తమానం చెప్పవలెనే.

శంక—అటుగో ఆయన దానిచేతిలో సొమ్ము పెడుతూవున్నాడు! ఓరీరామా నిన్ను ఒక్కసంగతి అడగవలెననుకుంటూ వున్నాను.

రాము—నాకు యిప్పుడు మాట్లాడడానికి తీరుబడిలేదు. వేగిరం పోవలెను. నేటిరాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు మేమందరమూ నాటకోటలోసభ చేయతాము, నీవుకూడా అక్కడికిరా. సావకాశంగా అన్నిసంగతులూ అక్కడ మాట్లాడుకుందాము

(ఇద్దఱును వేఱువేఱుమార్గములఁ బోవుచున్నారు.)

---

౨. రంగము—సుభద్రమ్మగారియింట నొకగది.

[కళావతి పుస్తకము చేతఁబట్టుకొని కూరుచుండియుండఁగా నేదోసందేశమును గొని మంధర ప్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—ఆపుస్తకంకోసం నేను వూరంతా వెతికినాను. యీవూళ్లో యేపుస్తకాలకొట్టులోనూ ఆపుస్తకంలేదు.

కళా—తారాశశాంక మయినను దొరికినదా?

మంథ—అదీ దొరకలేదు.

కళా—బిల్హణీయమో?

మంథ—అదీలేదు.

కళా—రాధికాసాంత్వనమున్నదా?

మంథ—అది నాకక్కఱపుస్తకంవుండగా యెవరో కొనుక్కపోయినారట.

కళా—మరియేమి తెచ్చినావు?

మంథ—మీరుయిచ్చిన రెండురూపాయలకూ మూడుపుస్తకాలు తెచ్చినాను. ఇదిగో యిది సారంగధరచరిత్ర; యీరెండోది ఉషాకళ్యాణం; మూడోది రుక్మిణీకళ్యాణం. (అని బల్లమీద పెట్టుచున్నది.)

కళా—రుక్మిణీకల్యాణముమాత్రము నాచేతికిచ్చి తక్కినపుస్తకములు పరుపు క్రిందపెట్టు.

మంథ—ఇవి పరుపుక్రిందపెట్టి, అక్కడవున్న రాధామాధవవిలాసంతీసుకురానా?

కళా—నీవు మరేమియుం దీసికొనిరానక్కఱలేదు. ఈపుస్తకము అక్కడఁబడవేసి నీవు వేగిరముపో. ఇక్కడ కెవరో వచ్చుచున్నారు. ఎవరోచూడు. మా చారుమతి కంఠములాగున వినఁబడుచున్నది?

మంథ—అమ్మా! చారుమతమ్మగారు వస్తూవున్నారు.

కళా—కాదు. నీవు వెళ్ళిపో.

మంథ—అమ్మా! వెళ్ళుతూవున్నాను. (అని వెడలిపోవుచున్నది.

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా—ప్రియసఖీ! చారుమతీ! నిన్నుచూచుటచేత నామనస్సున కపరిమితానందము కలుగుచున్నది. ఇంత శీఘ్రకాలములో నీదర్శనసుఖము కలుగునని నేనెన్నఁడు ననుకోలేదు. (అని లేచి కౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

చారు—చెలీ! కళావతీ? నీకంటెను నాకెక్కువ సంతోషముగా నున్నది. విశేషమేమి? మొట్టమొదట నేనడిగినప్పుడు నీవింటలేవన్నారే?

కళా—సఖీ! నేను నీకు చెప్పవలసినవి వేయిసంగతులున్నవి. మీరింతయాకస్మికముగా పీఠికాపురమునకేలవచ్చినారో మొట్టమొదట చెప్పు. వీరసేనుఁడు మామగారుకూడ వచ్చినారా?

చారు—వచ్చినారు. మేమీయూరిలో నడుగుపెట్టి రెండుగడియలయినది. ఆయన స్నానముచేసి బట్టలుకట్టుకొనుట కాఁగా నేసుభద్రపిన్నిగారిని చూచుటకు వత్తురనుకొనెదను.

కళా—అట్లయినపక్షమున వారువచ్చివిఘ్నముచేయుటకు మొదలుపెట్టకముందె నాకష్టకథలు నీతోఁ జెప్పుకొనెదను. నీవుదూరాలోచనకలదానవగుటచేత నావెనుకటిపాటుచూచి చీవాట్లుపెట్టినను నీమంచిస్వభావముచేత నీవునాదురవస్థకు జాలిపడక మానవని నేనెఱుఁగుదును. విజయపాలునకు నాకునుగల సంబంధము నాయుత్తర

ములవలన నీవు వినియున్నావుగదా! అతఁడు లభించుభాగ్యము నాకిప్పుడు పోయినది. మామేనయత్త మాయుత్తరమొకటి త్రోవలోపట్టుకొని మాయుత్తర ప్రత్యుత్తరములసంగతి తెలిసికొని, అప్పటినుండియు నన్నిగదిలోఁ బెట్టిపైకిపోనీక నిర్బంధించుచున్నది. చెప్పితే నీవునమ్ముదువో నమ్మవో కాని యింకొక విశేషముకూడ జరిగినది. ఒకనాఁటిరాత్రి జానికమ్మగారియింటికి మేము భోజనమునకు వెళ్ళినప్పు డక్కడ. శైవ విగ్రహములాగున సొగసుగానున్న యాపురుషోత్తమదేవుని జూచి మోహించి మామేనత్త యాతనివలలోఁబడి పరితాప పడుచున్నదిసుమా.

చారు—ఛీ! నీవూరికే పరిహాసము చేయుచున్నావు.

కళా—నీతోడు! పరిహాసముకాదు. నేను నిజముగానే చెప్పుచున్నాను. ఏదో మాఱుపేరుపెట్టుకొని యిప్పుడామె యతనితోను త్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుచున్నది. కొంతకాలమయినతరువాత తన నిజమయిన పేరు బయలఁబెట్టఁ దలఁచుకొన్నది కాఁబోలును! ఆమె "రాధ" అని చేవ్రాలుచేయుచున్నది.

చారు—అట్లయినపక్షమున, ఇప్పుడామె నిశ్చయముగా తనమేనకోడలిని స్వతంత్రురాలినిగా విడిచిపెట్టి యుండును.

కళా—లేదులేదు. ఆమెచర్య నీవనుకొన్నదానికి ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగానున్నది తనదౌర్భాగ్యమును తెలిసికొన్నప్పటినుండియు, నాయందు దాని కనుమాన మెక్కువయినది. గోరుచుట్టుమీఁద రోకటిపోటులాగున నాకిప్పుడు మఱియొక పీడకూడ పట్టుకొన్నది. అనిర్భాగ్యుఁడు దామోదరవర్మకూడ నేఁడీగ్రామమునకు వచ్చుట తటస్థించినది. కాఁబట్టి నేనిప్పు డిన్నిపిశాచముల బాధ వదల్చుకొనుటకు పోరాడవలెను.

చారు—కళావతీ! అధైర్యపడకు. నీకిప్పుడువచ్చిన భయములేదు. వీరసేనుఁడు బాబుగారు నీమేనత్తతో మాటాడి నీకు తొందర కలుగకుండఁ జేయుదురులే.

కళా—అన్నిటినిమించిన దురవస్థ నాకింకొకటి పట్టినది. నీవదియింకను వినలేదు. ఆయుత్తరము నామేనత్త పట్టుకొనుటకు కొంచెముముందుగా నాదౌర్భాగ్యము వలన నేను మందభాగ్యుఁడైన విజయపాలునితో కలహము పెట్టుకొన్నాను. ఆకలహనివారణము చేసికొనుట కతఁడప్పటినుండియు మరల నాకంటఁ బడలేదు.

చారు—అతఁడు చేసిన యపరాధమేమి?

కళా—యేమియు లేదు. అదియేమో నాకు తెలియదుగాని మేమెన్ని సారులు కలిసికొని మాటాడినను మాలో మాకొకసారియైనను వివాదము రాలేదు. అందుచేత నతఁ డెప్పుడును ప్రణయకలహమునకయిన నాకవకాశ మీయఁడేమో యని భయపడి, నాలో నేనాలోచించుకొని కడచిన గురువారమునాఁడు నాకు నేనే యొకయుత్తరము

వ్రాసికొని, దానిలో విజయపాలుఁడు మఱియొకసుందరిపయిని వలపునిలిపియున్నట్టు తెలియఁబఱిచినాను. అట్లువ్రాసి యాయుత్తరములో క్రింద "నీ వెఱుఁగని నీప్రియ సేవకురాలు" అని చేవ్రాలుచేసి, ఆయుత్తరమును విజయపాలునికిఁజూపి, నామీఁదల ద్రోహముచేసితివని యాతనిని నిందించి, మనస్సులోలేనికోపమును మొగమునఁ దెచ్చు కొని మండిపడి, ఇఁక ముందెప్పుడును నీనాననముఖము చూడనని యొట్టు పెట్టు కొన్నాను.

చారు—అట్లు పంపివేసినతరువాత నీవాతనిని మరలఁ జూడ లేదా!

కళా—ఆమఱునాఁడే మామేనత్తమూఁగుట్టుకనిపెట్టినది. నేనాతనిని మొట్టమొదట మూఁడుదినములుమాత్రమే బాధపెట్టవలచుకొంటినిగాని యిప్పుడాతనిని దక్కించు కొనుభాగ్యమే యెప్పటికిని దప్పిపోయినది.

చారు—నాకు నీవు వ్రాసినట్లతఁడు నీమీఁద నిజమయిన ప్రీతిగలవాఁడయి నీచెట్టపట్టుట కర్హుఁడే యయినపక్షమున, నిన్నింతటితో నాతఁడెప్పటికిని విడువఁ జాలియుండఁడు. అయినను నీవే యాలోచించుకో. అతఁడు చిన్నయుద్యోగముతో నున్నాఁడని వ్రాసినావు. నీకు మూఁడులక్షలరూపాయల సొత్తున్నదా!

కళా—అవునుగాని యుక్తవయస్సువచ్చులోపల నా మేనత్తయనుమతి లేకుండ నేనువివాహముచేసికొనెదు పక్షమున నాసొమ్ములో విశేషభాగము నాకు రాదన్న సంగతి నీవెఱుఁగుదువు. అయినను మాతాత యిట్టియేర్పాటుచేసినాఁడని నాకుఁ దెలిసినప్పటినుండియుఁ బదునెనిమిదిసంవత్సరములు నిండకముందే పెండ్లిచేసికొనవలె నని నేను నిశ్చయము చేసికొన్నాను. ధనము నిమిత్తమయి యొక్కదినమయినను వేచి యుండవలసినదని కోరెడు పురుషుని నెవ్వనిని నేను కామింపఁజాలను.

చారు—ఇదికేవల చపలత!

కళా—ఏమీ! నాప్రియసఖి చారుమతి నాయందే చపలత్వమారోపించి తప్పు పట్టుచున్నదా? నేనింతవఱకును చారుమతి ప్రియుఁడు దర్పసారుఁడు చారుమతికే చపలత్వము నేర్పినాఁడనుకొన్నాను.

చారు—అతనిదోషములనుగూడ గుణములని భావించి నేనెప్పుడును ప్రేమింపను.

కళా—అయినను సమయమున కాతనికి సందేశముపంపియే నీవిక్కడకువచ్చితి వనుకొనెదను.

చారు—నీతోడు! లేదు. నేనిప్పటికాపురమును వత్తునన్నమాటయు నాతనికిఁ దెలియదు. వీరసేనుఁడు బాబుగారి ప్రయాణము నకస్మాత్తుగా తలపెట్టినందున, నేనాతని కి వర్తమానము పంపుటకయిన నవకాశము లేకపోయినది.

కళా—ఓచారుమతీ! వీరసేనుఁడుగారి సంరక్షణలోనున్నను నీవు స్వతంత్రురాలవు. అయినను నీవతిదీర్ఘమయిన యీసంవత్సరకాలమునుండియు ధర్మపాలునికోర్కెను వహించుట కనుమానించుచు కాలహరణము చేయుచున్న కృతఘ్నుఁడనుకొనరా దర్పసారుని చాపల్యమునకును శంకాశీలత్వమునకును దాసురాలవయి యాతని గర్వము పొగనిడుచున్నావుగదా!

చారు—చెలీ! నీవుపడ్డ యభిప్రాయ మెంతమాత్రమును సరియైనదికాదు. మాతండ్రిగారి మరణమునకు ముందే మేము వివాహమునకు నిశ్చయము చేసికొన్నాము. ఆయన మృతియు తన్మూలమున వచ్చిన కొన్నిచిక్కులును నడుమనిలిచి నాహృదయవల్లభుఁడయిన దర్పసారుని మనోరథమునకు విలంబనము కలుగఁజేయుచున్నవి. గాని యుండాతనిదోషము లేశమును లేదు. అటువంటి యల్పాంశమునుబట్టి కాలహరణము చేయుట కతఁడంత దయమాలినవాఁడుకాఁడు. అతని స్వభావమును గురించి కూడ నీవు వట్టిపాపము కట్టుకొనుచున్నావు. కళావతీ! అటువంటి మహోదారచిత్తుఁడెప్పుడును శంకాశీలుఁడుకాఁడు. అతఁడప్పుడప్పుడు కొంచెము చంచలహృదయుఁడుగా నున్నను, అతనిహృదయమునందు కాపట్యమన్నది యేమాత్రము లేదు; అప్పుడప్పుడు కొంచెము చిరాకుపడినను, మృదువు తప్పినమాట యాతని నోటినుండి యెప్పుడును రాదు, అతఁ డీవఱకు కామతంత్రముల కలసాటుపడినవాఁడు కాక పోవుటచేత. ప్రియురాండ్రు నాయకులవలనఁ బ్రతీక్షించు ప్రియభాషలను వేషములను జూపుటయందు మాత్ర మతఁడంత నిపుణుఁడుకాఁడు. కాని యాతని ప్రేమయు వినయవర్తనమును నిర్వ్యాజములయినవి. అతని హృదయమునందలి ప్రేమ మేరమీఱినదగుటచేతఁ దనప్రియురాలును మాటలచేతను చేఁతలచేతను దనయందిట్టి ప్రేమమునే చూపవలెనని యతఁడు ప్రతీక్షించుచుండును. తనయందుఁగల గుణాతిశయమునుబట్టి యతఁడెంత ప్రేమకయినను నర్హుఁడేయయినను, వినయగుణముచేత నతఁడు తనగుణాతిశయమును గొప్పగా భావించుకొనకున్నాఁడు. అవ్యాజప్రేమమును జూపుటకర్హమయిన గుణగౌరవము తనయం దేమున్నదని భావించుకొను నమ్రతకలవాఁడగుటచేత, అతఁడు తనమీఁద తగినంత యనురాగముండదేమోయని శంకించుచుండుట కలదు. అతనియొడఁగల యీస్వభావమే నామనస్సును గొన్ని వేళలయందుఁ బరితాపము పాలుచేయుచున్నది. ఇటువంటి సందేహములుకూడ నాయందుఁగల ప్రేమాధిక్యమునుబట్టియే యుత్పన్నము లగుచుండుటచేత, అనురాగఋణమును పూర్ణముగా దీర్చలేక నేనే యాతని కష్టపడియున్నానని చెప్పవలసియున్నది.

కళా—ఓచారుమతీ! అతనిపక్షమవలంబించి సమాధానము చెప్పఁబూను

కొన్నందుకు నిన్ను నేను నిందింపను. కాని నిన్ను నే నొక్క ప్రశ్న వేసెదను. నీవు దానికి కపటము విడిచి యుత్తరము చెప్పవలెను. అతఁడు నీప్రాణరక్షణము చేసినవాఁడు కాకయుండినపక్షమున, ఇప్పుడున్నంత ప్రేమ నీకతనియం దుండి యుండునా? ఆ యందు నీపడవను తలక్రిందు చేసిన యా క్రూరవాయువే యంతయు నీమనస్సు నాతనిపై యనురాగరసమును పూరించుటకు నీపాలిటి యనుకూలదేవతయయినది.

చారు—నాకతనిమీఁది యనురాగము కృతజ్ఞతవలనఁ గొంత బలపడి యుండ వచ్చునుగాని నాప్రాణరక్షణము చేయకముందే నాకాతనిమీఁద నవ్యాజానురాగము గల్గెను. అయినను నాకతఁడు చేసిన మహోపకార మొక్కటియే నన్నాతనియెడ బద్ధానురాగముగాఁ జేయఁజాలినంత యనుబంధమయినందుకు సందేహము లేదు.

కళా—ఇదియొక యనుబంధకారణమా? ఆసమయమందు దాపుననున్న పక్ష మున నీటికుక్క సహితమట్టి పనిచేసియుండును. ఈతఁ చేతనయినవాఁడన్న హేతువు చేత నేనుమాత్ర మెన్నఁడును నాహృదయ మెవ్వరికి నర్పింపఁజాలను.

చారు—కళావతీ! ఇటురా, బొత్తిగా నీవాలోచనలేని మాటలాడుచున్నావు

కళా—నేనూరక పరిహాసమునకన్నాను. ఈమాటలు పాటిగాఁ బట్టఁబోకు— ఎవరో వచ్చుచున్నారు.

[మంథర త్వరతో ప్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—అమ్మా! అమ్మా! మీమేనత్తగారితో గలిసి వీరసేనుడుగారు యిప్పుడే మనయింటికివచ్చినారు.

కళా—వారిక్కడకు రారు.—మంథరా! నీవు కనిపెట్టియుండి నాతోఁ జెప్పు.

మంథ—చిత్తము. (అనివెళ్లుచున్నది.)

చారు—వచ్చినను రాకపోయినను నేనుపోవలెను. నేనిక్కడకు వచ్చిన సంగతి వీరసేనుఁడు బాబుగారెఱుఁగరు. ఆయన నన్నిక్కడఁ జూచినపక్షమున, పోనీక నిలిపి యూరుచూచుటకైనన్నుఁ దనవెంటఁగొనిపోక మానరు. నేను మఱియొకప్పుడు వచ్చి నీమేనత్తను జూచెదను. అప్పుడామె తనయిష్టమువచ్చినంతసేపు నిలిపి తనకు తెలియని పెద్దపెద్దమాటలు వేసి నాతో సావకాశముగా మాటడవచ్చును.

[మంథర మరలఁ బ్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—అమ్మా! అమ్మా! వారిద్దఱును మేడమీఁదికి వచ్చుచున్నారు.

కళా—ఇఁక నిన్నిక్కడ నిలుపను. నాప్రాణసఖీ! చారుమతీ! సెలవా? నీ కాకను దర్పసారునికిఁ జెప్పిపుచ్చుటకయి నీవు తొందరపడుచున్నావు. ఇదిగో దొడ్డి మెట్లున్నవి. ఈదారిని క్రిందికిదిగిపో.

చారు—చెలీ! సెలవు. (అని కళావతిని కౌఁగిలించుకొని వెడలిపోవుచున్నది.)

కళా—ఓసీ! మంథరా ఈపుస్తకములుతీసిదాచు. వేగిరము! వేగిరము! రుక్మిణీ కళ్యాణము పెట్టెలసందునఁ బడవేయుము. విజయవిలాసము పరుపుక్రింద పెట్టు. భాగవతము సప్తమస్కంధము తెఱచి బల్లమీఁద పెట్టు.

మంథ—పాడుసప్తమస్కంధం లెండి. వంటబ్రాహ్మఁడు పుస్తకంలో చుప్పనాతికథపట్టు వచ్చేదాకా చింపివేశాఁడు.

కళా—పోనీ! ఉన్నంతవఱకు తెఱచిపెట్టి గూటిలోనున్న గజేంద్రమోక్షము నామీఁద గిరవాటు పెట్టు. వారువచ్చుచున్నారు. నీవు వెళ్ళిపో.

మంథ—అమ్మా! మంచిది. (అని వెడలిపోవుచున్నది.)

[సుభద్రమ్మయు, వీరసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—అదిగోనయ్యా! ఆబుద్ధిహీనురా లక్కడఁ గూరుచున్నది ఈప్రబుద్ధురాలు కాసుకుగతిలేని నిర్భాగ్యుని పెండ్లిచేసికొని తనవంశమున కంతకు నపకీర్తి తేఁజూచుచున్నది.

కళా—అత్తా! వినుక నీవిషయమయి నేననుకొన్నది—

సుభ—అమ్మాయీ! నీవేమయిన ననుకొందువు. నీయనుకొనుట లేక చాలించు. చిన్నపశువులు తమ మనసు వచ్చినట్లెల్ల ననుకొనుట తప్పు. మేమిప్పుడు నిన్ను ప్రార్థింపవచ్చిన సంగతివిను. నీవతని మఱచిపోయెదనవిమా చేతిలో చెయ్యి వేయవలెను.

కళా—మఱపెల్లప్పుడును మనమనస్సునకు స్వాధీనమయినపని కాదు. మఱచిపోవలెననుకొన్నను మఱచిపోవుట మాత్రము కొన్ని సమయములయందు చెప్పినంత సులభముకాదు.

సుభ—తెలిసినదానిని నేను సులభమని చెప్పుచుండఁగా నీవు కాదని నామాట కెదురు చెప్పెదవేమి? నిజముగా తలఁచుకొంటే మఱచిపోవుట యెప్పుడును కష్టము కాదు. నా పెనిమిటిని నేనెట్లు మఱచిపోయినానో నీవెఱుఁగుదువా? అసలాయన భూమిమీఁద కొంతకాలమున్నట్టే యిప్పుడునాకు జ్ఞప్తిలేదు. నీమామగారిని మఱచిపోవలెనని నేను మనఃపూర్తిగా తలఁచుకొన్నాను. వెంటనే మఱచిపోయినాను. వేగముగా మఱచిపోక యెల్లకాలము నొక్కనినే మనస్సులోనుంచుకొనుట నీవంటి కన్నెలకు బొత్తిగా తగదు.

వీర—నీవు మఱచిపొమ్మన్నదాని నొక్కదానినిదక్క మఱిదేనిని నీవేనాఁడు నెప్పుడు మనస్సులో నుంచుకొన్నట్టు [illegible]. ఇదియంతయు నీవు చదువుకొన్న విద్యాప్రభావము.

కళా—అత్తా! నన్నిట్లు బాధపెట్టుటకు నేను నీకేమి యపరాధము చేసినాను!

సుభ—కళావతీ! నీవు మాటుమఱపించి తప్పించుకొనఁ జూడకు. నీ నేరమునకు తావద్దతగినంత నివర్తనమున్నది. దానికేమిగాని యీకరణమంతయు నేను చెప్పినట్లు వినెదనని వాగ్దానము చేయుము, నామాటవిని మనకు కావలసినవాఁడీయన చెప్పిన మనిషిని చేసికొనుట కంగీకరించు.

కళా—అత్తా! నీతో నేను స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నానువిను. నేను కోరుకొన్న వానినిదక్క మఱియొక్కని వరించుట కెప్పుడును నేనిష్టపడను. మీరాలోచించిన సంబంధము నాకు సరిపడదు.

సుభ—అమ్మాయీ! వరించుటకును వరించకపోవుటకును కన్నెపడుచవు నీయిష్టముతో పనియేమున్నది? ఇష్టానిష్టము లెప్పుడును నీవంటి కన్యల కర్హములయినవి కావు అవి సదా మాఱుచుండుట సహజమయినందున, వివాహవిషయములో సాధారణముగా నిష్టములేని వానితో నారంభించుటయే శ్రేయస్కరమన్న సంగతి నీవెఱిఁగియుండవలసినదే. మొట్టమొదట నేను నీమామగారిని పెండ్లి చేసికొన్నప్పుడు నాకాయనమీఁద నిజముగా పెద్దపులిమీఁద నున్నంతద్వేషము. అయినను మాది యను కూలదాంపత్య మయినందుకు సందేహము లేదుకదా? భగవంతుఁ డనుగ్రహించి నా భర్తగారిని తనవద్దకు రప్పించుకొన్నప్పుడు నేనెంత బిగ్గరగా నేడ్చినానో కన్నీరెట్లు కాలువలు కట్టించినానో నీవేయెఱుఁగుదువు. ఈనడుమ నేను కుదిర్చిన సంబంధము మానివేసి మేము మఱియొక మంచిసంబంధము చెప్పెదమనుకో, నీవప్పుడయిన విజయపాలుని వదలివేసెదవా?

కళా—కల్లవాగ్దానములుచేసి నేనొకవేళ నామనస్సు నబద్ధము చేయఁగలిగినను నాచేష్టలుమాత్రము నాపలుకుల నబద్ధములుచేసి నిజమును బయలఁబెట్టకమానవు.

సుభ—పెద్దమనుష్యుల యెదుట సరసముగా మాటాడుటకు నీవప్పురాలవు కావు. నీవు నీగదిలోనికిఁ బోయి కొలకొలలాడుచు నొంటిగాఁ గూరుచుండి నీదురాలోచనలు చేసికో. పో.

కళా—మంచిది. సంతోషపూర్వకముగాఁ బోయెదను.

(అని లేచిపోవుచున్నది.)

సుభ—ఇప్పుడు మామీఁద పెద్దభారము పడినది.

వీర—ఇందేదియు వింతలేదు. ఇదియంతయు బాలికలకు విద్యచెప్పించుటవలన కలిగినఫలము. నాకీశ్వరానుగ్రహమువలన వేయుమంది పుత్రికలు కలిగినను వారిలో నొక్కరికిని విద్యచెప్పింపను.

సుభ—బావగారూ! మీరు కన్యల విషయమయి తప్పుదలంచుచున్నారు.

వీర—సుభద్రమ్మా! నేనీదినమున ప్రత్యక్షముగా చూచినసంగతి యొకటి చెప్పెదను విను. నేను మీ యింటికి వచ్చుచుండఁగా మీదాని నీచేతికోడలినిమిత్తము పుస్తకముల కొట్టునుండి కొన్నిపుస్తకములు కొనితీసికొని వచ్చుచున్నది. పయి యట్టలనుబట్టి యవియెటువంటి పుస్తకములో నేనప్పుడే గ్రహించినాను.

సుభ—శృంగార ప్రబంధములు.

వీర—అవును. అవి పట్టి పనికిమాలిన పుస్తకములు. అవి చదివినవారు చెడిపోక మానరు. ఆవాసనసోఁకినతరువాత వానిలోవర్ణింపఁబడినదాని ఫలము ననుభవింపఁ గోరకుండరు. అందుచేతనే నేను స్త్రీలకు విద్యకూడదనుచున్నాను.

సుభ—మీరూరక పరిహాసమునకనుచున్నారు. అంతేకాని మీరు మాత్రము స్త్రీలు మూర్ఖురాండ్రుగా నుండవలెనని కోరుదురా?

వీర—అదిసరి కాని స్త్రీలెంతవఱకు చదువవలెనని నీయభిప్రాయము?

సుభ—బాలికలు విద్యలలో పండితురాండ్రుకావలెనని నేనెప్పుడును జెప్పను. వారికి సంస్కృతములోను వేదాంతములోను పాండిత్యమక్కఱలేదు. ఇంటిలెక్కలు వ్రాయుటకు కొంచెము వ్యాకరణము వచ్చియుండవలెను; చదివిన పద్యమర్థము చేసికొనుటకు కొంచెము గణితశాస్త్రము తెలిసియుండవలెను; తప్పులు లేకుండ నుత్తరము వ్రాయఁగలుగుటకు కొంచెము తర్కము నేర్చుకోవలెను. స్త్రీలకింతవఱకు విద్యచాలును. నేను చెప్పినది సరిగానున్నదా?

వీర—నీవు శాస్త్రపండితురాలవు కనుక, ఈవిషయమయి నీతో నేను వాదులాడను. నీవిప్పుడు చెప్పిన ప్రతివాక్యములోను నీపాండిత్యమును బుద్ధివిశేషమును బాగు బోధపడినవి. విద్యావిషయ మటుండనిచ్చి మనమిప్పుడు కార్యాంశమునకు వత్తము. నేను చెప్పిన సంబంధమునకు నీకేమియు నాక్షేపణలేదుగదా?

సుభ—లేదు. అవఁగింజంతయినను లేదు. దామోదరవర్మ విషయమయి నేనూరకే సూచనగాఁ జెప్పినానుగాని యతనికి నేను నిశ్చయముగా మాటయియ్యలేదు. కళావతి తనకతఁడక్కఱలేదని మూర్ఖపుపట్టు పట్టుచున్నది. గనుక మీకొడుకు విషయమయి సమాధాన పడవచ్చును.

వీర—వెంటనే యిక్కడకు రావలసినదని మావానికి నేఁడేయుత్తరము వ్రాసి పంపెదను, నేను నామనస్సులో కొంతకాలమునుండి యాలోచించుకొనుచున్నను మావానికి మాత్ర మీవిషయమయి యెంతమాత్రమును తెలియనియ్యలేదు. వాఁడు సేనలో నుద్యోగములో నున్నాఁడు.

సుభ— మేమివఱ కెన్నడును మీకొడుకును జూడలేదు, అయినను మాసంబంధమునకు మీకుమారుని కేమియు నాక్షేపణ యుండదనుకొనెదను.

వీర— ఆక్షేపణా! చేసినయెడల నాక్షేపణ చేయుమను మాతము. వాఁ డెప్పుడును నామాటకడ్డు చెప్పఁడు. నామాట కావగింజంత యెదురు చెప్పినపక్షమున, నేను సహించి యూరకుండువాఁడనుగానని నాదురాగ్రహము మావిక్రమసేనుఁ డెఱుగును, వాని చిన్నతనములో నేను "విక్రమా! ఇది చేయుము" అని యాజ్ఞాపించెడివాఁడను. వాఁడు తత్క్షణము చేయక యనుమానించిన పక్షమున, అప్పుడే వానిని పడ తన్నెడివాఁడను. ఏడ్చినపక్షమున, వెంటనే గదిలోనుండి సాగనంపెడివాఁడను. ఎప్పుడును నాపద్ధతియింతే,

సుభ— అదే నామనసువచ్చిన మంచిపద్ధతి. కొంచెము కఠినముగా నుండక పోయిన పక్షమున, చిన్నవాండ్రు చెప్పినట్టువినరు. ఇఁక దామోదరవర్మ కుద్యానము చెప్పి మీకుమారుని ప్రార్థన లాలోచించవలసినదని నామేనకోడలిని మెడలు విఱిచి యొప్పించెదను. బావగారూ! మీరుమాత్రము మీకొడుకుతో నామేనకోడలు కొంచెము మంకుతనము కలదయినను బుద్ధిమంతురాలని బోధపఱచవలెను.

వీర— ఆవిషయమయి నీవు నాకు బోధ చెయ్యవలసిన పనిలేదు. నాపని నేను నీచిత్తమువచ్చినట్లు చెయ్యఁగలను. నీవుమాత్రము కొంచెము గట్టిపట్టు పట్టక పోయిన యెడల, నీమేనకోడలు నీకు స్వాధీనురాలు కాదు. నాబుద్ధివిని నేను చెప్పినట్లు చేయుము. నీమేనకోడలు మంచిమాటలకు లొంగక నాకొడుకు పనికిరాఁడన్న పక్షమున, మాటాడక గదిలోపెట్టి తాళమువేసి రెండుదినములు నీసేవకు లెవ్వరును దీసికొని పోయి యన్నము పెట్టకుండునట్లు దిట్టముచేయుము. మూడవ దినము నీమేనకోడ లెట్లు చెప్పినట్లు వచ్చునో యప్పుడు నీకే తెలియవచ్చును. మంచిది. నేనిప్పటికి సెలవుపుచ్చుకొనెదను. (అని వెడలి పోవుచున్నాఁడు.)

సుభ— ఏలాగున నయినను నేనుదానిని లోఁబఱుచుకొనవలెను. పురుషోత్తము దేవునిమీఁద నామనస్సు తగిలియున్నట్టది యేలాగుననో కనిపెట్టినది. మంథర నాగుట్టు బయలఁబెట్టియుండదు. నిశ్చయము. అది వట్టివెఱ్ఱిబాగులది. అయినను నిజము దానినోటనే పలికించెదను.— మంథరా! మంథరా! (అనిపిలిచి) అది రహస్యము వెల్లడిచేయుస్వభావము కలదయిన పక్షమున, దానినెప్పుడును నేను నాయొద్దఁ జేర్చుకయే యుందును.

[మంథర ప్రవేశించుచున్నది.]

మంథ— అమ్మా! పిలిచినారా?

సుభ—పిలిచినాను. నీవువీధిలోనికి వెళ్ళినప్పుడు నీకెక్కడనైన పురుషోత్తముడేమైనను గాను కనబడినాడా?

మంథ—లేదు. అమ్మా; లేదు. అయన మొఖమయినా నేను చూడలేదు.

సుభ—నీవాయన సంగతి యెవరితోను చెప్పలేదుగదా?

మంథ—నేనా? నేనా? ఓయిదేవుడా! నేను యెవరితోనైనా చెపితే నాలుక తెగ్గోయ్యవలెను.

సుభ—నీవెఱ్ఱిబాగులతనము చూచి ఎవరైన మోసముచేయుదురుసుమా. భద్రము!

మంథ—అమ్మా?

సుభ—కొంచెముసేపుండి మరల రా. పురుషోత్తమ దేవుడుగారి పేర నొక యుత్తరము వ్రాసియిచ్చెదను. ఇతరుల రహస్యములను నాతోఁ జెప్పుటయేకాని నీవు నారహస్యములను మఱియొక్కడను జెప్పరాదుసుమా! చెప్పితివా, అమాయికురాలవని నిన్ను క్షమించను. తరువాత నీవు నాయాగ్రహమునకు పాత్రురాలవగుదువు!

(అని లోపలికిఁ బోవుచున్నది.)

మంథ—అహహహహా! నావెఱ్ఱిబాగులతనమా! నీవు కొంచెంసేపు విశ్రాంతి పొందు. నాతోటివాళ్లు తాము గడుసువాళ్లులాగు కనపడడానికి చూచినా నేను మాత్రం పయికి వెఱ్ఱిబాగుల వేషమువేస్తాను. నాఅమాయికత్వంవల్ల నాకు యెంతలాభం కలిగిందో చూచుకుంటాను. (కాగితముతీసి చదువుచు) విజయపాలుడితో లేచిపోవడానికి సహాయం చేస్తూవున్నందుకు కళావతి యిచ్చినవి యిరవయిరూపాయలరొఖ్ఖం. రెండుచీరెలూ. విజయపాలుడుగారిచ్చినవి పదిరూపాయలు.—రెండోపద్దు—వారి సంగతి బయలపడడానికి సిద్ధంగా వున్నప్పుడు రహస్యం పట్టియిచ్చినందుకు సుభద్రమ్మగారిచ్చినవి రెండురూపాయలు.—మూడో పద్దు—యిస్తానని చెప్పి యివ్వకుండా దోవలో చింపిపారవేసిన వుత్తరాలు పట్టుకు వెళ్ళినందుకయి దామోదరవర్మ యిచ్చినవి రెండురూపాయలు.—నాలుగోపద్దు—పురుషోత్తమ దేవుడు గారిచ్చినవి మూడురూపాయలు.—ఓవెఱ్ఱిబాగులతనమా! బాగచేశావు. నీదయచేత నేనాపురుషోత్తమదేవుణ్ని మేనత్తతో కాకుండా మేనకోడలితోనే తాను ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలు జరుపుతూవున్నట్టు నమ్మేటట్టుచేసినాను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

ద్వితీయాంకము.

౧ రంగము—విక్రమసేనుని గృహము.

[విక్రమసేనుఁడును, రాముఁడును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాము—నేను అక్కడవుండగానే. వీరసేనుడుగారు వీధులోనుంచి వచ్చినారు. మీక్షేమసమాచారం తెలుసుకు రావడానికి మీకొమారుడుగారు నన్ను యిక్కడకు పంపినారనిన్నీ, తమదర్శనం చెయ్యడానికి యెప్పుడు సమయంగా వుంటుఁదో కనుక్కురమ్మన్నారనిన్నీ, మనవి చేసినాను.

విక్ర—నేనిక్కడనున్నానని విన్నప్పుడాయన యేమన్నారు?

రాము—యేమంటారు? ముక్కుమీఁద వేలువేసుకుని యెక్కడలేని ఆశ్చర్యమూ పడ్డారు, కొంచెంసేపు అద్భుతపడినిలుచుండి మావాడు యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినాడని అడిగినారు.

విక్రి—నీవేమిచెప్పినావు?

రాము—పెద్ద అబద్ధంచెప్పినాను. చెప్పినఅబద్ధంయేమిటో సరిగ్గా యిప్పుడు జ్ఞాపకంలేదుగాని నానోటినుంచి నిజంమాత్రం రాలేదు. ఇఖమీఁదయినా పొరపాటు లేకుండా వుండడానికి మనంపిఠాపురం యెందుకువచ్చినామో యేదోవొకటి యిప్పుడే నిశ్చయం చేసికోవలెను. యిప్పుడు వొకటిచెప్పి యింకోమాటు యింకొకటి చెప్తే తంటావస్తుంది. చెప్పే అబద్ధాలయినా వొకదానిని వొకటి పొసగి వుండేటట్టు ఆలోచించి మరీ చెప్తూవుండవలెను. మరీ అయన నవుకర్లు మీరు యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినారు యెందుకువచ్చినారని పదిసార్లు అడిగినారు.

విక్ర—వాండ్రతో నీవేమియు చెప్పలేదుగదా?

రాము—లేదు లేదు. వొక్కమాటయినా చెప్పలేదు. వాళ్ళల్లో బండివాడు శంకరుఁడు మహామ్మకమయినవాఁడు.

విక్ర—ఓరి నిర్భాగ్యుఁడా! కొంపతీసి వానిని నమ్మినావానితో నీవేమైనఁ జెప్పినావాయేమి?

రాము—లేదు. వొక్కక్షరంచెప్పలేదు. వూరికే యెవరినిపడితే వాణ్ణి నమ్మడానికి నేనంత వెర్రివాణ్ణనుకున్నారా యేమిటి? నేను మహాగడుసువాణ్ణి. నామాట నమ్మండి. వాడుమాత్రిం నన్ను నీయజమానుడు యిక్కడికి యెందుకు వచ్చినాడన్న

గుచ్చిగుచ్చి అడిగినాడు మనుష్యులను కుదుర్చుకోవడానికి వచ్చినారని చెప్పినాను కుదుర్చుకోవడానికన్నమాటమాత్రం నిశ్చయంగా చెప్పినాను. మగవాళ్లనో, ఆడవాళ్ళనో, యెవరిని కుదుర్చుకోవడమో మాత్రం చెప్పలేదు. ఎవరినికుదుర్చుకోవడమో తెలియాలిన సంగతి వాడికెందుకు?

విక్ర—కుదుర్చుకొనుటకన్నమాట సరిపోయినది. యెవ్వరడిగినను నీవామాట యికముందును జెప్పవలయును.

రాము—సరిపోనిమాట నేను యెన్నడూ చెప్పను. కుదుర్చుకోవడ మన్నది దివ్యమయినమాట. దానికి వస్తు తేవడానికి మీరిప్పుడే ఫడిమంది బంట్లనూ యిరవైమంది తప్పటవాయించే వాళ్ళనూ ముప్ఫయిమంది బాకావూదేవాళ్ళనూ కుదుర్చుకున్నారనికూడా చెప్పినాను.

విక్ర—ఓరి మూర్ఖుడా! అవశ్యమయినదానికంటె నధికముగా నీవెప్పుడును చెప్పఁబోకు.

రాము—క్షమించండి. నా నేరం క్షమించండి. అయినాకానీ మీరు నామనవి వొక్కటి చిత్తగించవలెను. వొకదాన్ని బలపర్చడానికి నాలుగబద్ధాలు వెంటనే వుంటేనేకాని అబద్ధం యెన్నడూ పనికిరాదు. అందుచేత వొకఅబద్ధంచెప్పి నమ్మించడానికి నేనుయెప్పుడూ దానికి సాక్ష్యము మరినాలుగు అబద్ధాలు తోడుగా కల్పిస్తూ వుంటాను.

విక్ర—సాక్ష్య మతివిస్తారమయిన పక్షమున నమ్మకము మొదలే చెడిపోవచ్చును కాఁబట్టి నీవు జాగరూకుఁడవయి యుండవలెను—దర్పసారుఁడుగారింటికివచ్చినారా

రాము—ఆయన పయిన బట్టలు కట్టుకుంటూ వున్నారు.

విక్ర—ఆయనకు వీరసేనుఁడుగారును చారుమతియు వచ్చినసంగతి దెలిసినదేమో నీవెఱుఁగుదువా?

రాము—ఆసంగతి నేనాయనకు తెలిసినదనుకోను. ఆయన యిక్కడకు వచ్చిన తరువాత పెద్దాపురాన్నుంచి వచ్చిన పెద్దమనిషిని ఒకర్నితప్ప మరియెవరినీయింకా చూడలేదు. మెట్లుచప్పుడవుతూవున్నవి. దర్పసారుడుగారు కిందికి వస్తూవున్నట్టున్నారు.

విక్ర—నేనిక్కడనున్నానని నీవాయనతో చెప్పిరా.

రాము—చిత్తము. (అని పోవుచు) అయ్యా! వొకవేళ వీరసేనుడుగారు యీ త్రోవగా యిక్కడవచ్చి మిమ్మల్ని అడిగినట్లయితే, మనం మనుష్యులను కుదుర్చుకోవడానికి వచ్చినామన్నమాట మీరు మరిచిపోకుండా బాగాజ్ఞాపకం వుంచుకోవలెను.

విక్ర — మంచిది పో.

రాము — నామాట బోటుకాకుండా గూఢ సాక్ష్యమయ్యే పక్షానికి తప్పేటట్లు నా బాకీ వాక్యనూకూడా బాగుచేసి మీరు యిక్కడ వుంచితే నేను చాలా సంతోషిస్తాను. నా యజమానుడికోసం అబద్ధాలాడడానికి నేను యెప్పుడూ సందేహించక పోయినా, నా అబద్ధం బయలుపడితే మాత్రం నా మనసుకు చాలా నొప్పిగా వుంటుంది సుమండీ. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర — నామిత్రుఁడు కాంచనచంచలచిత్తుఁడు. తనప్రియురాలు వచ్చిన వార్త యతనికిఁ దెలిసియుండని పక్షమున, అతనితోఁ జెప్పక కొంతసేపు చిక్కులు పెట్టెదను.

[దర్పసారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర — మిత్రుఁడా! సంతోషముగానున్నది. పీఠికాపురమునకు నీవనుకొన్న వేళకే తప్పక మరల వచ్చినావు!

దర్ప — వెళ్ళినపని తీరినతరువాత నేనక్కడ నిలువవలసిన యావశ్యకము లేక పోయినందున తిరిగి వెంటనే వచ్చినాను. నేను వెళ్ళినతరువాత నిక్కడ విశేషము లేమి? కళావతికిని నీకును నడుచుచున్న వ్యవహారమెట్లున్నది?

విక్ర — పూర్వమున్నట్లే యున్నది. మా కలహదినము మొదలుకొని నేనామెను మరలఁ జూడనే లేదు. అయినను నేనామెయొద్దనుండి సందేశము వచ్చునని ప్రతిక్షణమును ప్రతీక్షించుచున్నాను.

దర్ప — తక్షణమే నీతో లేచిరావలసినదని బోధించి యామె నేలయొప్పింపలేవు?

విక్ర — ఏమి? ఆమె సొత్తులో మూడింట రెండుపాళ్ళు పోఁగొట్టనా? మిత్రుఁడా! నీసంగతి మఱచిపోయినావు. గట్టిగా తలఁచుకొన్నయెడల నేనామె నీ కొఱకే లేవఁదీసికొని రాఁగలిగియుందును.

దర్ప — నీవూరక కాలము వ్యర్థపుచ్చుచున్నావు. ఆమె యిక్కడ నీవున్నట్లు నిశ్చయముగా నీకు నమ్మకమున్న పక్షమున, నీ నిజమయిన వేషములోనే పోయి యామె మేనత్తతో నీ సంగతిని తెలుపుకొని యనుమతి నిమిత్తమయి నీతండ్రి వీరసేనుని కేల వ్రాయరాదు?

విక్ర — మెల్లగా; మెల్లగా; విజయపాల వేషముతో నున్న నాతో లేచివచ్చునని నాకు దృఢనిశ్చయమున్నది, గొప్ప సంస్థానమునకు నేను కర్తను గాఁగలనని తెలిసికొన్నపక్షము మేనత్త యంగీకారముతో సరియైన వివాహమహోత్సవములతో [illegible] భర్తనుగా వరించుదునన్న నిశ్చయము మాత్రము నాకెంతమాత్రము లేదు. తొందర పడఁగూడదు, తాపసికయి నేనామె మనస్సును క్రమక్రమముగా పరీక్షించవలెను. ఇటువంటి సాహస కార్యములకుఁ జొచ్చి కార్యము చెడఁగొట్టుకొనను.

తంబుతుంనుగా నేనామెను నాతోడిదేశోత్సవమునకొనువట్లుగాఁ జేయవలెను.-మరియది. దర్పసారా! నేఁడు నీవు మాయింటికి భోజనమునకు వచ్చెదవా?

దర్ప—నేను రాలేను. నేఁడు విందులు కుడుచుటకు తగినంతయుత్సాహస్థితిలో నేను లేను.

విక్ర—నేను నిన్ను విడిచిపెట్టను. నీవెంత కామాతురుఁడవైయున్నను పురుషాకారమాత్రము విడిచిపెట్టఁబోకు. ధైర్యము పురుషలక్షణము.

దర్ప—అది సత్యమేకాని నేనిప్పుడు విందులారగించుటకు తగినస్థితిలో లేనని నేనే యొప్పుకొనుచున్నాను.

విక్ర—నీవలె నేనుమాత్రము కాముకుఁడను గానా? మదనవికారము నాకుమాత్రము తలకెక్కి నాచేత సాహసకార్యములు చేయించుచుండలేదా? అయినను మనికిమాలిన యీఁడుదానివలె నేనెక్కడకుఁ బోయినను నావెంట లేనిపోని యనుమానములను, భయములను, ఆశలను గొనిపోదునా?

దర్ప—నాకువలె నీహృదయమంతయు ఏదేకధ్యానముతో నొక్కదానిమీఁదనే నిలిచియుండలేదు, నీవిప్పుడొక్కచోట పెద్దగాలము వేసినావు. అది తప్పిపోయినపక్షమున వేఱొకచోట వేయఁగలవు. నీవలెఁగాక నాబ్రతుకంతయు ప్రాణాధికమైన యొక్కపదార్థముమీఁదనే నిలిచియున్నది. అది జాతిపోయినపక్షమున, నేను సర్వవిధములఁ జెడిపోవుదును.

విక్ర—ఛీ! ఊరకుండు. ఇట్టిభయమును పెట్టుకొనుటకు నీకిప్పుడు క్రొత్తగా నేమి హేతువులు వచ్చినవి?

దర్ప—ఏమిహేతువు లున్నవని యడుగుచున్నావా? నాభయమునకు లక్ష హేతువులున్నవి. ఆమెయుత్సాహ మెట్లున్నదో, ఆరోగ్య మెట్లున్నదో, ప్రేమ మెట్లున్నదో, అని నేను భయపడుచున్నాను. హా! దైవమా! నా వియోగతాపమును, నా మఖాగమనకాంక్షయు, ఆమె మృదుహృదయము నెంత నొప్పించుచున్నవో కదా! ఆమె యారోగ్యమునుగూర్చి ప్రతిక్షణమును నాచిత్తము తత్తఱిల్లుచున్నది. ఆమెది మిక్కుటమైన కోమల సుకుమారశరీరము. రెండు చినుకులు పడినను, కొంచెము చలిగాలి వీచినను, ఐక్య మామె మృదులాంగములను కౌగిలింపవచ్చును. మధ్యాహ్న తీక్ష్ణాతపతాపమును సాయంసమయ శీతవాతప్రకోపమును గూడ నాప్రాణములకు ప్రాణమైన యామె ప్రాణముపాలిటికి మృత్యుదేవతలు కావచ్చును. తుల్యానురాగములగు కాముకీకాముకు లొండొరుల నెడఁబాసి యున్నప్పుడు సులభముగానుకమునందును హెచ్చుభయశ్శంకలందుసులీలోద్వాప్తనములనుండును. దేనియందు వారిమనస్సు బ్రతు

భయాతురు లోఁ దగుందునా?

విక్ర—నీవు చెప్పినది సత్యమే కావచ్చును. కానిమ్ము చారుమతి సమోల్లాసముతో సుఖముగా నున్నదని నీహృదయమునకు దృఢవిశ్వాసము కలిగినపక్షమున, నీమనస్సు సంతుష్టి బొందునా?

దర్ప—నిస్సందేహముగా నపరిమితానందము పొందుదును. ఆమె క్షేమవార్త తెలియకయే నాయుల్లమిప్పుడు తల్లడిల్లుచున్నది.

విక్ర—అంతే యయినయెడల నీమనస్సంతాపము నీ క్షణములో చల్లార్చెదను. నీప్రాణవల్లభ చారుమతి సంపూర్ణారోగ్య దశయందున్నది. అంతే కాక యామె యీక్షణమున దీపికాపురములోనే సుఖముగా నున్నది.

దర్ప—ఓయీ! విక్రమసేనా! నన్నెగతాళి చేయకు.

విక్ర—ఎగతాళి కాదు ఆమె యొకగంటక్రింద మాతండ్రిగారితోఁ గూడ క్షేమముగానే యీగ్రామమునకు వచ్చినది.

దర్ప—నిజముగానా?

విక్ర—నిన్ను మోసము చేయుటకు వీరసేనుడుగారు నోవెలుఁగని శ్రోత్రియులు కారుగదా? నీతోడు! నిజముగానే వచ్చినది.

దర్ప—మిత్రుఁడా! ఇప్పుడు నీవు నాచెవుల కమృతము పోసినావు. ఇఁక లోకముమీఁద శోకముపడినను నామనస్సునకు విచారము లేదు.

[రాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాము—అయ్యా! దామోదరవర్మగారు యిప్పుడే వచ్చి కింద వున్నారు.

విక్ర—ఈ దామోదరవర్మ యిల్లు వీరసేనుఁడుగారి యింటికి మిక్కిలి సమీపము. నీవు విడిచివచ్చినప్పటినుండియు నీప్రాణేశ్వరి యెట్లున్నదో యితఁడు చెప్పఁగలఁడు. కొంచెము సేపు తాళు.—రామా! ఆతని నిట రమ్మను.

రాము—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

దర్ప—ఇతఁడు మీయింట చనవుగలిగి మెలఁగువాఁడా?

విక్ర—మిక్కిలి చనవరియయి సదా మాయింటికిఁ బోవుచుండును. నీవిప్పుడే పోఁగూడదు. ఇతని చర్య నీకిప్పుడు మహావినోదము గలిగించును.

దర్ప—మంచిది. అతనిని నేనును గొన్ని ప్రశ్నలడిగెదను.

విక్ర—ఇతఁడు నాకు ప్రతిపక్షనాయకుఁడసుమా! అనఁగా నాప్రతికూలుఁడయిన విజయపాలుని కన్నమాట. తన మిత్రుఁడయిన విక్రమసేనుఁ డెప్పుడయినఁ గళావతిని జూచి వివాహము చేసికొనునో యను మాటలే యీతనిమనస్సునకు తట్టవేమొ. కతని

[illegible]త్రివయాన విజయపాలుఁడు ప్రచ్ఛన్న వేషముతో తనప్రియురాలివిషయమై కృషి చేయుచున్నాఁడని యీతనికి నాతో చెప్పిపెట్టుకొనుచుండుట యెంతో నవ్వులాటగా—

దర్ప—చాలు. ఊరకుండు. అతఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

[దామోదరశర్మ ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దామో—ఓహో! నాప్రాణమిత్రుఁడా! విక్రమసేనా! సుఖముగానున్నావా? నేనింతకుముందే యిక్కడకు వచ్చినాను. మిక్కిలి వేగముగా వచ్చినాను. వస్త్రములు ముళ్లపొదలమీఁద చిరిగిపోయినవి. త్రోవపొడుగునను దుమ్ము మేఘములవలె లేచినది.

విక్ర—అవునవును. నీవా మేఘములలో మెఱుపుఁగాగున వచ్చినావు. నిన్నింత వేగముగా నిక్కడ కాకర్షించిన యాయుకాంత మేదో నేనెఱుఁగుదును. నీవీదర్పసారుని యెఱుఁగుదువా? దర్పసారా! ఇతఁడు దామోదరశర్మసుమా!

దామో—మీదర్శనలాభము కలిగినందున నాకు బహుసంతోషముగా నున్నది. మీరు నన్ను మీస్నేహితునిగా నంగీకరింపవలెను.—విక్రమసేనా! ఈదర్పసారుఁడుగారి వృత్తాంతము కొంచెము చెప్పెదవా?

విక్ర—ఇతఁడు నాచారుమతి హృదయేశ్వరుఁడు.

దామో—అలాగా? చారుమతియు నీకంటెఁ బ్రియయు నాకంటె రెండడుగులు ముందుగా నీగారిమనునకు వచ్చినారు. ఓదర్పసారా! నీవదృష్టవంతుఁడవు.

దర్ప—చారుమతిని నేనింకను చూడలేదు. ఆమె క్షేమముగానున్నదిగదా?

దామో—కావలసినంత క్షేమముగానున్నది. ఆమెముఖవర్చస్సిప్పటికంటె తేటగా మఱియెప్పుడు నుండలేదు.

దర్ప—ఈమధ్య నామె దేహమేమో కొంచె మస్వస్థముగానున్నదనివిన్నానే.

దామో—ఎవ్వరు చెప్పినారోగాని మీరు విన్నదబద్ధము. మీమనస్సునకు నొప్పి కలిగించుటకైయూరకే చెప్పియుందురు. ఆమె యస్వస్థతయన్నమాటయే యెఱుఁగదు.

దర్ప—విక్రమసేనా! చూచినావా? ఆమెమనస్సువాదానికంటె దృఢమయినది. నేనిక్కడ నేమియు లేచక యస్వస్థముగానుండఁగా నామె యక్కడ నెంత స్వస్థముగానున్నదో విన్నావా?

విక్ర—నీప్రియురాలారోగ్యము కలిగియున్నదని నీవు వ్యసనముగా నున్నావా యేమి!

దర్ప—కాదుకాదు. నాయభిప్రాయము నీవు గ్రహింపలేదు. ప్రాణవల్లభుఁ డెడఁబాసియున్నప్పుడు ప్రియురాండ్రు మనస్సులోఁ గొంచె మస్వస్థముగా నుండుట

యుపవాసము కాదుగదా! ఆమె యెంత యారోగ్యముగలదై సంతోషముగానుండెనో యురుగని విశేషమువలన గొంత విషయ లోపమును నీకు గాదో నీవే చెప్పు

విక్ర—నీవున్నావిధమును రోగపడకుండుట యామెది గొప్పతప్పిదము!

దామో—చక్కగా చెప్పినావు.

దర్ప—చారుమతి యుల్లాసముగా నున్నదని మీరు చెప్పినారుగదా? ఆమెనితరు లారముగా నవ్వు దు ప్రుల్లుడుగూడ నుండియుండును. ఉన్నదా?

దామో—ఆమెయెప్పుడును నవ్వులాటమాటలు చెప్పియందరకును వేడుకకలిగించుచుండును. పదిమందిలో సంభాషణకెల్ల నామెయే ప్రాణముగానుండును గదా.

దర్ప—విక్రమసేనా! చూచినావా? నవ్వులాటమాటలట! చారుమతియే సంభాషణకెల్ల ప్రాణమట! నేనూరక నున్నాడట! వేడుకలట!

విక్ర—అయినదా! నీమాట లసందర్భములగానున్నవి. ఇంతవరకును నీవు చారుమతి వ్యసనముగానుండినదేమో యని విచారపడినావు. ఇప్పుడు వ్యసనముగా నుండకపోయినదని విచారపడుచున్నావు.

దర్ప—విక్రమసేనా! పదిమందిలో సంభాషణకు నేనెన్నడయిన ప్రాణముగా నున్నానా?

విక్ర—లేదు. ఎప్పుడును నుండలేదు.

దర్ప—నేనెవ్వరికైన వేడుకను కలిగించినానా?

విక్ర—లేదు. అట్టిపాపము నీవెప్పుడును కట్టుకోలేదు.

దర్ప—నీవెఱిగినంతవఱకు నేనెన్నడయిన నొక్క నవ్వులాటమాటయుయైన బలికినానా?

విక్ర—లేనిమాట చెప్పరాదు. నీవెప్పుడును జడునివలె మొగము ముడుచుకొని యుండెడువాడవుగాని యొకప్పుడును నవ్వువచ్చెడిమాట యొక్కటియైనను పలికియుండలేదని నేను ప్రమాణముచేసి చెప్పగలను

దామో—ఈయన యిట్లు మాటాడుచున్నాడేమి?

విక్ర—మరేమియులేదు. చారుమతి సుఖముగానున్నదనివినితనచ్చ్ప్రీతి తెలుపుచున్నాడు. అంతే—అవునా? దర్పసారా!

దర్ప—అవును. ఆమెయు సుఖమాత్రమని నేను సంతోషించుచున్నాను. ఆమెయెప్పుడును సుఖస్వభావురాలు.

దామో—ఆమాటనిజమే. ఆమెయెవ్వరిమొగ మెప్పుడును చిట్లదు. బహు యోలయుండామె సమర్థురాలు. ఆమె కంఠస్వరము

కోకిల కంఠమాధుర్య చిగుర్చునట్లుగాను శాశ్వతముగనున్నట్లుగాను పాడఁగలదు. ఆమె మొన్న త్రిపురసుందరమ్మగారి యింటివద్ద కళ్యాణరసాయనముగా తన పాడుచుండ పాడుచున్నప్పటికి చిన్నవారందరును చిత్రప్రతిమలవలె నిశ్చేష్టులై పోయినారు.

దర్ప—విక్రమ సేనా! దీనికేమి చెప్పెదవు? ఆమెతనపాటలేమో వినోదములేమో కాని నాకేమైనను తలపెట్టినట్లు కానరాదు.

విక్ర—ఓయీ! సంగీతము కామోద్దీపకము కాదా?

దర్ప—అదియుఁగాకుండవచ్చును—అయ్యో!—పాటపేరు మఱచిపోయినాను. మోహన పేరేమి?—అప్పుడు చారుమతి పాడినపాటలేవో మీరు చెప్పఁగలరా?

దామో—నేను చెప్పలేను.

దర్ప—అవియేవో శృంగారగీతములయి యుండును. ఆమె—"నీకాళ శేశే"— అన్న పదము పాడినదేమో స్మరణకు తెచ్చుకొండి.

దామో—ఆపాదము పాడలేదు.

దర్ప—"ఓశుకములారా! పికములారా!"—ఇది పాడినదేమో! (అని పాడు చున్నాఁడు.)

దామో—ఇటువంటి వేవియు పాడలేదు. ఆమెపాడినపాటలలో నాకిప్పుడొక్క- టుక్కె జ్ఞప్తికివచ్చినది. "ఓమనసా! నన్నేల బాధించెదవే"—అని పాడినది.

దర్ప—నేను వట్టి బుద్ధిహీనుఁడను. అటువంటి వేశ్యకత్తెను నమ్మి సుఖపడఁ గోరుచుండుటచేత నేను నిస్సందేహముగా బుద్ధిహీనుఁడనే. పాడుగువారి వినోదము కొఱకు తింటింటికిఁ బోయి పెండ్లిపేరంటాలివలె పాటలుపాడుటనుగూర్చి యిప్పుడు నీ వేమి సమాధానము చెప్పఁగలవు?

విక్ర—నీప్రాణవల్లభవలె నాప్రియురాలు లలితసంతోషముతో పాటలు పాడు చుండినయెడల నేను పరమానందభరితుఁడనై యుండుదును.

దర్ప—ఆమె సంతోషముగానుండి పోయినదని నాకు విచారములేదు. అవిష యమందు నాకును సంతోషముగానే యున్నది. ఆమె విచారముగా నుండవలెనని కాని చాకిరిగత్తెలవలె కావలెనని కాని నాకోరిక కాదు. అయినను నాయం దనురాగముగల దైన్నది నావిరహదశలో నటువంటి మంచిపాటపాడక, కొంచెమునారోగ్యముగానుండి సవినయముగున సంతోషమును పొందియుండవలసినది. అటువంటిపాట పాడినదిన్నది కొంచె మభినయముకూడ పట్టియుండక మానదు. అందుకు సందేహములేదు.

దామో—ఏమి? ఈయన యభినయముమునుగూర్చి యేమో యనుచు న్నట్టున్నాఁడు!

విక్ర—మనమిప్పుడు చెప్పుకొనుచున్న చిన్నది పాటమాత్రమే కాక యభినయము కూడ పట్టినదనుచున్నాఁడు.

దామో—చారుమతి మొన్న పాడినప్పుడు పట్టిన యభినయము ముద్దులుమూట కట్టినట్టున్నది.

దర్ప—హా దైవమా! నేననుకొన్నట్లే జరిగినది! విక్రమసేనా! నీతో నేనన్నానా? నేనన్న యక్షరములన్నియు నయినవి. అభినయమా? ఎంతపని! ఆమె వర్తనమంతయు నా దానికి ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగా నున్నది. నేను [illegible] గాను, చిరాకు గాను వ్యసనముగాను, ఉన్నాను, అదిచ్చిన్నది స్వస్థముగాను, ఉల్లాసముగాను, నిర్వ్యాకులముగాను, ఉన్నది. ఆమె యాటలును పాటలును నాకు [illegible] కంటగించుచున్నది.

విక్ర—ఓదర్పసారా! నీయవివేకమును వెల్లడిపఱుచుకొనకు. పదిమందిమిత్రులచే వినోదముకొఱకొకపాట పాడుచున్నప్పుడు, వారిని సంతోషపెట్టుటకై యొకపాట పాడినమాత్రమున తప్పేమున్నది?

దర్ప—మంచిది. నేనింక నోరువిప్పను. మనసువచ్చినన్నిపాటలు పాడియామె యితరులను సంతోషపెట్టనిమ్ము—దామోదరా! ఏమి? నీవు చారుమతి పాటలు మిక్కిలి మెచ్చుకొనుచున్నావే!

దామో—హృదయరంజకముగా నుండుటచేత నామెపాట నాకెంతయైనను మెచ్చుకోఁదగియే యున్నది. ఆచిన్నదాని నేత్రాభినయమన్నిటిలోను—

దర్ప—నేత్రాభినయము నీమనసువచ్చినట్లున్నది కాఁబోలును!—ఓహో! విక్రమసేనా! ఈమాటకేమియుఁ జెప్పవేమి? చేతనైనపక్షమున దీనికి సమాధానము చెప్పు. నేత్రాభినయమట! ఇప్పుడెవరిదో తప్పిదము తేటపడినదా? దీనికిని నేను సహించి యుండునుగాని-అక్కడ ననేకులు పడుచువాండ్రుండిరి.

విక్ర—ఆనేకులు నీతాతముత్తాతలంత యీడుగల పడుచువాండ్రు—

దర్ప—ఆ నేకులతోఁ బనిలేదు. దుష్టుఁడైన పడుచువాఁడొక్కఁడున్నఁ జాలును. వాఁడే యెంతపనియైనను జేయఁజాలును. ఇఁక నేనిక్కడ నుండలేను—నా మనసు దడదడలాడుచున్నది. నాగుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి—నా[illegible] [illegible] ఇప్పుడే పాడుకట్టినది. నేను పోయెదను. (అని లేచుచున్నాఁడు.)

విక్ర—దర్పసారా! నీవు [illegible] దామోదరవర్మకు [illegible] చేసి మరిపో.

దర్ప—అతని శుభవార్త [illegible] [illegible]. (అని [illegible] చున్నాఁడు.)

విక్ర—అహాహాహాహా! పాపము! అయినను నిమిషములక్రిందటవఱకు పారుఁడెంతో సంతోషముగా నున్నాఁడు.

దామో—తనప్రియురాలిని నేఁడు సాగడిసినందున కాతనికి కోపము రాలేదుగదా?

విక్ర—నీమీఁద కొంచెమనుమాన పడ్డాఁడు. అంతే.

దామో—అనుమానమా! అహాహాహా! నామీఁదనా? నీవు నన్ను వేళాకోళము చేయుచున్నావు.

విక్ర—అతఁడనుమానపడుటకు సందేహ మేమి? నీవాక్చాతుర్యమును శరీరసౌందర్యమును యౌవనవతులయిన బిత్తరులచిత్తముల నుఱ్ఱూఁత లూఁచకమానవు.

దామో—అహాహాహా! నీవు పరియాచకమాడుచున్నావు. అహాహాహా! చిత్తముల నుఱ్ఱూఁత లూఁచుటా? ఇప్పుడు నాశరీరము నాసొత్తుకాదు. దాని నీవఱకే నాప్రాణేశ్వరియైన కళావతి దక్కించుకొని తనసొత్తు చేసికొన్నది! పరమఛాందసుఁడయిన మాతండ్రిగారి భయమువల్ల మాగ్రామములో నేను మీసములు గొఱిగించుచు వచ్చుటచేత నాముఖమప్పుడు కొంచె మందముతక్కువఁగాఁగనఁబడుచు వచ్చెనుగాని యిప్పుడిక్కడ నిర్భయముగా మీసములు పెంచి సంపంగినూనె రాయుటచేత నాముఖమున కెంతయందమైనను వచ్చినది.

విక్ర—అలాగునా?

దామో—మఱి యనుకొన్నావు? సంపంగినూనెమూలమున నాయెదిగీయెదుగని మీసము లిప్పుడు నిగనిగలాడుచున్నవి. కనిపెట్టినావా!

విక్ర—ఓహో! యువతులు వలచి పయినిబడునట్లుగా నీవిప్పుడు నీరూపమునకు మెఱుఁగు పెట్టుచున్నావు. తెలిసినది.

దామో—ఈక్రొత్తమీసములతో నాముఖమున కిప్పుడు క్రొత్తపౌరుషముకూడ వచ్చినది. ఆవిజాతపాలుఁడుగాఁ డిప్పుడొక్కసారి నాకంటఁబడెనా, నామీసాల తోడు నాపౌరుషము మఱనికఁ జేటపడునట్లు చేయుదును.

విక్ర—నీవిప్పుడు పౌరుషముగలమాటలవలెనేయున్నవి. అయినను గాని, దామోదరశాస్త్రీ నీవీక్రొత్త యొట్టిప్పుడు నేర్చుకొన్నావు.

దామో—అహాహాహా! నీవిది కనిపెట్టినావా? ప్రాఁతయొట్లిప్పుడు బొత్తిగా [illegible] తప్పిపోవుచున్నవి. దైవముతోడని, గురువుతోడని, పిల్లవారిమీఁద కల్లయొట్లు పెట్టుకొనుటచేత వానిగౌరవము పోయినదని యొక పెద్దమనుష్యుఁడు చెప్పెను. నాతోనట్టి చెడిపోయినయొట్లను గౌరవము కలుగుటకయి మీసములతోడని యొట్టు పెట్టుకొన్నాను. ఇది బాగున్నదా?

విక్ర—దివ్యముగా నున్నది. ఈరాత్రియెల్లతో యెట్లున్నియు పడిపోవుటకు సందేహముండదు.

దామో—కాలమహిమచేత నేమైనను కావచ్చును. కాలవశముచేత పూర్వాచారములకు గౌరవముతగ్గి నూతనాచారములకు గౌరవము హెచ్చుట స్వభావము. శీఘ్రకాలములోనే యింక "దైవములోఁడు" మొదలయినవాని కాలము పోవచ్చును.

[రాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాము—అయ్యా! ఒక పెద్దమనిషి తమకోసంవచ్చి కింద నిల్చున్నారు. ఆయనను పయికి రమ్మనవచ్చునా?

విక్ర—అనవచ్చును.

దామో—యింక నేనుపోవలెను.

విక్రి—అక్కఱలేదు. ఉండు-రామా! ఆవచ్చినవారెవరు?

రాము—మీతండ్రిగారు.

విక్ర—ఓరిగాడిదా! ఆయనను వెంటనే యెందుకు పయికి రమ్మన్నావుకావు?

రాము—ఇప్పుడంటాను. (అని వెళ్లుచున్నాఁడు.)

దామో—నీవు మీతండ్రిగారితో మాటాడవలెను కాఁబోలును. నాకు సుభద్రమ్మగారి వద్దనుండి మాయింటికి వర్తమానము రావలసియున్నది. నామిత్రుఁడైన పురుషోత్తమదేవుఁడుగారిని మాయింటికి రావలసినదని నేను చీటికూడ వ్రాసివచ్చినాను. విక్రమసేనా! ఇప్పటికి నాకు సెలవిమ్ము. మనము సాయంకాలము మరలఁగలసికొందము. అప్పుడు నీవు కళావతియొక్క సుఖవార్తను విని సంతోషింతువు గానిలే.

విక్ర—అందుకు సందేహపడకు. నేను మనఃపూర్తిగా సంతోషించెదను.

దామో—సెలవు. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర—(తనలో) ఈయన యిప్పుడు కొడుకుకేదో పెద్దయుపన్యాసము చదువుటకు వచ్చినారు. నేనిక్కడ కెందునిమిత్తము వచ్చినానో యీయనకుఁ దెలియకుండినబాగుండును. ఈయన వాయువునొప్పులచేత స్వగ్రామము విడిచి రాలేకుండినయెడల నేను పరమానందమును బొందియుందును.

[వీరసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర—తమరి నిక్కడ చూడఁగలుగుటచేత నాకెంతో సంతోషముగానున్నది. మీరిప్పుడారోగ్యదశయందున్నటే కనఁబడుచున్నారు. తమరిక్కడకు హఠాత్తుగావచ్చినట్టు విన్నప్పుడు మీదేహస్థితి యెట్లున్నదోయని నాకు భయముకలిగినది.

వీర—నీమొగము చూడఁగా నీవు భయపడినట్లే తోఁచుచున్నది. నీవిక్కడకు పనిమీఁద వచ్చినావా?

విక్ర—పనిమీఁదనే వచ్చినాను.

వీర—విక్రమా! నీవిక్కడ నుండువని నేనెంత మాత్రమును అనుకొనకపోయినను, సమయమునకు నీవువచ్చుటచేత నాకు సంతోషముగానున్నది. ఒక చిన్నపనియుండియిక్కడకురమ్మని నీకు వ్రాయవలెననుకొన్నాను. నేనంతకంతకు పెద్దవాఁడ నగుచున్నాను; నాకవయవపటుత్వము తగ్గుచున్నది; కాఁబట్టి నేనిఁక చిరకాలము నిన్ను బాధపెట్టుదు ననుకొనను.

విక్ర—మీవంటి పెద్దలు పైనుండి యాజ్ఞపెట్టుచుండుటయే సదా నావంటిచిన్నవాండ్రకు క్షేమకరము. అయినను మీరిప్పుడు మంచియారోగ్యదశలో నున్నట్లే నఁ గనుచున్నారు? మీరెప్పుడునింతకంటె నెక్కువ ధృడముగానుండలేదు. ఎల్లకాలము మీరీప్రకారముగా నుండవలెననియే నేను దేవుని ప్రార్థించుచున్నాను.

వీర—దేవుఁడు నీప్రార్థన ఫలింపఁజేయవచ్చును. అట్లయినపక్షమున నీయభీష్టప్రకారముగా నేను దార్ఢ్యముతో చిరకాలము జీవించి నిన్ను బాధించుచునే యుండెదనులే. నీకు జీతముతక్కువ, నీజీతమును నేనుపంపెడు సొమ్మును నీయిష్టమువచ్చినట్లు వ్యయము చేసికొనుటకు చాలవని నేనెఱుఁగుదును.

విక్ర—మీకు నాయందుఁగల దయాతిశయమునకు సంతోషించుచున్నాను.

వీర—నేను బ్రతికియుండఁగా నేలోకములో నీవుగొప్పవాఁడవు కాఁగా చూడవలెనని నాకోరిక. కాఁబట్టి తగినస్థితియిచ్చి వెంటనే నిన్ను స్వతంత్రునిగాఁజేయవలెనని నేను నిశ్చయించుకొన్నాను.

విక్ర—మీకృపాతిశయముచేత నాదేహము పరవశ మగుచున్నది. మీరిప్పుడు చూపఁదలఁచుకొన్న పుత్రవాత్సల్యమువలనఁ గలిగిన కృతజ్ఞత నాహృదయములో చిరకాలమునుండి నిండియున్న పితృభక్తిని ద్విగుణము చేయుచున్నది.

విక్ర—నీపితృభక్తికి నాకు సంతోషమయినది. కొన్ని వారములలోనే మనసంస్థానమునకు నిన్ను పెద్దనుగాఁ జేయఁబోవుచున్నాను.

విక్ర—నాకృతజ్ఞత నిప్పుడుమాటలతోఁ జెప్పుట శక్యముకాదు. ముందు మీరంతయు నావర్తనచేతనే చిత్తగించెదరు. నాయుద్యోగము మానివేయవలసినదని మీరు చెప్పెదరని తలఁచెదను.

వీర—అది నీభాగ్యముపట్టము.

విక్ర—నాభాగ్యా!

వీర—ఉద్యోగము మానివేయుట నీయిష్టము నీభార్యయిష్టము. మీరిద్దఱు నాలోచించుకొని మీయిష్టము వచ్చినట్లు చేయవచ్చును.

విక్ర—నాభాగ్య! మీరిప్పుడన్నమాట భార్యయని కాదుగదా?

వీర—అవే. నీభార్యయనియే నేనన్నాను. ఆవిషయమంతయు యీనాఁటివఱకు నేను నీతోఁ జెప్పలేదు.

విక్ర—లేదు. ఒక్కమాటయినను జెప్పలేదు.

వీర—ఈనాఁటివఱకుఁ జెప్పకపోయినను, ఇప్పుడుస్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నాను. నిన్ను స్వతంత్రునిగాఁ జేయఁదలఁచుకొన్నానని నేనన్నమాటకు నాయర్థమదే. భార్య నిచ్చుటయే నీకు భాగ్యముపట్టుట. భాగ్యవచ్చుటవలన నీస్వాతంత్ర్యమునకు భంగమురాదు.

విక్ర—అయ్యో! అయ్యో! మీమాటవలన నాకు మతిభ్రమ కలుగుచున్నది.

వీర—ఓరిబుద్ధిహీనుఁడా! నీకు వెఱ్ఱియెత్తుచున్నదాయేమి? ఇంతకుమునుపు నీవు కృతజ్ఞతయంతయు నీయందే మూర్తీభవించినట్లు మాటాడితివే.

విక్ర—నేనట్లే మాటాడితిని. మీరీవఱకు స్వాతంత్ర్యమనియు భాగ్యమనియు సెలవిచ్చినారుగాని భార్యనుగూర్చి యొక్కమాటయైనను జెప్పలేదు.

వీర—భార్యయని చెప్పుటచేత నిప్పుడు నీభాగ్యమున కేమినష్టము వచ్చినది? నీకు భాగ్యమువచ్చినప్పుడు దాని కాధారమయిన జీవధన మెట్లు రాకుండును?

విక్ర—నాసౌఖ్యమునకు భంగమువచ్చునట్టుండునెడల, నేనట్టిభాగ్యమునైనను తృణప్రాయముగా నిరాకరించవలసినదే. నన్ను ధన్యునిగాఁ జేయఁదలఁచుకొన్నయాచిన్నది యెవరు?

వీర—ఆచిన్నదియెవరో నీకేందుకు? ఆచిన్నదియెవ్వరైనను నీవాకన్నను వరించి వెంటనే వివాహమాడెదనన్నమాట మాత్రము నాతోఁ జెప్పు.

విక్ర—నే నెఱుఁగని కాంతను కామించి వరింపుమని చెప్పుట మీకు ధర్మముకాదు.

వీర—నీవెఱుఁగని కాంతను వరింపనని నిరాకరించుటకు నీకంతకును పెద్ధర్మము కాదు.

విక్ర—అట్లయినపక్షమున మీతో నేనొక్కసంగతి మనవిచేయవలెను. ఈవఱకే నామనస్సు వేఱొక కన్యమీఁద తగిలియున్నది. నాపాలిటి యాభాగ్యదేవతను చెట్టపట్టుటకు నాహృదయము కృతనిశ్చయమయినది.

వీర—ఆనిశ్చయమును మానుకొనుట కేదో సాకు కల్పించుమని నీహృదయమునకు బోధింపుము. నీహృదయము మొట్టమొదట కొంత ఖేదపడవచ్చునుగాని తరువాత [illegible]

మహారాజుల యాజ్ఞ చేత నామె సేవను వదలుకోవలసినదై సమాధాన పడును.—

విక్ర—నేనామెతో నెన్నో శపథములు చేసినాను.

వీర—నీశపథములకు మాఱుగా నీభాగ్యదేవతయు నీకంటె నెక్కువశపథములు చేసియుండునుగాన, నీకిందువలన వచ్చెడునష్టములేదు. కామాతురులు చేసెడుశపథము లెప్పుడును చెల్లింపఁదగినవి కావు. కాఁబట్టి నీశపథము లామెశపథములలో చెల్లు పెట్టుకొమ్మను.

విక్ర—నేనొక్కవిన్నపము చేసెదను. మీరు కోపపడక క్షమింపవలెను. ఈ యొక్కవిషయములో మాత్రము మీయాజ్ఞను నేను మన్నింపఁజాలను.

వీర—విక్రమా! ఇంతవఱకును నీమాటలు శాంతిసహించి విన్నాను. ఇఁక నేను శాంతత వహింపఁజాలను. నామాట కెదురాడనంతవఱకును నేను శాంతిమూర్తిని. నామాట కెదురుచెప్పిన తరువాత నాకు శాంతియు గింతయు నుండదు. నిష్కారణముగా నాకు కోపము తెప్పించఁబోకు.

విక్ర—అయ్యా! ఈవిషయములో మాత్రము మీయాజ్ఞను నేను మన్నింపఁజాలను.

వీర—పో! నాబొందిలో ప్రాణముండఁగా నిన్నిఁక "విక్రమా" అని పిలిచిన పక్షమున, నన్ను పేరునఁ బిలువఁబోకు.

విక్ర—నామనవి చిత్తగింపవలెను.

వీర—ఇఁక నీమాటవినను. నీనోటనుండివచ్చిన యక్షరమొక్కటివినను. నేను చెప్పినదాని నొప్పుకొన్న పక్షమున, తలయూఁచు. లేనిపక్షమున—

విక్ర—మొగమైనను చూడకమునుపే నేను దేనినో కురూపినిఁ గట్టుకొనుట కొప్పుకోనా?

వీర—నోరుమూసికో. పెండ్లికూఁతురు నామనసువచ్చినంత కురూపినిగానుండనీ. ఆచిన్నదానికి రెండుభుజములమీఁదను రెండు కంతులున్నవనుకో; గడకఱ్ఱలాగున పొడుగుగా నున్నదనుకో; కుడికంటిలో కుంకుడుకాయంత కాయ యున్నదనుకో; గడ్డమును మీసములును గలిగి ముడుతలుపడ్డ ముసలిచర్మము కలదనుకో. ఇన్ని యవలక్షణము లున్నను నేను వరింపుమన్న చిన్నదానిని నీవురాత్రిందివములుబట్టువలెపొగడుచు పద్యములుచెప్పి సౌందర్యవర్ణనము చేయవలసినదే.

విక్ర—కుమారుని విషయమై యిట్లు నిర్బంధపెట్టుట తండ్రికి ధర్మముకాదు.

వీర—ఓరిగాడిదా! నీయధికప్రసంగము చాలించు. ఊరక పేలకు.

విక్ర—జన్మమెత్తినతరువాత నాకింతదుఃఖ మెప్పుడును కలుగలేదు.

వీర—అబద్ధమాడుచున్నావు. నిజముగా నీమనస్సులో నీవు సంతోషించుచునే యున్నావు. నేను కొంచెమావలికి బోఁగానే నన్ను జూచి పండ్లిగిలించి తప్పక నవ్వెదవు. నే నెఱుఁగుదును.

విక్ర—పెద్దలయెడల నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో నే నెఱుఁగుదును.

వీర—ఆగ్రహపడఁబోకు. కొంచెము శాంతిపడు. నీకోపము గీపము నావద్ద పనికిరాదు.

విక్ర—కోపము లేదు. నాజన్మమధ్యమున నిజముగా నేనింతశాంతత యెప్పుడును వహించియుండలేదు.

వీర—ఇది శుద్ధాబద్ధము. నీమనస్సులో నీకిప్పుడు కావలసినంత కోపమున్నది. ఆకోపము నాముందు సాగదు.

విక్ర—దయచేసి నామనవి చిత్తగించవలెను—

వీర—నీమనస్సులో నున్నదంతయు వెడలఁగ్రక్కవలె ననుకొనుచున్నావేమి? నావలె కొంచెము నీవు శాంతుఁడవయి యుండలేవా? కోపమువలన కార్యమేమియు లేదు. ఓరి గాడిదా! ఓరి చండాలుఁడా! కోపమువలన మేలు కలుగునురా? ఓరి మూర్ఖుఁడా! ఓరి నిర్భాగ్యుఁడా! మూర్ఖునివలె మౌనముపూని నీకోపము వెల్లడించుకొనుచున్నావు. నాకు కోపము తెప్పింపఁబోకు. నాశాంతస్వభావమును జూచి నీవు నిర్భయముగా చెలరేఁగుచున్నావు. నాపరమశాంతత నీకు లోకువయినది. ఇటువంటి చర్యలవలన పరమశాంతుఁడయిన మహర్షికి సహితము కోపము రాకమానదు. నామాటవిను. ఆలోచించుకొనుటకు నీ కాఱుగంటలకాలము గడువిచ్చినాను. ఈగడువులోపల నీవు బుద్ధి తెచ్చుకొని మాఱుమాటాడక నేను చెప్పినదానికెల్ల నొప్పుకొన్నపక్షమున, నేను నిన్ను క్షమింపవచ్చును. తొందరపడఁబోకు, నామాటకు సమాధానపడనిపక్షమున ఇఁక నీవు నాయింట నడుగుపెట్టఁగూడదు. నేను ముందెప్పుడును నీమొగము చూడను. నీపని తీయించివేసెదను. నీకు చిల్లిగవ్వ లేకుండ నాసొత్తితరులకు వ్రాసియిచ్చెదను. నిన్ని భూమిమీఁద నిలువనియ్యను. నిన్ను సుఖముగా బ్రతుకనిచ్చినయెడల నాపేరుమాఱుపేరుపెట్టుము. (అని వెడలిపోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర—ఈయన దొడ్డతండ్రి; పరమశాంతుఁడు. నాయనా! నన్నింతటితో విడిచిపెట్టినందుకు నీకు పదివేల నమస్కారములు. పెండ్లివిషయములో కొడుకునకు బుద్ధి చెప్పుట చక్కగా నేయున్నది. ఎవతెనో పెద్దదానిని ధనవంతురాలిని నాకీయన కట్టిపెట్టఁదలఁచుకొన్నాఁడు. ఈయనమాత్రము చిన్నతనములో నితరవిచారములుమాని యకృత్రిమానురాగముచేత తనమనసువచ్చిన కన్యనే భార్యగా కోరి తెచ్చుకొన్నాఁడు! అట్టివాఁడు కన్నకొడుకువిషయములో నన్యథా తలఁచుట వింతగానున్నది.

[రాముఁడు మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాము—అయ్యా! అయ్యా! మీతండ్రిగారు మహాకోపంతో వెళ్ళిపోతూవున్నారు. నోట్లోయేమిటో గొణుకుంటూ దబదబ మెట్లుదిగి నేను దోవలో అడ్డంవుండేటప్పటికి నానెత్తిమీఁద నక్కచరుపు చరిచి కావలిస్తే నీయజమానుఁడితో చెప్పుకో పొమ్మని నన్ను తోసుకొని వెళ్ళిపోయినారు. నేనే మీస్థితిలోవుండి నాతండ్రే నామీఁద యిలాకోపపడ్డపక్షానికి, నేవతణ్ణి తక్షణం తరిమివేస్తును.

విక్ర—ఈ త్రాఁగుబోతుప్రసంగము చాలించి నోరుమూసికో. నీవిందుకేవచ్చినావా? మరియేదైన పనిమీఁద వచ్చినావా? నాయెదుటనుండి లేచిపో. (అని గెంటిలోపలికిఁ బోవుచున్నాఁడు.)

రాము—సరిసరి! ఇది మరీబాగావున్నది. ఈయనగారు తనకోపం తండ్రిమీఁద చూపించడానికి చేతఁగాక లోకువయినవాణ్ణి నామీఁద చూపిస్తూవున్నారు. వకరు కోపం తెప్పించినప్పుడు ఆకోపం మరివకరిమీఁద చూపడం న్యాయంకాదు. అలాచెయ్యడంచేత—

[ఒకభటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భటు—రామా! రామా! నీయజమానుఁడు నిన్ను పిలుస్తూవున్నాఁడు.

రాము—ఓరిగాడిదా! అలా అరుస్తావేమి? మెల్లిగాపిలిస్తే నాకు వినఁబడదనుకున్నావాయేమిటి? ఇది నీనీచస్వభావం తెలియచేస్తున్నది. వట్టినీచ—

భటు—వేగిరం. వేగిరం.

రాము—వేగిరమేమిటి! ఓరిగాడిదా! నీవుకూడా నన్నాజ్ఞాపించడమే నా? ఓపొగరుమోతుమొండి—(అని భటునిగొట్టుచు వెడలిపోవుచున్నాఁడు.)

౨. రంగము—ఉత్తరపువీధి.

[మంథర ప్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—సరి! నాయజమానురాలి కిప్పుడువిక్రమసేనుఁడనిమరివకవరుఁడుకూడా వచ్చినాఁడు. సొమ్మునా చేతిలో పడితేనేగాని వట్టిపాడిమాటలతో నేవతనికి వుత్తరాలను చేరవెయ్యను. పాపము! మాదామోదరవర్మకు తిలోదకాలు చెప్పి సాగనంపినారు. విజయపాలుఁడు యీవూళ్లోనేవున్నాఁడని చెప్పి, అతనికి నేనుచేయ్యవలసిన ఆఖరుపని చేసివేసినాను. తాను రాధాదేవి అని భ్రమపడుతూవున్న తనప్రియురాలివద్దనుంచి వచ్చేవుత్తరాలు పుచ్చుకోవడానికి పురుషోత్తమదేవుఁడుగారు సరిగా వేళకు

యిక్కడవుండకుండా వుండేవారుకారు. తన ప్రియురాలు చిన్నావిడగాదు పెద్దావిడే అనీ, ఆవిడెకు నలభయిరేళ్లుంటవనీ తెలియచెప్పివేస్తే నాకువచ్చేలాభం పోతుందని నేను యెరిగినదాన్ని. అయినా, యిలా పెద్దమనిషిని మోసంచేస్తూవుండడంచేత నామనస్సు నన్ను బాధిస్తూవున్నది.

[పురుషోత్తమదేవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు—ఓదూతీ! నాప్రాణములు నిలిపెడు దేవదూతిక యింకను రాలేదేమని దానినిమిత్తమే నేనెదురుచూచుచున్నాను. గడియసేపటినుండి నేనీవీధియొక్క దక్షిణపు కొననున్నాను.

మంథ—ఓయిదేవుఁడా! ఉత్తరపుకొనను మీనిమిత్తం నేనెదురుచూస్తూవున్నాను.

పురు—అందుచేతనే కాఁబోలును నీవునాకు కనఁబడలేదు. నీవావైపునుండియే యిక్కడకు వచ్చినప్పుడు నీవెందుకు కనఁబడలేదో నాకాశ్చర్యముగానున్నది. నీవావైపునుంచి వచ్చునప్పుడు నన్ను దాటిపోకుండ నిన్నుపిలిచి పలుకరించుటకే నేను బట్టలుకొట్టులో వీధికెదురుగానున్న కిటికిలో కూరుచుండి మరినిద్రపోయినాను.

మంథ—ఆలాగైతే మీరు నిద్రపోవుతూవున్న సమయంలో మీదగ్గరనుంచే నేను వెళ్ళివుంటాను.

పురు—అయియుండును. ఇంతపారిపోదక్కినవని నిద్ర లేచువఱకునుకలలోనైనను నేననుకోలేదు. మంథరా! నీవు నాకేమియుఁ దీసికొనిరాలేదా?

మంథ—ఎందుకు లేకుండావుంటాను? తెచ్చినాను. ఉత్తరం తెచ్చి నారవికలో పెట్టుకున్నాను.

పురు—నీవెప్పుడును వట్టిచేతులతో రావని నేనీవఱకే యూహచేసినాను. ఏదీ? నాప్రాణేశ్వరి యేమివ్రాసినదో చూడనీ.

మంథ—ఇదిగో! (అని యుత్తరముతీసి యిచ్చుచున్నది.)

పురు—(చదువుచున్నాఁడు.) "ఓహృదయప్రియా! ఒకానొకప్పుడు మోహవిషయములో నాకస్మికముగా నొక వింతయనురాగముపుట్టి, సంవత్సరములకొలఁది స్నేహము చేసినవారిలోకంటెను ఘనమైన యనుబంధమునుకలిగించుచుండును. పురుషోత్తమదేవుఁడుగారి ప్రథమసందర్శన సమయమునందే నామనస్సులో నటువంటి గాఢానురాగ ముదయించినది"—మేలు మేలు!—"లజ్జాశీలరైన యువతి యింతకంటె నెక్కువచెప్పరాదు. అయినను నేనింకొక్కమాట చెప్పెదను. పురుషోత్తమదేవుఁడుగారు నేను తమదాస్యమున కర్హురాలనని భావించినయెడల నేను ధన్యురాల నగుదును. ఇట్లు మీపాదసేవకురాలు—శ్రద్ధ."

మంథరా! నీయజమానురాలు భాషయందు మహా విద్వాంసురాలుగా నున్నదే! ఏమి యీపాండిత్యము! ఏమి యీవాగ్ధార!

మంథ—ఆమెకువున్న లోకానుభవానికి యిదిసకహాశ్చర్యం—

పురు—ఏమి! పదునేడేండ్లకే యింత లోకానుభవమా?

మంథ—నిజంగానే ఆవిడకు కావలసినంత లోకానుభవం వున్నది. ఆవిడ యెన్నో గ్రంథాలు చదివింది.

పురు—ఈప్రకారముగా వ్రాయఁగలుగుట కామె బహుగ్రంథములు చదివియుండవలెను.

మంథ—వ్రాతకేమి? మీవిషయంలో అవిడియేలాగు చెపుతూవుంటుందో మీరువింటేనా?

పురు—ప్రాణమిచ్చి యాదరించుటలో నావంటి మంచిభర్త లోకములో తనకు మఱియొకఁడు దొరకఁబోఁడని నీదేవితో చెప్పుము. అయినను మనము సర్వమునుయథావిధిగా చేయవలెను గనుక, ముందుగా వివాహమునకు పెద్దావిడ సమ్మతిపొందవలెను.

మంథ—పెద్దావిడ వప్పుదలకోరడంచూస్తే, యీవివాహంవల్ల ధనవంతులుకావడం మీకోరికయినట్టు నేననుకుంటాను.

పురు—ఓదూతి! నాయుద్దేశమును నీవు చక్కగా గ్రహించినావు. నేను బీదవాఁడనగుటచేత, నేనయోగ్యకార్యమునకు లోబఁడఁజాలను. నాకుధనమే యక్కఱలేనపక్షమున, నీయజమానురాలిని తద్ధనమునుగూడ నేనుదొంగతనముగానే గ్రహించియుందును. నేనుధనికుఁడను కాకపోయినను లోభినికాను. ఇదిగో! ఈరూపాయి పుచ్చుకొని నీవు చీరకొనికట్టుకో. పో. (అని చేతఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

మంథ—మీరు మహాదొడ్డవారు. మీవంటిదాతను నేను యిదివరకు యెక్కడా చూడలేదు. మీవద్ద సొమ్ముపుచ్చుకున్నానంటే అమ్మగారు కోపపడుతారేమో!

పురు—పయికననకపోయినను ధనమిచ్చువానియందు స్త్రీలకు లోపల బహుసంతోషము. నీయజమానురాలడిగినపక్షమున, ఒకరూపాయికాదు నీకునేను పదిరూపాయలిచ్చితినని చెప్పు.

మంథ—ఇయ్యనిదే అబద్ధంకూడా చెప్పనా? పాపంకాదూ! ఏమయినా యివ్వండి. అలాగేచెపుతాను.

పురు—మావివాహమయినతరువాత విని నిజమగునట్లే చేసెదనులే పో.

(అని పోవుచున్నాఁడు.)

[రాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాము—అమ్మా! నన్ను క్షమించవలెను.

మంథ—రామా! యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినావనుకున్నావు? చీఁ [illegible] కోవడానికి—

రాము—నీమాయవేషాలు కొంచెంసేపు కట్టిపెట్టి నాతో నిజంచెప్పు. ఇక్కడ యెవరూలేరులే. నీవు మమ్మల్ని మోసంచేస్తూవున్నావు. నీగుట్టు నేను కనిపెట్టినాను. పురుషోత్తమదేవుడిగారి చేతికి నీవు వుత్తరయిస్తూవుండగా నేను కళ్ళారాచూచినాను. నీవు యిలాగు వుత్తరాలు, జేరవేస్తూవున్నావుగా? యీసంగతి నేను మాప్రభువుగారితో తప్పకుండా చెపుతాను. ఆయన కోపకుంటే యీయనపని నేను పట్టిస్తాను.

మంథ—ఓరి తెలివితక్కువవాడా! యేమనుకొన్నావు? అహాహాహా! ఓరి బుద్ధిహీనుఁడా! యీవుత్తరం సుభద్రమ్మగారు వ్రాసిందిరా. ఆవిడగారు యితణ్ని ప్రేమించి వుత్తరప్రత్యుత్తరాలు జరుపుతూవున్నది.

రాము—ఆహా! యేమివింతలు వినబడుతూవున్నవి! ఆవిడె గుమ్మంనద్దనుంచి నేను యీ బైమాట్లు నడిచినాను. నాకు యీసంగతి ఒక్కమాటూ తెలిసిందికాదూ:— మంచిది చిన్నావిడె యేమంటూవున్నది? నాయజమానుడికి యేమయినాసమాచారం పంపినదా?

మంథ—ఏమి సమాచారం? ఆవిడమనస్సు తిన్నగాలేదు. ఇప్పుడు మీవిజయపాలుడికి పులిమీద పుట్రలాగు! దామోదరవర్మకంటె పెద్దపోటీదారు వచ్చినాడు. వీరసేనుడుగారు తనకొడుకుకోసం ప్రయత్నం చేస్తూవున్నారు.

రాము—ఏమీ! విక్రమసేనుడిగారికోసమా?

మంథ—అవును. ఆయనకోసమే. ఇదంతా నేను పొంచుండివిన్నాను.

రాము—అహాహా! మంథరా! ఈశుభవార్త తీసుకుని నేను వేగిరం వెళ్లిపోవలెను.

మంథ—నీవు నవ్వితేనవ్వు. నేనుచెప్పిన మాటమాత్రం నిజం. నేను ప్రమాణంచేసి చెపుతాను. (పోవుచు) రామా! యిందువల్ల అధైర్యపడవద్దని నీయజమానుడితో చెప్పు.

రాము—నాయజమానుడికి అధైర్యం యెప్పుడూలేదు.

మంథ—యీవిషయమయి విక్రమసేనుడితో పోట్లాడతలఁచుకోవద్దని చెప్పు.

రాము—ఆవిషయమై నీవు భయపడవలసినపనిలేదు. ఆపని యెప్పుడూజరగదు

మంథ—అది నీకునిశ్చయమే నా? విచారంమాని ధైర్యం తెచ్చుకోవలసినదని చెప్పా.

రామ—నాకిక్క కావలసినంత ధైర్యం.

(ఇద్దఱును వేఱువేఱుగా వెడలిపోవుచున్నారు.)

తృతీయాంకము.

౧ రంగము—ఉత్తరపువీధి.

[విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర—రాముఁడిప్పుడు చెప్పినమాట నిశ్చయమే యయియుండును. ఇదంతయు వింతగానున్నది. ఏమీ! నాతో పాఱిపోయి రాఁదలఁచుకొనియున్న చిన్నదానినే వివాహము చేసికొమ్మని నన్ను మాతండ్రి బలవంతపెట్టఁ గోరుచున్నాఁడు. ఇంకను గొంతకాలము వఱకును నాకున్నసంబంధ మతఁడెఱుఁగఁగూడదు. ఇటువంటి విషయములలో నతఁడు వ్యవహారము చక్కఁబెట్టువిధము చూడఁగా మహానిరంకుశముగా కనఁబడుచున్నది. కానిమ్ము. నేనుమాత్రము వెంటనే నానిశ్చయమును త్రిప్పుకొని యతనియొద్ద నాసమ్మతిని తెలుపవలెను. అత్యాకస్మికముగా నామతిని మార్చుకొన్నట్లాతని కొకవేళ తోఁచవచ్చును. అయినను నాహృదయముయొక్క మార్పు కృత్రిమమయినది కాదని నేనాతనికి నమ్మకము పుట్టించఁగలను. ఓహో! ఆయనే యిక్కడకు వచ్చుచున్నాఁడు! కోపముచేత ఆయన ముఖ మెంతక్రూరముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

(అని ప్రక్కకు తొలఁగుచున్నాఁడు.)

[వీరసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

వీర—ఈప్రాణములతో నేను వానిని క్షమింపను. ఇటువంటి యవమానము జరిగినతరువాత నేను భూమిమీఁద బ్రతుకను. ఏమన్నాను! బ్రతుకనన్నానా? కాదు. వానిని బాధపెట్టుటకయి యేఁబది యేండ్లయినను నేను తప్పక బ్రతికెదను. ఇందాఁక వాఁడుచూపిన యవిధేయతవలన నామతి చెడినది. వాఁడు కేవల దురహంకారమూర్ఖ స్వేచ్ఛావిహారికాఁడు. ఈయవినయమంతయు వానికెట్లువచ్చినది? ఇదియంతయు నేను వానికొఱకైన యందఱి కొడుకులకంటెను కూఁతులకంటెను ముందుగా కన్నందువలనను జీతముగాక సంవత్సరమున కేఁబదిరూపాయ లధికముగా పంపుచున్నందువలనను గలిగినఫలము; ఇఁక వానికిని నాకును ఋణము చెల్లినది. నాకుకానివాఁడు నాకొడుకే కాఁడు. ఇఁక నేను వానిముఖము చూడను. చూడను, ఎన్నఁడును చూడను.

విక్ర—(ముందుకువచ్చి తనలో) పశ్చాత్తాపపడుచున్న వానివలె దీనముఖము పెట్టవలెను.

వీర—ఓనిర్భాగ్యుఁడా! నాకంటఁబడక దూరముగా తొలగిపో.

విక్ర—అయ్యా! పశ్చాత్తప్తుఁడయిన కుమారుఁడు మీముందు నిలువఁబడినాఁడు.

వీర—నాముందు బుద్ధిమాలిన క్రూరుఁడు నిలువఁబడినాఁడు.

విక్ర—నేను నిజముగానే పశ్చాత్తప్తుఁడ నయినాను. చేసిన యపచారము నొప్పుకొని తమ చిత్తవృత్తికి లోఁబడవలెనని నేనువచ్చినాను.

వీర—ఏమీ?

విక్ర—ఈవఱకు తమరు నావిషయమునఁ గనఁబఱచిన మంచితనమును దయను పుత్రవాత్సల్యమును చింతించి తలపోసి యాలోచించుకొని బుద్ధి తెచ్చుకొనుచున్నాను.

వీర—మంచిది. తరువాత?

విక్ర—అంతేకాక తమరు సెలవిచ్చిన సుతధర్మమును గూర్చియు విధేయతను గూర్చియు పితృస్వాతంత్ర్యమును గూర్చియుఁగూడ పదింబదిగ నాలోచించుకొని కర్తవ్య విచారము చేసికొనుచున్నాను.

వీర—ఓరి వెఱ్ఱికుఱ్ఱవాఁడా! అపయిని?

విక్ర—నాయాలోచనయొక్క పర్యవసానము తమ సంతుష్టి నిమిత్తమయి నా యిష్టములను మఱచి సమస్త విషయములలోను తమకు భృత్యుఁడనయి నడుచుకొనవలె నని నిశ్చయము చేసికొన్నాను.

వీర—ఇప్పుడు నీవు కొంచెము తెలివిగలమాట లాడుచున్నావు. నీవాడిన మాటలో తెలివిమాలిన మాట యేదియు లేదు. ఇంతకంటె తెలివిగల మాటలు నీవింతకు మునుపెప్పుడును నాముందు పలికియుండలేదు. నీవిప్పుడుమరల నాకొడుకువిక్రముఁడ వయినావు.

విక్ర—తమ యనుగ్రహమునకు పాత్రుఁడ నగుటచేత నేను కృతార్థుఁడ నయినాను.

వీర—నాప్రాణమా? నాముద్దుకుఱ్ఱా! నిజముగా ఆచిన్నదియెవరో నీకిప్పుడు చెప్పెదను. నీమూర్ఖత్వమును కోపమును జూచి నేనప్పుడు నీతోఁ జెప్పలేదు. విని నీవిప్పు డద్భుతప్రమోదములపాలు కావచ్చును. కళావతి విషయములో నీయభిప్రాయ మేమి?

విక్ర—ఎక్కడి కళావతి? భీమవరములో నుండెడు కళావతికాదా?

వీర—భీమవరమా! ఎక్కడిభీమవరము? కాదు. సుభద్రమ్మను,ఆమె మేనకోడలు

కళావతిని నీవెన్నఁడును జూడలేదా? నీవు పనిలోఁ బ్రవేశించి వెళ్ళినక్షే తరువాత వారు మనయింటి కొకపర్యాయము వచ్చినారు.

విక్ర—సుభద్రమ్మ! కళావతి! ఈపేరెప్పుడును నేను విన్నట్లే జ్ఞప్తిలేదు. ఇప్పుడు కొంచెము నాకు స్మరణకు వచ్చుచున్నది. అవునవును. ఆచిన్నదానిది, మెల్ల కన్ను అవునా? కొంచెము రాగివెంట్రుకలు.

వీర—మెల్లకన్నా? రాగివెంట్రుకలా? ఎంతమాత్రమును గావు.

విక్ర—అట్లయిన పక్షమున నేనేమరచిపోయియుందును. ఆచిన్నది నేనుచూచినచిన్నది కాదు.

వీర—విక్రమా! ఆచిన్నదాని సౌందర్యమేమని చెప్పను. ఆయువతీమణి రెండవ రతీదేవి. పదునాలు సంవత్సరములు దాఁటి పూర్ణచంద్రబింబమువలె కళావతియిప్పుడు పదునేడవయేట నిండుయౌవనవతియై యున్నది.

విక్ర—ఆవిషయమయి నాకంత చింతలేదు. మీమనస్సును సంతోషపెట్టుట యొక్కటియే నాకు కావలెనుగాని నాకితరముతో దేనితోను పనిలేదు.

వీర—విక్రమా! అదిసత్యమేకాని, అచిన్నదిమాత్రము కేవల సమ్మోహన మంత్రాధిదేవతసుమా! ఆమెకన్నులలో లక్ష్మి కాపురమున్నది. ఆమెకటాక్ష ప్రసారము కొంచెము తగిలెనా, తమ జపతపములు చాలించి మౌనికాంతు లయినను దాసులయి పాదాక్రాంతులుకావలసినదే? ఆహా! ఆనవ్వుమొగము! ఏమి యాచెక్కుటద్దముల థళథళ్యము!

విక్ర—(తనలో)ఇదిసత్యము. వృద్ధుఁడయినను, ఇతడు సరిగావర్ణించినాఁడు.

వీర—విక్రమా! ఏమి యామె మల్లెమొగ్గలఁబోలు పలువరుస!

విక్ర—వర్ణనాంశము చాలును, వారిలో నేనిప్పుడు వరింపవలసినది మేనత్తనా? మేనకోడలినా?

వీర—ఓరినిర్భాగ్యుఁడా! నీమనస్సు రాయివలె నున్నదేమి? నాచిన్నతనములో నీవయస్సున నాకిటువంటి వర్ణనచెవులఁ బడినపక్షమున, ఆకాశబాణమువలె పైకెగిరి గంతులువేసెడివాఁడను. నీవిప్పుడుకదలనేకదలకున్నావు. మేనత్తనా?ఓరిబుద్ధిహీనుఁడా! నీతల్లిని నేను లేవఁదీసికొనివచ్చి వరించినసంగతి నీవు విన్నావాలేదా? నాకుచక్రవర్తిత్వము వచ్చినను, నేనయినపక్షమున వయసుజాఱినదాని వాసన నాకు సోఁకనీయను.

విక్ర—మీతండ్రిగారిని సంతోషపెట్టుటకయినను, ఆపనిచేయరా?

వీర—మాతండ్రిగారిని సంతోషపెట్టుటకా! లోకములో నెవరిని సంతోషపెట్టుటకును నేను చేయను—ఏమన్నావు? మాతండ్రిగారినా! అవునవును. మంచి

పోయినాను. హాతంద్రిగారు చెప్పినపక్షమున—అది వేరేసంగతి—విక్రమా! ఆయన నావలె కొడుకునకు చదివిచ్చెడివాఁడు కాఁడుసుమా!

విక్ర—కాఁడు నిశ్చయము.

వీర—విక్రమా! నీభార్య చక్కనిదైనందుకు నీకు విచారము లేదుగదా!

విక్రమ—నేనాసంగతి యీవఱకే చెప్పినాను. ఈవిషయములో నాకు కావలసినదెల్లను మిమ్ము సంతోషపెట్టుట యొక్కటియే. మీకిష్టమయినయెడల చక్కనిదన్న హేతువుచేత నేనాచిన్నదానిని నిరాకరింపను. ఇందాఁక మీరు కంతులని, కాయ కన్నని నావధువునందిటువంటివే మఱికొన్ని శుభలక్షణములనుగూడ వర్ణించియున్నారు. లోకసామాన్యముగా మీరభివర్ణించిన యావగుణములు లేనికన్యనువరించుటయే నాయభిమతమయినను, తమ చిత్తానుసారముగా కన్నులందు కాయలుమాత్రమే కాక పువ్వులున్న చిన్నదానిని వరింపుమన్నను నేను వరింపవలసిన వాఁడనే.

వీర—ఏమి యీపితృభక్తి, నీనీతివాక్యము లింతటితో చాలించు. ఆచిన్నదాని సౌందర్యము తలఁచుకొనఁగానే యిప్పుడు నాకే యాచిన్నదానిని వరింపవలెనన్న బుద్ధి పుట్టుచున్నది.

విక్ర—తమ యిష్టానుసారముగానే జరగవచ్చును. కళావతిని మీరే వరింపఁదలఁచుకొన్నయెడల, అప్పుడు నేనామెమేనత్తను వరించుట తమ యభిమతమయియుండవచ్చును. లేదా మీరింతలో మీయభిప్రాయము మార్చుకొని పెద్దామెనే చేపట్టఁదలఁచుకొన్నయెడల. అప్పుడు చిన్నామెనే నేనువరించుట తమయిష్టము కావచ్చును. మేనత్తయైనను, మేనకోడలయినను, నాకెవ్వరైనను భేదములేదు. తమయిష్టమేదో యదే జరగవచ్చును.

వీర—ఓరిదొంగా! నీవిప్పుడిచ్చకములకయి మాయమాట లాడుచున్నావు. నీవిప్పుడాడెడు మాటలు మనఃపూర్వకములైనవి కావు. నీమొగము చూడఁగానే నీవబద్ధము లాడుచున్నట్టు నాకు పొడకట్టుచున్నది. నీదొంగవేషములు నావద్ద పనికిరావు. విక్రమా! నిజమొప్పుకో.

విక్ర—నాపితృభక్తియు విధేయతయు మీమనస్సునకు మఱియొకవిధముగా దోఁచినందుకు నాకు విచారము—

వీర—చాలు. నీపితృభక్తియుఁగిక్తియు తుంగలో నూరఁద్రొక్కు. నీమాయమాటలు కట్టిపెట్టి నీవు నావెంటరా. సుభద్రమ్మ పేరచీటివ్రాసి నీచేతికిచ్చెదను. నీవిప్పుడేపోయి యాచిన్నదానిని చూడవచ్చును. అభూలోకదేవతయొక్క దివ్యసుందరవిగ్రహమును జూచినప్పుడు నీకన్నులు మిఱుమిట్లుగొనక మానవు. ఆమెముఖసందర్శ

కముచేత వలపువెఱ్ఱి తలకెక్కి యద్భుత ప్రమోదములతో మోహపరవశుండవయి నీవు నావద్దకు పరుగెత్తుకొని రాకపోయిన పక్షమున, నన్ను పేరునం బిలువంబోకు. అప్పుడును నీవుదాసీనతనే కనంబఱిచినయెడల నీకుమానివేసి యాచిన్నదానిని నేనే పెండ్లి చేసికొనెదను.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

౩ రంగము—చారుమతియొక్కగది.

[దర్పసారుండొంటిగాం బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దర్ప—చారుమతి యిప్పుడే వచ్చునని చెప్పినారు. ఆమె యింకనురాలేదు. నేనుస్వస్థచిత్తుఁడనయి యాలోచించుకొన్నప్పుడుచంచలమైననాయసంతుష్టస్వభావము నాకే నీచముగాఁ గనంబడుచున్నది. అయినను నాకీయొక్కదానిమీఁదం దక్కమతి దేనిమీఁదను ధ్యానము పాఱకున్నది. ప్రాణాధికురాలయిన యామెయే నాకు లోకముగానున్నది. నేనెందుచేతనో నిష్కారణముగా కొఱకొఱలాడుచు నున్మత్తునివలె చంచలచిత్తుఁడనై యున్నాను. నాతప్పిదము నాకు స్పష్టముగా కనంబడుచున్నను దిద్దుకొనుటకు శక్తుఁడను గాకున్నాను. మేమిద్దఱమును సమావేశమయినప్పు డామె కన్నులయందెట్టి యవ్యాజప్రేమమును అకృత్రిమానందమును గనంబడినవి! ఆమెచూపిన యాదరము మనస్సు నెంత కరఁగించినది! తూకుమొగమును బెట్టుకొని యామెను నిందింపవలెనన్న నిశ్చయముతోనే నేనువచ్చినను, ఆమెప్రసన్నముఖమును జూడఁగానే యట్లుగచకుటకు నాకే సిగ్గువేసినది. వీరసేనుఁడుగా రెదుటనుండుటచేత నేననం దలంచుకొని వచ్చినమాటలను సహితమనలేకపోయినాను. అయినను నన్నొడంబాసి యున్నప్పు డామె నేననుకొన్నంత సంతోషముగా లేదన్న వార్తను తెలిసికొని నా మనస్సును తృప్తిపఱచుకొనవలెను. అదిగో! ఆమెవచ్చుచున్నట్లున్నది. అవును! దర్పసారుఁడు తన రాకకు వేచి నిమిషములు లెక్కపెట్టుచుఁ గూరుచున్నప్పు డెంతమందగమనముతో వచ్చుచున్నదో!

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

చారు—ఇంతశీఘ్రముగా మీరు మరల వత్తురని నేననుకోలేదు.

దర్ప—ఓచారుమతీ! మనప్రథమసమావేశసమయమునందే యథేచ్ఛముగా మాటాడుకొనుటకు ప్రతిబంధకముగా పానకములో పుడకవలె మరియొకరు నిలిచి యున్నప్పుడు, నేనొక్క సందర్శనముతో తృప్తినొంది యుండఁగలుగుదునా?

చారు—ఓదర్పసారా! నీవిప్పుడు చూపుచున్న యనుగ్రహమునన్ను పారసంతోషసాగరమునందుఁ దేల్చుచున్నప్పుడు ప్రథమసందర్శనసమయమునందు నీవు చూపితివనుకొన్న యనాదరమునుగూర్చి నేను ప్రస్తావించుట యుచితముకాదు.

దర్ప—చారుమతీ! అది కేవలభ్రమ! నీవప్పుడు మతిభ్రమ పడినావు. నీవటువంటి యారోగ్యదశలో నుండుటచేత నేను పరమానందభరితుఁడ నయినాను. నేననాదరము చూపుటకేదియు కారణములేదు.

చారు—అయినను నీవేదో మనస్సులో విచారము పెట్టుకొన్నట్లు నాకు స్ఫురించినది. అదియేదో నీవు నాయొద్ద దాచఁగూడదు.

దర్ప—ఇఁక నామనస్సులోనున్నది నీకు చెప్పివేసెదను. నీ క్షేమవార్తలు మొదలగునవి మీపొరిగింటివాఁడైన దామోదరవర్మవలన విన్నప్పుడు, మీయూరిలోనున్నప్పటి నీయుత్సాహమునుగూర్చియు నీసంతోషమునుగూర్చియు నీమాటలనుగూర్చియు నీపాటలనుగూర్చియు నతఁడు వర్ణించినదానినిబట్టి నామనస్సునకు కొంచెమాయాసము తోఁచినది. నీవు నన్నెడఁబాసి యున్నప్పుడు నేను నవ్వుచు త్రుళ్ళుచు వేడుకలనుభవించుట ద్రోహముగాఁ దలఁచెడుస్వభావము గలవాఁడ నగుటచేత నాకట్లు తోఁచినది. కాముకీకాముకు లొండొరుల నెడఁబాయునప్పుడు కన్నుకొలుకులనుండి పుట్టి చెక్కులఝాలువాఱు కన్నీటికాలువ లొకపట్టున నింకిపోవునవికాక స్థిరముగా నుండునవియైనందున, వారు పునస్సమావేశముచేత వానిని తుడిచివేయఁగలుగు వఱకును వారి మొగములయందు మందహాసాంకురము లుదయించవుగదా?

చారు—ఇటువంటి యల్పాంశములను పెద్దచేసి నాప్రాణేశ్వరుఁడు దర్పసారుఁడు నన్ను బాధించుచుండుట యెల్లకాలమును మానకయే యుండునా? చిరకాలపరీక్షితమైన మనోవల్లభయొక్క దృఢానురాగమునకంటెను నీహృదయములో మృగప్రాయుఁడైన యాకల్పితపురుషునియొక్క వ్యర్థాలాపములే యెక్కువ గౌరవనీయములయినవా?

చారు—లేదులేదు. చారుమతీ! నాకాతనిమాటలయం దెంతమాత్రమును గౌరవములేదు. నీవట్లుండినందుకు నాకు సంతోషముగానేయున్నది. అయినను నీవప్పుడతఁడు చెప్పినంత హృదయోత్సాహముతో పాటలుపాడలేదని చెప్పితివేని నేను తృప్తినొందెదను. ఆవినోదసమయమందు నీవు నీదర్పసారుని మఱచిపోలేదని మాత్రము చెప్పు. చాలును.

దర్ప—నీవు దూరముగా నున్నప్పుడు నేనెన్నఁడును సంతోషము పొందఁజాలను. దర్పసారునికి నాయెడఁగల యనురాగవిషయమందు నాకనుమాత్రమును సంశయములేనందున, నేను పయికి నవ్వుమొగముతో నుల్లాసముగా నున్నట్లు [illegible]

బడుగును. నేనెప్పుడయిన విచారగ్రస్తురాలనయి యున్నట్లు కనఁబడినపక్షమున, అనూయాపరులు తమలో సంతోషించి తన్నువిడిచి దుఃఖముల పాలుచేసెడి గుణవంతుని నమ్మి యామె తన హృదయము నాతనివశము చేసెనని నావిషయమయి చెప్పుకొనునట్లు చేయుటకొఱకేకాని వేఱుకారణముచేతఁ గాదు. దర్పసారా! నిన్ను దూషించుటకయి చెప్పను. నామాటనమ్ము. ఎవరియొక్క యనాదరమువలన నాకు మనస్తాపము కలిగినదో నాచెలికత్తెలు గ్రహించిపోదురేమోయని నేను నిశ్చయముగాలోపల దుఃఖమున్నప్పుడు సహితము పయికి సంతోషమునే యభినయించుచుందును.

దర్ప—నీవెల్లప్పుడును నాయెడల నవ్యాజప్రేమగల భాగ్యదేవతవే. బద్ధానురాగవయిన నీవిషయమున సంశయపడినందున నేనే పశుప్రాయుఁడను.

చారు—నీవలనఁ దగినంత కారణము కలుగనిదే నాహృదయములో నీమీఁద గల యనురాగము లేశమయినను తగ్గుట తటస్థించినపక్షమున, లోకములో నావంటి పరిహాసపాత్రురాలును కృతఘ్నురాలును స్త్రీజాతిలో మఱియొకతె యుండఁబోదు.

దర్ప—ఓచారుమతీ! నీవటువంటిమాట యెన్నఁడు ననఁబోకు. కృతఘ్నురాలన్నమాట నామనస్సునకు నొప్పికలిగించుచున్నది. నీకృతజ్ఞతకు యోగ్యుఁడనుగావలసినంత యుపకారము నీకు నేనెదియుఁ జేసియుండలేదు. ఆసంగతి చక్కగా పరిశీలించినచో నీహృదయమునకే తేటపడవచ్చును. అతి కృతజ్ఞతాబుద్ధిగల దానవయిన నీవు నీసౌజన్యాతిశయమును బట్టి నీహృదయమునందుఁగల నామీఁద ప్రేమకు కృతజ్ఞత యొకకారణమని భ్రమపడుచున్నావు కాఁబోలును!

చారు—కృతజ్ఞతను బట్టియే కాకపోయినపక్షమున నీయందలి యేగుణాతిశయమునుబట్టి నీమీఁద నాకనురాగము కలుగవలసినది?

దర్ప—ఏగుణాతిశయమునుబట్టియుఁ గాదు. బుద్ధివిశేషమునుబట్టిగాని నీతివిశేషమునుబట్టిగాని నన్ను నీవు ప్రేమించుట నాకు గౌరవావహము. ఇఁక శరీర సౌందర్యమందువేమో, నాశరీరములోని యేయంగసౌష్ఠవమును బట్టియు నీప్రేమలో లేశభాగమును నామీఁద నిలువఁగూడదని నీకుఁ జూపుటకయి నేనంగవైకల్యము చేసికొని కురూపినగుదునాయని నామనస్సులో నేను పలుమాఱు కోరుకొనుచుందును.

చారు—ఈశ్వరుఁడెవ్వరికైన నొక్క దేహసౌందర్యముమాత్రము ప్రసాదించిన పక్షమున, తనవిషయమయి పరిహాసాస్పదమయిన పొరపాటు జరిగినదని యట్టివాఁడు చింతిల్లవలసి యున్నది. అట్టి వ్యర్థమయిన శరీరసౌందర్యమునందు నీకంటెఁ గొంచెమధికులని చెప్పవచ్చినవారిని నేను గొందఱిని జూచియున్నాననుకొనెదను. అయినను వారట్టివారగుదురో కారో యను ప్రశ్నను మాత్రము నాహృదయమెప్పుడును నాకన్నుల

నడిగియుండలేదు.

దర్ప—ఓ చారుమతీ! ఈవిషయములో నీచర్య నామనస్సునకు సరిపడియుండలేదు. పురుషులయందు శరీరసౌందర్యమన్న నాకు పరమద్వేషము. నేనుకోన్న యత్యనురాగము నీకు నామీఁద నుండినపక్షమున, నే నష్టావక్రునివంటి కురూపినయినను నీవు నేలోకపురుషుని రూపవంతునిగా భావించియుండవు.

చారు—నీవు నన్నునాదరము చేయవలెనని నిశ్చయించుకొనివచ్చినట్లుకనఁబడుచున్నది. శోచనీయులయిన మాతండ్రిగారు మనల నిద్దఱిని బద్ధులనుజేసినట్టి యాజ్ఞాబలము చూచుకొని, వరులు తమభార్యలయెడలఁజూపవలసిన స్వాతంత్ర్యములనతిక్రమించి నీవు నన్నిట్లు మలకనచేయుచున్నావు.

దర్ప—చారుమతీ! నీవిప్పుడు నాసందేహము బలపడి వృద్ధియగుటకుఁ దగినట్లుగా మాటాడుచున్నావు. నే నధికస్వతంత్రుఁడ నయినపక్షమున—అక్కఱలేదు. ఎప్పుడును తదాజ్ఞాబద్ధుఁడనయి యుండుటయే నాకు పరమసమ్మతము. అయినను—ఒకవేళ నీతండ్రిగారి యాజ్ఞయందు నీకుఁగల యధికగౌరవమే నీయిచ్ఛనిట్లు నిర్బంధించి యున్నదికాఁబోలును! అది లేకపోయినయెడల నీమనస్సు నాకంటె సర్వోత్తముఁడయినవానిని గోరియుండును. నీవాంఛలయందును వ్యాపారములయందును నీకట్టి నిర్బంధమే యుండియుండనిపక్షమున, నే నెల్లప్పుడును నీ స్థిరమయిన ప్రేమకాస్పదుఁడనై యుందునన్న యంశమునందు నే నెట్లు నిశ్చయము కలిగియుండఁగలను?

చారు—అట్లయినపక్షమున నన్ను నేఁటినుండియు శోధించిచూడుము. వెనుకటి దంతయు మఱచిపోయి యేనిర్బంధమును లేక మనము క్రొత్తవారివలె నగుదము. నా హృదయము మాత్రము తానెన్నఁడును స్వాతంత్ర్యమును పొందినట్లు భావింపకున్నది.

దర్ప—అదిగో! అదిగో! చారుమతీ! ఇంతవేగిరపాటు గూడదు. నీవు నీనిర్బంధమును వదల్చుకొనుట కెంతతొందర పడుచున్నావు! నీకు నాపయినిగల యనురాగ మవ్యాజమయి దృఢమయిన దయినయెడల, నే నొకవేళఁగోరినను నీమనస్సునుండి యది తనపట్టువిడిచి తొలఁగదు.

చారు—ఓదర్పసారా! నీవు నామనస్సునకుదుస్సహవేదనను కలిగించుచున్నావు. నేనది సహింపలేను.

దర్ప—నీమనస్సునకు నొప్పికలిగించుట నాయుద్దేశముకాదు. నీమీఁద నాకింత ప్రేమ లేకుండినపక్షమున, నే నెప్పుడును నణుమాత్రమును నీకాయాసముఁ గలుఁగఁజేసి యుండను. నే నొక్కమాట చెప్పెదను వినుము. నాకు కలిగిన సందేహముల కెల్లను మూలకారణమిది—స్త్రీ లెప్పుడును తమ ప్రేమకుఁగల కారణములను చక్కఁగా

యోచించుకొని వానివాని గుణగౌరవమును నిర్ణయించుకొననలవాటుపడిన వారుకారు. పితాజ్ఞవలనఁగాని కృతజ్ఞతవలనగాని లాభదృష్టివలనఁగాని కలిగిన దాక్షిణ్యమును కొన్ని సమయములయందు నిర్మలమయిన హృదయానురాగముగా భ్రమింతురు. ఆత్మస్తుతికూడదు. అయినను చెప్పవలసినది చెప్పకపోవలెను. వయస్సునుబట్టికాని రూపమునుబట్టికాని గుణములను బట్టికాని యెవ్వరును నన్నునాదరము చేయవలసిన యవస్థలో నేనులేను; సాధనసంపదనుబట్టి చూచినను నన్నువరించువారు విచారపడవలసిన స్థితిలో నేనులేను. ఇటువంటి లక్షణములు కలవారిమీఁద వలపు ప్రసరించినప్పుడది యేకారణమునుబట్టి పుట్టినాయని బుద్ధిమంతులు సందేహపడుట యసహజముకాదు.

చారు—ఈయొత్తిపొడుపుమాట తెలియుచున్నావో నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁజాలను. అయినను నన్నవమాన పరచుటకయి యీపుల్లకుట్టుమాటలు నీవనుచున్నట్లు నాకు కనఁబడుచున్నందున, నన్నవమాన పరిచినందునకయి ముందు నీవు పశ్చాత్తాపపడుట కవకాశము కలుగకుండఁ జేసెదను. ఇట్టి యవమానము కలిగించుటకు నీకు నేనేమియు దోషము చేసియుండలేదు. (అని కన్నీరు పెట్టుకొని లేచి పోవుచున్నది.)

దర్ప—ఓచారుమతీ! కన్నీరు పెట్టుకొనుచు నన్ను విడిచిపోకు. క్షణకాలమిందునిలువు. అదిగో తలుపుకూడ లోపలవేసికొన్నది! ఓచారుమతీ! నాప్రాణమా! క్షణకాలము మాత్రమే! లోపల పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది! నాప్రాణములు నిలువకున్నవి. ఆమెను నిష్కారణముగా దుఃఖపెట్టినాను. నేను పశుప్రాయుఁడను. కాదు. ఆమెవచ్చుచున్నట్టున్నది స్త్రీలకు చిత్తస్థైర్యముండదు. కొన్నిమంచిమాటలు చెప్పఁగానే వారుబ్బితబ్బిబ్బగుదురు. ఏదీ?? ఆమెరానేలేదు. ఓప్రాణేశ్వరి! చారుమతీ! ఒక్కసారివచ్చి నన్ను క్షమించితినని యొక్కమాటమాత్రము చెప్పిపో. పగసాధించుట కిదిసమయముకాదు. అదిగో! వచ్చుచున్నట్టున్నది. నన్ను కొంచెము నేవూరక భ్రమపెట్టుటకయి యీమిషమీఁద లోపలికి పోయినది. నేను మనస్తాపపడఁగా చూచి క్షణకాలమంతను సహించి యుండఁగలుగునా? నేనామెను లక్ష్యము చేయనట్టు నటింపవలెను. (అని యేదో గీతము పాడుచున్నాఁడు.) ఏమి! యింకను రానేలేదు. ఆమె రాఁదలఁచుకొనే లేదుకాఁబోలును! ఇది కేవలమూర్ఖతగాని చిత్తస్థైర్యముకాదు. అయినను నాకిట్టి ప్రాయశ్చిత్తము కలుగవలసినదే! అంతకాల మెడఁబాసి యున్నతరువాత స్వల్పాంశమునుబట్టి కలహము పెట్టుకొన్న నేనీవ్యథ కర్హుఁడనే. నేను నిట్టి పశుతుల్యుఁడను, మృగప్రాయుఁడను. ఆమె

మొఁగము చూచుటకు నాకిప్పుడు సిగ్గగుచున్నది. ఆమెకోపము కొంతశాంతి పొందు వఱకును తాళి వేచియుండెదను. ఈప్రకారముగా నేనామెను మఱియొకసారి యవి వేకినయి బాధపెట్టితినా, శాంతస్వభావురాలయిన నాప్రాణవల్లభను నేను బోఁగొట్టు కొనిసదా పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచుండెడు కోపశీలురాలి నెవ్వతెనో చేపట్టి నా యవివేకమునుగూర్చి రాత్రి నాలుగు జాములును పగలు రెండుజాములును పరితపింప వలసినవాఁడ నగుదును. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

3. రంగము—సుభద్రమ్మగారి యిల్లు

[చేత నొకరియుత్తరము పట్టుకొని సుభద్రమ్మయు, విక్రమసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—విక్రమసేనా! నేను నిన్ను గౌరవించుటకు నీవు వీరసేనుని పుత్రుఁడ వగుట యొక్కటియే చాలును. ఇప్పుడు నేను నీతో మాటాడినదానినిబట్టి నీగుణ గౌరవము విషయమయి యీవఱకు విన్నదానికిని నేనిప్పుడు ప్రత్యక్షముగాఁ జూచిన దానికిని సరిపోయినది.

విక్ర—కళావతిని నేనీవఱకెన్నఁడును జూడనివాఁడనైనను నేనాచిన్నదానిని వివాహమాడఁగోరుటకుఁగల ముఖ్యకారణమంతయు నీతెలివితేటలను గుణసంపదను విద్యావివేకములను సర్వజనులును పొగడుచుండుటయని సుభద్రమ్మగారితోడి బంధుత్వ గౌరవ మాశపడుటయేకాని మఱియొకటికాదు.

సుభ—నీకు నాయెడలఁగల యాదరాతిశయమునకు సంతోషమగుచున్నది. దయచేసి కూర్చుండుము. (ఇద్దఱును కూర్చున్నారు.) నీవంటి బుద్ధిమంతులెవ్వరో యొకానొకరుగాని యీకాలమునందు సామాన్యముగా స్త్రీలయందుండెడు వినయ వివేకాదులగు గుణసంపదను కనిపెట్టఁగలపురుషులే లేరు. అల్పమయినను స్త్రీలకు విద్య యెంతయలంకారమో యెవ్వరును ఆలోచింపనే యాలోచింపరు. మనుష్యులు జ్ఞానహీనులగుటచేత నొక్కపనికిమాలిన శరీర సౌందర్యపుష్టిని దక్క మఱి దేనిని జూడరు.

విక్ర—నీవు చెప్పినదంతయు పరమసత్యము. అయినను నీవిప్పుడు చెప్పినవిషయ ములో స్త్రీలదోషముకూడ కొంతవఱకున్నది. మేము పూవువంటి తమ చక్కఁదన మును గాంచి యద్భుతపడుచుండుట చూచి, స్త్రీలుకూడ తమకు విద్యావివేకము లనా వశ్యకములని తలఁచుచున్నారు. అందుచేత నా రారామలతలవలె కాలమహిమచేత

తామూఫ్రుష్యంగుచు గొంజపోవ్రుదలకును ఫలములను బొందకున్నారు. చూతలతవలెనా సుభ్రవ్రిగ్మనరేను చేతకాలమందెవ్వరో కొండయుమాత్రమే పుష్పఫల సంపదలనురెంటిని బొందిన యోగ్యములో పరికాశించుచుందురు.

సుభ—అబ్బాబా! నీవు నీసుగుణసంపత్తిచేత నన్నానందపరవశురాలినిజేయుచున్నావు. (తనలో పరగుణగ్రహణపారీణత యంతయు నితనిసొమ్ముగానున్నది! (ప్రకాశముగా) విక్రమసేనా! ఈ తెలివిమాలినది తనమనస్సు నేలాగునో పొందుల మాని తీఁగుబోతు బిచ్చగాఁడయిన విజయపాలుఁడనువానిమీఁద నిలిపియున్న సంగతి నీకీవఱకు తెలిసి యుండక పోదు. వానిమొగ మెట్లుండునో నేమీవఱ కెన్వరమును జూడలేదు; వానివిషయమయి యెవ్వరికిని ఏమియు తెలియదు.

విక్ర—ఆనర్హ్వేలాటవ్యవహారమునుగూర్చి నేను కొంచెమెఱుగుదును. అవిషయమునుగూర్చి నాకామెమీఁద మనస్సులో నసూయ యొంతమాత్రమునులేదు.

సుభ—నీవు మిక్కిలి దొడ్డవాఁడవు; శాంతస్వభావుఁడవు. ఆవ్యవహారమునుబయటికి లాగినది మొదలుకొని నా చేతనయిన పనియంతయుఁ జేసినాను. ఎప్పుడును వాని పేరైనను దలపెట్టవలదని నేను చిరకాలము క్రిందటనే దానికి గట్టియుత్తరువు చేసినాను. అటుతరువాత వీరసేనుఁడు గారు చెప్పినవిషయము దానికి చక్కఁగా బోధపఱచి చెప్పినాను. నేనెన్నివిధములఁ జెప్పినను నాకృషియంతయు బూడిదలోఁబోసిన పన్నీరయిపోయినది. నాబుద్ధికి చూఁడగా నానోటినుండివచ్చిన ప్రతివిషయమును నిరాకరించవలెనని యది నిశ్చయము చేసికొన్నట్లుతోఁచుచున్నది.

విక్ర—అందువలన నీమనస్సున కెంతో నొప్పిగలిగియుండును.

సుభ—నొప్పిగిప్పి నేను జెప్పలేను. దానిచేష్టలు చూడఁగా నామనస్సు మండిపోవుచున్నది! అదివానితో నుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరపుచున్నదైనను నేఁటివఱకు చూవలేదు. నీవు చూడలేదుగాని వాఁడు వ్రాసిన యుత్తరము మఱియొకటి నేను నేఁటియుదయముననే పట్టుకొన్నాను. అది నాఱవికలో నుండవలెను.

విక్ర—(తనలో) ఓయిదేవుఁడా! అది నాకడపటియుత్తరము కాఁబోలును!

సుభ—ఇదిగో! ఉత్తరమున్నది.

విక్ర—(తనలో) ఇదినిశ్చయముగా నాయుత్తరమే. ఓసిమంథరా! ఎంత మోసము చేసినావే!

సుభ—ఈవ్రాఁత నీవు గుఱుతు పట్టఁగలవేమోచూడు. (అని యుత్తరముచేతికిచ్చుచున్నది.)

విక్ర—ఈవ్రాఁత నేనిదివఱకు చూచినట్లేయున్నది. ఇది నేను చూచినదే, అప్పు డెప్పుడు—

సుభ—కానిమ్ము. అదిగొంచెము చదివిచూడు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) "నాభాగ్యదేవతా! నాప్రాణమా! కళావతీ! నీ ఈమృదువచనములు నిశ్చయముగా గాఢానురాగమును తేటపఱుచుచున్నవి.

సుభ—మృదువచనములా! వట్టిపనికిమాలినమాటలు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) "నీవువ్రాసిన చింతసంగతులవలన నామనస్సున కెంతో భయమగుచున్నది! అందులోను ముఖ్యముగా నానూతనప్రతిపక్షి"—

సుభ—నూతనప్రతిపక్షి యనఁగా నీవనివానియభిప్రాయము.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) "విద్యావినయసంపన్నుఁడని మాననీయుఁడయిన రసికవతంసుఁడని యెల్లవారును చెప్పుకొనుచుండుటచేత నాభయము మఱింత యెక్కు వగుచున్నది—" ఇందేదియు నిందలేదు.

సుభ—ఇట్లు వ్రాయుటకు వానికి లోపల నేదో యుద్దేశమున్నది.

విక్ర—ఉన్నది. ఆవిషయమయి నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁగలను.

సుభ—ఉన్న నిందయంతయు ముందున్నది. విందువుగాని చదువు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) "నీకు సంరక్షకురాలుగానున్న యాముసలిపిశాచ ము"—అనఁ డిది యెవరినిగూర్చి యనియుందును?

సుభ—నన్నుఁగూర్చి వానియభిప్రాయము నేననియే. వానివిషయమై యిప్పుడు నీయభిప్రాయమేమి? ఇఁకఁ గొంచెముచదువు. ముందు సర్వము తెలియవచ్చును.

విక్ర—కేవల బుద్ధిహీనుఁడు. (చదువుచున్నాఁడు) "మనము తప్పించుకొనుట కష్టమేయయినను, నాసామర్థ్యవిశేషముచేత దానిజాగరూకత యంతయు విఫలమగు నట్లుచేసెదను. ఆముసలిది తన వాడఁబాఱిన చెక్కులకు మెఱుఁగు వచ్చుటకయి వర్ణ మువేసికొని తాను పండితురాలని తోఁచుటకయి సంభాషణలో పెద్దపెద్దమాట లుప యోగించెడు వ్యర్థదంభము కలదని విన్నాను—"

సుభ—అదిగో! నామాటల నాక్షేపించుచున్నాఁడు. నీవేమనుకొన్నావు? అది నాపాండిత్యప్రకర్షముమీఁద దోషారోపణ. అటువంటి మృగప్రాయుఁడు లోకము లో మఱియొకఁడుండఁబోఁడు. నేను నాసంభాషణవిషయములో పడునంత జాగ రూకత మఱిదేనిలోను పడును. వానివ్రాఁతచూచినావా?

విక్ర—ఈవిషయములో వాఁ డెంతటిశిక్షకయిన నర్హుఁడే. ఏదీ యేమి వ్రాసి నాఁడో చూతము. (చదువుచున్నాఁడు) "ఆముసలిది తనవాడఁబాఱిన చెక్కులకు—

సుభ—నీవు చదివినదేమరల చదువనక్కఱలేదు.

విక్ర—పొఱపడినాను. క్షమింపవలెను— (చదువుచున్నాఁడు) "అట్టి వ్యగ్ర బంధము గలదానిని ముఖస్తుతులతోను కల్లగౌరవముతోను లోఁబఱచుకొని మోస పుచ్చి యనాయాసముగా మన కార్యసాఫల్యము చేసికొనవచ్చును."— ఆహా! ఏమి యీబుద్ధిహీనత!—"కాఁబట్టి యీమునలిభూతముయొక్క యనుమతితోనే శీఘ్రకాల ములో నిన్ను చూచుటకొక్క యుపాయమున్నది. ఈకామతంత్రనిర్వహణములో మన యుద్దతినడుమను సందేశములు గొనిపోవుటకయి యీముసలిదానినే మనమొక దూతిక నుగాఁగూడ నుపయోగించుకొనవచ్చును."—ఆహా! ఏమియీసాహసము!

సుభ—ఆకంఠకావరము చూచినావా? తనసామర్థ్య విశేషముచేత నాజాగ రూకత యంతయు విఫలమగునట్లు చేయునఁట! చేయనిమ్ము. ఆహాహా! ఈవ్రాఁ తనుబట్టి చూడఁగా వాఁడు నిశ్చయముగా మనయింటికి రాకమానఁడు; మనముశ్రద్ధ వహించి యెవరియుపాయము చక్కఁగాఁ బాఱునో చూతము.

విక్ర—చూతము. మనమిద్దఱమును తప్పక శ్రద్ధవహించిచూతము ఆహాహా! అతనికెంతగర్వము! ఆహాహా! నేనొక్క మంచియాలోచన చెప్పెదను. సుభద్రమ్మా! ఈచిన్నదాని కతనిమీఁద నంతమోహమున్నందున నీవు కొంతకాలము వారియుత్తర ప్రత్యుత్తరములు చూచియు చూడనట్లు నటింపుము; ఆచిన్నదాని నిష్టమున్నయెడల నత నితో లేచిపోవుటకుఁగూడ సన్నగడలు పన్ననిమ్ము; ఆచిన్నది పాఱిపోవుచున్నను నీవుపేక్షించినట్లూరకుండుము; ఎఱుఁగవట్లుండి యాసమయమునకు నేనుట్టిపడియతనిని తఱిమివేసి, అప్పుడొక మాయోపాయముచేత నతనికి మాఱుగా నేనే పిల్లదాని నెత్తు కొని పాఱిపోయెదను.—ఈయుపాయము బాగున్నదా?

సుభ—దివ్యముగానున్నది. ఇటువంటిమంచియుపాయముజన్మమెత్తినతరువాత నేనెన్నఁడును వినలేదు.

విక్ర—ఇప్పుడాచిన్నదానిని నేనొక్కపర్యాయము సరిగా చూడవచ్చునా? ఈలోపల ముందుగా నేనామెస్వభావమును కొంచెముకనిపెట్టవలెను.

సుభ—చూడనేవచ్చును. తాళు. ఆచిన్నది యిప్పుడు నిన్ను చూచుటకు సిద్ధ ముగానున్నదో లేదో! ఇటువంటివిషయములలో మనము రాజకన్యలలోఁగల మార్యాద లను కొంచెము చూడవలెను.

విక్ర—ఈమర్యాదలనాచిన్నది నావిషయములో నంతలక్ష్యముచేయదు. విజయ పాలుఁడని చెప్పు—

సుభ—ఏమిటి?

విక్ర—(తనలో) ఏమి యాకంఠమార్దవము!

సుభ—నీవిప్పుడన్నది విజయపాలుఁడని కాదా?

విక్ర—అవును. పరిహాసార్థముగా నీవా చిన్నదానితో విజయపాలుఁడు వచ్చి నాఁడని చెప్పుమని నీతో ననఁబోవుచున్నానుఁ ఆమాట చెప్పఁగానే యామెక్రిందికి పరుగెత్తుకొని వచ్చును. అహాహాహా! (అని నవ్వుచున్నాఁడు.)

సుభ—దానిపత్రములో నిటువంటిమాయ చేయవలసినదే. అంతేకాక వాఁడు నాయనుమతితోనే దానిని చూచెదనని వ్రాసినాఁడు. అహాహా! చేతనయిన పత్రమున, చూడుమును.—ఓకళావతీ! క్రిందికిరా. (పిలుచుచు) వాఁడు నన్ను తమయొద్దతే నడుమను సందేశములు గొనిపోవుటకు దూతికనుగా నుపయోగించునఁట!— ఆహాహా! కళావతీ! క్రిందికిదిగిరా. నీవు నవ్వుటకు నాకాశ్చర్యములేదు. అహాహా! వాని పొగరుఁబోతుతనము నిజముగానే పరిహాసాస్పదముగా నున్నది.

విక్ర—అవును. నిశ్చయముగా పరిహాసాస్పదముగానే యున్నది. అహాహాహా!

సుభ—ఏమిదానిపొగరు! అక్కఱది నామాటవినిపించుకోదు. నేనేపోయివచ్చినది యెవరో యిప్పుడే చెప్పెదను. తన్ను చూడవచ్చినవాఁడు విక్రమసేనుఁడనియే చెప్పి, కన్య కర్హమయిన రీతిని నడుచుకొనునట్లు చేసెదను.

విక్ర—నీమనసువచ్చినట్లు చేయవచ్చును.

సుభ—విక్రమసేనా! ఇప్పటివఱకు నేను నీకుదూతికనయినాను. ఏమి? ఇంకను నీవు నవ్వుట యయిపోలేదు! వాఁడు నాజాగరూకతయంతయు విఫలమగునట్లు చేయునఁట! అహాహాహా! (అని మెచ్చుచున్నది.)

విక్ర—అహాహాహా! ఇంతట నేనీమాఱువేషము తీసివేసినిజవేషముతో నాప్రియురాలిని దక్కించుకోవచ్చునని యితరు లనుకోవచ్చును. కాని కళావతియొక్క చపలచిత్తతనుబట్టిచూడఁగా నిజమయినవేషమును బయలఁబెట్టినపక్షమున మొదలే చెడిపోవునేమోయని నాకు భయమగుచున్నది. ఆమె నన్ను తెలిసికొనునో లేదో చూతము. (ఇటునటు నడిచి గోడల పటములవంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

[కళావతి ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా—నాకిప్పు డొక్క గొప్పగొడవ సంభవించినది! ఇష్టములేని కొందఱు వాఁడు వచ్చి నన్ను వరించుమని చేసెడి యసహ్యములయిన ప్రార్థనలను వినుటకంటె కష్టతరమయినపని మఱియేదియు నుండదు. నాకతనే బాధింపఁబడిన కన్యలు తమ్ము వరింపవచ్చినవారిలో తమహృదయము కేవలొకరిమీఁద నిలిచియుండుట తెలిపి వారిని ప్రార్థించి పంపివేయుచు వచ్చినట్లు విన్నదానను. కాబట్టి యిప్పుడు నేనును నట్లే

ప్రకారముగాఁ జేయవలెను. అదిగో! నానూతనవరుఁ డెదురుగా నిలచియున్నాఁడు. అతఁడు గొప్పయుద్యోగస్థుఁడఁట! ఇతనికిని మావిజయపాలునికిని ఎంత వ్యత్యాస మున్నది! ఇతఁడు మందుగా మాటాడకున్నాఁడు! ఇతఁడు చూఁడగా సిగ్గులు పెండ్లి కొడుకువలెఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడు నావంకనైనను జూడక నిర్విచారముగా నిలుచున్నాఁడు. నేనే మొదట బలుకరించెదను—విక్రమసేనా!

విక్ర—ఆఁ! (అని యభిముఖుఁడగుచున్నాఁడు.)

కళా—ఏమి యీయాశ్చర్యము! నావిజయపాలుఁడా?

విక్ర—ప్రాణేశ్వరీ! మెల్లఁగా, మెల్లఁగా వింతపడఁబోకు.

కళా—ఒక్క వింతమాత్రమే కాదు నాకపరిమితభయప్రమోదములు కూడఁ గలుగుచున్నవి. నీవిక్కడ కెట్లు రాఁగలిగినావు? నాకత్యద్భుతముగా నున్నది.

విక్ర—బహుభాషణలతో పనిలేదు. నేను నీమేనత్తను మోసముచేసినాను, నా శత్రు ప్రతిపక్షి యీసాయంకాల మిక్కడకు రాఁబోవుచున్నాఁడనివిని, ఒక యుపాయముచేత నాతనిని రాకుండఁజేసి నేనే విక్రమసేనుఁడనని యామెవద్దకు వచ్చినాను.

కళా—నీయుపాయము చక్కఁగా పాఱినది. ఆమె నిజముగా నీవే విక్రమసేనుఁడ వనుకొనుచున్నది.

విక్ర—అవిషయమయి యామెకు దృఢనిశ్చయము కలిగినది.

కళా—ఆహాహా! తనంత తెలివిగలవారు లేరని గర్వపడుచుండెడియామెను మించిపోవుట తలఁచుకొని నేనునవ్వాపుకోలేకున్నాను.

విక్ర—అమూల్యమయిన కాలమును మనమిప్పుడువ్యర్థపుచ్చుచున్నాము. ఇటువంటిమంచిసమయము మనకు మఱియొకప్పుడు మరల దొరకదు. ఓప్రాణధనమా! నాపాలిటి భాగ్యదేవతవైన నిన్నీయనర్హబాధనుండి రక్షించి యీసేవకుఁడు శీఘ్రముగా నుచితబహుమానమును పొందుటకుఁ దగిన సుముహూర్తమును వెంటనే నిర్ధారితము చేయుము.

కళా—విజయపాలా! అట్లయినపక్షమున నీవు నాయల్పధనముయొక్క పోకడ కొప్పుకొన్నావా? ఎగిరిపోవుటకు వీలులేకుండునట్లుగా నాయిచ్ఛావిహంగముయొక్క ఱెక్కలమీఁద నిప్పుడాధనమే మహాభారముగా నిలిచియున్నది.

విక్ర—అభారమువిడిచివచ్చి నీవు నన్ను కృతార్థునిజేయుము. నాకునీసౌందర్యధనమే చాలును. నీయనురాగసంపదను దక్క నీవు నాకు మఱియేమి యరణము తీసికొని రానక్కఱలేదు. ఓకళావతీ! ఆయనురాగధనము నీవద్ద పుష్కలముగా నున్నదికదా!

నిర్ధనుఁడనైన నీవిజయపాలుఁడు నివ్వింబడి యాయొక్క ధనమును మాత్రము నీవు మరలఁ దీర్పఁగలఁడా.

కళా—(తనలో) ఈతనిమాట లెంత హృదయాహ్లాదకరములుగా నున్నవి! దారిద్ర్యదేవత యీతనికంటె కెంత మనోహరముగాఁ గనఁబడుచున్నది!

విక్ర—ఓహో! మన మెటువంటి బ్రతుకు బ్రతుకఁబోవుచున్నాము! అప్పుడు కామదేవుఁడొక్కఁడే మన కారాధ్యుఁడై యుండును; అప్పుడు మనము తుచ్ఛములయిన యితరప్రాపంచికభోగముల నన్నిటిని విడనాడి మనఃకాయకర్మలచేత నాతని నొక్కనినే యనేకచింతతో సర్పించుచు సుఖింతము. కష్టమన్న గర్వపడుచు మన మప్పుడు భాగ్యదేవతయొక్క వైకల్యమును మాదినంతో ననుభవింతము. చుట్టును నావరించియుండెడు విపదంధకారములో మనయనురాగదీప మన్యోన్యస్నేహరసముచేత మతింత యసమానకాంతితో ప్రజ్వరిల్లి వెలుంగుచుండునట్లు చేయుదము. ఈశ్వరునితోడు! నాజీవధనమయిన కళావతిని నాహృదయపీఠమునందు స్థిరముగాఁ జేర్చుకొను భాగ్యము నాకబ్బెడు పక్షమున, ఈలోకములో భాగ్యదేవత ప్రసాదించెడు సమస్త సంపదలను దానశూరతగల యీహస్తములతో తృణప్రాయముగా నెగఁజిమ్మివేసి హృదయేశ్వరి నానిండుకౌఁగిట నున్నప్పుడు దక్క నేలోకప్పు డీప్రపంచ మెప్పుడును నాకు సుఖదాయకము కాదని ఘోషింపఁగలను—(అని కౌఁగిలింపఁబోవుచు తనలో) ఈచిన్న దిప్పుడు నన్ను నిరాకరించినపక్షమున, ఇంక నాకాశ లేదు.

కళా—(తనలో) ఇప్పుడు నేనితనితో దిగంతములవఱకైనను పాఱిపోవలెనని బుద్ధిపుట్టుచున్నది. అయినను నన్నిప్పుడు వీరు పెట్టుచున్న బాధ యింకను నన్నంత తొందరిని జేయలేదు.

[చెవియొగ్గి యాలకించుచు సుభద్రమ్మ ప్రవేశించుచున్నది.]

సుభ—(తనలో) ఈముండకూఁతురది యాతనియెడల నెట్లు ప్రవర్తించుచున్నదో తెలిసికొనవలెనని నామనస్సు తహతహపడుచున్నది.

విక్ర—కళావతీ! విచారముగా నున్నావేమి? ఇంతవఱకునున్న నీయుద్రేక మిప్పుడు తగ్గిపోయినట్లున్నది.

సుభ—(తనలో) ఉద్రేక మిప్పుడు తగ్గిపోయినదఁట! అది యితనిమీఁద నింతవఱకును దురాగ్రహవ్యగ్రురాలయి యున్నదికాఁబోలును!

కళా—లేదు. నాదేహములో ప్రాణమున్నంతవఱ కెప్పుడును తగ్గిపోదు.

సుభ—(తనలో) ఓసి దుస్స్వభావప్రభూతమా! ఇది యావజ్జీవమును నీయుద్రేకమును విడువనే విడువదఁట! ఏమి దీనిమిడిసిపాటు!

కళా—నాశాస్త్రీమీద త్తరయొక్క కనికరమాలిన బెదరింపులను నేను లక్ష్యము చేయుదునని నీవు స్వప్నావస్థయందును తలఁపవలదు.

సుభ—(తనలో) పెద్దదానియౌదు దీనికెంతిధై ర్త్!

కళా—ఆమె కోరితెచ్చినవాఁడు విక్రమసేనుఁడే కానిమ్ము. నేనువిజయపాలుని దక్క వేఱొక్కని వరింపను.

సుభ—(తనలో) దీనిసాహసమునకు నాకద్భుతమగుచున్నది. ఇట్లీతని మొగము నారయనే స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నది!

విక్ర—(కాళ్ళమీఁదఁ బ్రాలి) నీదాసునిప్రార్థన చెల్లింపుము.

సుభ—(తనలో) అయ్యో! పాపము! పాదములమీఁదఁబడి యాచిన్నవాఁడు దయమాలినదీనిని దీనముగా వేఁడుకొనుచున్నాఁడు. ఇఁక నేనిదిచూచి సహింపలేను—(ముందుకువచ్చి) ఓసి కోంకనక్క—మీసంభాషణయంతయు నేనువిన్నాను.

విక్ర—(తనలో) ఓసీ నీజాగరూకత కాలిపోను!

సుభ—వికరిమనే నా! ఈనిర్భాగ్యురాలు నీయెడలఁజూపిన మొఱకుఁదనమునకై నీకు నేనెట్లు క్షమార్పణము చేయవలెనో యెఱుఁగఁ జాలకున్నాను.

విక్ర—(తనలో) ఇఁక భయము లేదు. సర్వమును సురక్షితముగానేయున్నది—(ప్రకాశముగా) కాలమహిమచేత నాకీచిన్నది దక్కునన్నయాశ నన్ను విడువలేదు.—

సుభ—ఇటువంటి మూర్ఖురాలివిషయమయి యాశపెట్టుకొన్న ప్రయోజనము లేదు. గోదావరినదిలో నుండెను మొసళ్ళ కెంతతలబిరుసో దీనికంత తలబిరుసు.

కళా—అత్తా! నాయందిప్పుడు నీవారోపింపఁబోయెడు దోషమేమి?

సుభ—ఓసిసిగ్గుమాలినదానా! నీప్రేమమతియొక పురుషునిమీఁదనున్నదని నీవిప్పుడితని ముఖముముందు చెప్పలేదా? నీవీతని నెప్పుడును వరింపనని యిప్పుడు చెప్పలేదా?

కళా—చెప్పలేదు. నేనట్లు చెప్పలేదు.

సుభ—ఓయి భగవంతుఁడా! ఏమి యీసత్యసంధత! కళావతీ! అబద్ధము లాడుట ముందుకు రాఁదలఁచుకొన్న నీవంటికన్యకకు తగదని నీవెఱిఁగి యుండవలసినది. నీహృదయ మూబరికిమాలిన విజయపాలునిమీఁద తగిలియున్నదని నీవింతకుముందనలేదా? నేను మరల నడుగుచున్నాను. నా మొగమువంకఁ జూచి నాకీయొక్క మాట కుత్తరముచెప్పు.

కళా—అన్నాను. ఒక్క విజయపాలునిమీఁదఁదక్క—

సుభ—చాలు! చాలు!! ఇఁక నోరుమూసికో. ఏమి యూహుంసగము! ఆఁడుదాని కింత యూతరిపోటుకూడదు.

విక్ర—శుభదత్తమ్మా! ఈచిన్నదానిని చెప్పవలదుకొన్నంతయూ చెప్పనిమ్మా. ఈమె యేమిచెప్పినను నాకు సంతోషమే. ఈమాటలవలన నాకెంత మాత్రమును నష్టములేదు. నామాటనమ్మి.

శుభ—విక్రమసేనా! నీవతికరుణాళుఁడవు; అతి శాంతుడవు—ఓసీ! క్షుద్ర దాసీ! నీవు నావెంటరా—విక్రమసేనా! మనము మరల కలిసికొందుము. మనమేర్పఱచుకొన్నది మఱచిపోకు.

విక్ర—మఱచిపోను.

శుభ—ఓసీ! కళావతీ! ఈయనయొద్ద మర్యాదతో సెలవు పుచ్చుకొనిరా.

కళా—నాప్రాణేశ్వరుఁడైన విజయపాలునికి సమస్త శుభములును కలుగును గాక!

శుభ—ఓసి నీనోరు పడిపోను! పాడుగండా! నీచదువు చాలును. ఈమాటతో నోరుమూసికొనిరా. (అని నోరునొక్కి కళావతిని బలవంతముగా నీడ్చుకొనిపోఁగా అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

౪ రంగము—దామోదరవర్మయిల్లు.

[మంచిబట్టలు ధరించుకొని దామోదరవర్మయును, మాధవుఁడును
ప్రవేశించుచున్నారు.]

దామో—మాధవా! నేనిప్పు డందముగా నున్నానా?

మాధ—మహారాజులాగు వున్నారు. ఈక్రొత్తబట్టలవల్ల వెనుకటిరూపమే మారిపోయి యిప్పుడుమీకు యెక్కడలేని అందమూ వచ్చింది. మీ వెనుకటిరూపానికీ యిప్పటిరూపానికీ పోలికేలేదు.

దామో—ఈబట్టలవల్ల నంత మార్పు వచ్చినదేమి?

మాధ—మార్పోగీర్పో నేను చెప్పలేను. మీరు యీవేషంతో అవ్వగారియింటికి వెళితే ఆవిడ మిమ్మల్ని ఆనవాలే పట్టలేదు; మీకుమారుఁడు మీరుమీ పేరుచెప్పినా నమ్మడు; మనదాసీది మిమ్మల్నిచూస్తే యెవరో వింతమనిషి వచ్చినాడని జడుసుకుంటుంది వెయ్యిమాటలెందుకు? మీకుక్కకూడా మిమ్మల్ని చూస్తే మొరుగుతుంది.

దామో—మాధవా! అలంకారముతో సమానమయినది మఱియొకటి లేదు. లోపలికిపోయి పెట్టెనున్న నగలు మెఱుఁగు ముఖ్యముగా నుండవలెను.

మాధ—అందుచేతనే నాయిత్తడిగిన్నెకు మెరుగుపెట్టుమని రోజూ కంచరివానితో చెప్తుతాను. వాడు నామాటవినడు.

దామో—టపాలో నాకు ఉత్తరములేమైన వచ్చినవేమో చూచిరా.

మాధ—చూచివస్తాను. మీముఖం చూస్తే నాకు ముచ్చటవుతూవున్నది. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

దామో—(ఇటునటు సుందరగమనముతో నడుగులు పెట్టుచు) ఇది హంసయానములాగున నున్నది! ఈపాదవిన్యాసము నేను నాట్యాచార్యునియొద్ద నేర్చుకొన్నాను. నాట్యాచార్యుఁడు తిన్నఁగా గ్రహింపలేక నాయడుగులు వేయుట నృత్యశాస్త్రానుగుణముగా లేదని తప్పుపట్టినాఁడు. నానడకలు దిద్దుటకు వానికేమి తెలియును? నా ముద్దునడక యభినయశాస్త్రమును మించియున్నది. నానడక దివ్యముగా నున్నది. మొన్న గ్రామదేవత జాతరలో అమ్మవారుపూనిన శివశక్తిసరిగా నావలెనే నృత్యము చేసినది.

[మాధవుఁడు మరల ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మాధ-పురుషోత్తమదేవుఁడుగారు మీదర్శనంకోసం వచ్చినానని చెప్పుమన్నారు.

దామో—ఆయనతో రావచ్చునని చెప్పి నీవుపో.

మాధ—మంచిది. (అని మరలఁ బోవుచున్నాడు)

[పురుషోత్తమదేవుఁడుగారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు—దామోదరవర్మా! నిన్నిక్కడఁ జూడఁగలుగుటచేత నాకు పరమసంతోషముగా నున్నది.

దామో—నాకంతకంటె సంతోషముగానున్నది.

పురు—నీవింత యాకస్మికముగా పీఠికాపురపురమున కేమిపనిమీఁద వచ్చినావు?

దామో—కామదేవుని పనిమీఁద వచ్చినాను. కామదేవుఁడు నన్నిక్కడ కాళ పెట్టి తీసికొనివచ్చి తుదకు చిక్కులలో పడవేసినాఁడు. నాకిక్కడ గొప్పయవమానము తటస్థించినది. నన్నవమానపఱిచినవారి పేరులుమాత్రము మీకు చెప్పను. నాకెంతటి యవమానము సంభవించినదనుకొన్నావు?

పురు—నీవు నాకు పేర్లుచెప్పనక్కఱలేదు. నీకు తటస్థించిన యవమానమేమో చెప్పుము.

దామో—ఒకచిన్నదానిమీఁద నామనస్సు దృఢముగా తగిలినది. ఆచిన్నదాని కావలసినవారు నాప్రార్థన కామోదించి యాగ్రామమునకు రమ్మన్నారు. ఎంతో ప్రయాసపడి వచ్చినతరువాత వారిప్పుడాచిన్నదానిని మఱియొకరికియ్య నిశ్చయించు

కొన్నామని వర్తమానము పంపినారు. నేను దీని నవమానముగా తలఁచుచున్నాను.

పురు—ఇది తప్పక యవమానమే. లోకములో నింతకన్న మానవంతున కెక్కువ యవమాన మేముండును? దీనికి కారణము నీవేమని యూహించెదవు.

దామో—ఊహ యేందుకు? అది ప్రత్యక్షమే. దీనికంతకును కారణము విజయపాలుఁ డనువాఁడు. ఆ చిన్నది వానిని మోహించినదట! వాఁడిప్పుడే యూరనే యున్నాఁడట! ఈ యవమానమున కంతకును వాఁడే మూలమయి యుండవలెను. అందు కసందేహము లేదు.

పురు—నీకు ప్రతిపక్షుఁ డొకఁడు బైలుదేఱినాఁడా? ఏమి! చెప్పవు! అతఁ డక్రమమయిన మార్గము చేత నిన్ను తొలఁగఁద్రోసినాఁడేమో చెప్పఁగలవా?

దామో—ఆ విషయమయి యింత యాలోచన యేందుకు? అక్రమముగానే వాఁడు నన్ను నిరాకరించునట్లు చేసినాఁడు. క్రమమయిన మార్గముచేత నయిన పక్షమున వాఁడు నన్ను కదలింపఁ గలిగియుండునా?

పురు—నీ విఁకను చేయవలసినదేమో నీకు తెలియునా?

దామో—నాకు తెలియదు.

పురు—మనవద్ద నిప్పుడు కత్తులు లేవు. నామాటలు నీకర్థమయినవా?

దామో—ఏమి! నేను వానితో యుద్ధము చేయవలెనా?

పురు—అవును. చేయవలసినపని యదొక్కటే. అంతకంటె మఱేమియు లేదు.

దామో—వాఁడు నాకు కోపకారణ మేదియుఁ గలుగఁజేయలేదే!

పురు—అతఁడు గలుగఁజేసినంత కోపకారణము మఱియెవ్వరును నీకెప్పుడును గలుఁగఁజేసియుండరు. లోకములో నింతకంటె నధిక కోపకారణము మఱి యేముండును? ఒకఁడు కామించిన చిన్నదాని కడ్డము వచ్చి తాను గామింపఁ బూనుటకంటె మనుష్యుఁ డాతని విషయములో నెక్కువ యపరాధము చేయుట సాధ్యమగునా? అటువంటివాఁడు క్షమింపఁదగని గర్భశత్రువు. ఇది స్నేహధర్మమునకు మహావిరోధము.

దామో—స్నేహధర్మమునకు విరోధమా! స్నేహధర్మముండుటకు మొదట వానితో నాకు పరిచయమయినను లేదే! నేనీవఱకెన్నఁడును వానిని చూడనైనను చూడలేదు.

పురు—నీ వాతని మెఱుఁగకపోవుట యుద్ధము చేయరాదనుటకు హేతువుకాదు. తాను క్రొత్తవాఁడయినప్పుడు నీకతఁడు బొత్తిగానే ద్రోహము సేయఁ గూడదు.

దామో—అది నిజమే. అందుచేత నే నాకు వానిమీఁద మహాకోపము. తుపాకీ

కాల్చవలెనేమి? కత్తులుకూడ దూయవలెను కాఁబోలును! ఇట్లు పోరాడుటకు మిక్కిలి ధైర్యము కావలెను కాబోలును! అవునా? పెద్దమనుష్యునితో కయ్యము పెట్టుకొను టకు ముందుగా నాపక్షమున న్యాయమున్నదేమో చూడనక్కఱలేదా?

పురు—అవమానము సంభవించినప్పుడు న్యాయ మెవరికికావలెను? పూర్వము హిరణ్యకశిపుఁడును రావణాసురుఁడును విజయయాత్ర వెలువెడలినప్పుడు న్యాయ మాలోచించిరియే వెలువెడలినారనుకొన్నావా? లేదులేదు. వారు మహాశూరులయి యెదిరించినవారి తలలెల్ల కొబ్బరిపుచ్చెలలాగున ఖడ్గములతో నెగరవేసి న్యాయము నిమిత్తమయి మనసువచ్చినచోట మొఱపెట్టుకొండని పిఱికిపందలను వదలివేసినారు.

దామో—నీశూరవాక్యములు ప్రతాపోద్దీపకములుగా నున్నవి. నీవీరాలాపము వలన నామనస్సులోఁగూడ నొకవిధమయిన ధైర్యమువచ్చి ప్రవేశించుచున్నట్లున్నది. ఇదే వీరావేశము కాఁబోలును! తుపాకులతోను బాకులతోను తక్షణముకదలి వాని నిప్పుడే నాతో ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁ బిలిచెదను.

పురు—ఓదామోదరా! నాయొద్ద నిప్పుడు మావంశవృక్షమున్న పక్షమున మాపూ ర్వులనందఱిని నీకొక్కొక్కరి నేవరుసగా పేరుపేరువరుసను జూపియుందును. శూరా గ్రేసరులయిన మాపెద్దలలో నొక్కఁడు శత్రువునైనను తన ఖడ్గధారతో తలఁదఱుగక విడువఁ డొక్కఁడును లేఁడుసుమా! వంశక్రమాగతమయిన క్షాత్రమును మాత్రము మన మెన్నఁ డును విడువరాదు.

దామో—ఓపురుషోత్తమదేవా! మీపూర్వులవలెనే మాపూర్వులును మహాపరా క్రమశాలులే. మూలపురుషుఁడు మొదలుకొని నాతండ్రివరకు మాపెద్దలందఱును యోధాను యోధులే. వారిలో నొకఁడు సేనాధిపత్యము చేసెనఁట! ఆవార్తయట్లుండ నిమ్ము. ఇప్పటి నీప్రతాపాగ్నివలన నామనస్సులో శత్రువుమీఁదఁగల దయారసమంతయు నింకిపోయినది. నేను నిజముగా రణశూరుఁడనయినాను. నాశరీరము పరవశమగు చున్నది.

పురు—కోపము తెచ్చుకొని వేగిరపడకు. ఇటువంటి కార్యములలో తొందర పాటెంతమాత్రమును గూడదు. ఇట్టిఘనకార్యములను సదాశాంతతతో చేయవలెను.

దామో—నేను కోపము తెచ్చుకోవలెను. నేను వీరావేశము పొందవలెను. అభిమానము నిలుపుకొనఁదలఁచుకొన్నపక్షమున, నీవు నాకోపాగ్ని నిప్పుడుచల్లారు నట్లు చేయకు. ఇదిగో కాగితమును కలమును. (అని వ్రాయుటకుఁ గూరుచుండి) ఇది యెఱ్ఱసిరాయైన బాగుండును! అప్పుడు నాకంటికి నాపోటువలన నెత్తురువర దలు కట్టుచున్నట్లు కానఁబడును, నాయక్షరములు చూచి పగవాఁడు భయపడు

నట్లుగా నుత్తరము వ్రాయవలెను. పద్దతులరయములతో వ్రాయుదునా? ఏమారంభించవలెనో చెప్పు. ప్రతిపదములో వీరరస మొలుకుచుండవలెను.

పురు—నీయుత్తరము నీవే యాలోచించుకొని యారంభించు.

దామో—నాప్రాణము గొనుటకయి శపథములతో నారంభింతునా? ఓ నిర్భాగ్యుఁడా!' అని మొదలు పెట్టదునా?

పురు—అట్లు చేయఁగూడదు. మనమెక్కుటివానికి గౌరవము జూపుము. మనము పెద్దమనుష్యులమని తోఁచునట్లుగా వ్రాయవలెను. "అయ్యా!"—అని మొదలు పెట్టు.

దామో—నన్ను రమాపతి చినవాని కంత గౌరవము చేయుదునా? మంచిది! అలాగు ననే వ్రాసెదను. వాని నే పెద్దవానిని గానిమ్ము

పురు—"మనమిద్దఱమును నేకసుందరి నిమిత్తమే—"

దామో—అవల. ఏకసుందరినిమిత్త మన్నమాట దివ్యముగానున్నది.

పురు—"ప్రయత్నము చేయుచున్నందువలన సంభవింపఁబోయెడి యుపద్రవమును ముందుగానే తొలఁగించుకొనుటకయి—"

దామో—ఉపద్రవమునా? అవును. అది మంచిమాటే తరువాత.

పురు—"నీవు దయచేసి—"

దామో—దయచేయుమని ప్రార్థించుటకయి నేను వానిని నాయింటికి విందుకుఁ బిలుతునా? ఆమాట సరిగాలేదు.

పురు—తొందరపడఁబోకు. చెప్పినట్లు వ్రాయుము.

దామో—మంచిది వ్రాసెదను. "నీవు దయచేసి" అయినది. అటుతరువాత?

పురు—"ద్వంద్వయుద్ధము చేసి మనలో మనమే యుద్ధముఖమున మనవివాదము పరిష్కరించుకొనుటకయి—"

దామో—ఇది సరి.

పురు—ఇఁక స్థలనిర్ణయము చేయవలెను. ఈపనికి జనోద్యానవన మనుకూలముగా నుండవచ్చును.—"ఊరిబయిలనున్న జనోద్యానవనములోనున్న కలిసికొనవలెను."

దామో—చాలును. ఈయుత్తరము మడిచి పయిని లక్కతో ఖడ్గముద్ర వేసి యిప్పుడే పంపెదను.

పురు—చూచినావా? ఈచిన్న యుత్తరముకలన నీలో మీకు సంభవింపఁబోయెడి పెద్దయుపద్రవ మొక్కదెబ్బను తప్పిపోవచ్చును

దామో—ఉపద్రవము తొలఁగిపోవుటకే కాదా యిద్వంద్వయుద్ధము!

పురు—ఇఁక కాలనిర్ణయము నీమనసువచ్చినది. నీవు చేసికొనవచ్చును. సూర్యా

చున యడిదితివా శుభస్యశీఘ్రమ్మని యుండుటచేత నే నీసాయంకాలమే ముహూర్తము పెట్టెదను. ఇది యెంతశీఘ్రముగానయిన నంతమంచిది. యీరాత్రియే సర్వము నివారణ మయినపక్షమున రేపు నిర్విచారముగా నుండవచ్చును.

దామో—అవును. నీవన్న మాట నిజమే.

పురు—నీవీలోపల నాకవ్రాసినంగాని సాయంకాలములోపల నేను నిన్ను మరలఁజూడను. నీశుభలేఖను నేనే కొనిపోయి నాహస్తముతోనే యాతనికిచ్చెదను. నీతో నేనొక్కరహస్యము చెప్పుచున్నాను. నీవు నిర్వహింపవలసిన కార్యభారము వంటిదే యొకటి యిప్పుడు నాభుజములమీఁదఁగూడ నిలిచియున్నది. వీరుఁడయిన యొకానొకయౌవన పురుషుఁడు కొంతకాలమునుండి నాపౌరుషమును చులకనచేసి నన్ను గేలిచేయుచున్నాఁడు. అతనిని యుద్ధమునకుఁ బిలుచుటకయి యేదో యొక మిషపన్ని కలహము పెట్టుకొనవలెను.

దామో—అట్లయినపక్షమున నీవు ముందుగా యుద్ధముచేయఁగా నాకుచూడ వలెననియున్నది. నీవతనిని జంపుచుండఁగాఁ జూచి యుద్ధమేలాగునఁ జేయవలెనో నేనింకను గొంచెము నేర్చుకోవలసియున్నది.

పురు—నీకస్త్రవిద్యాగురువునగుట నాకును గౌరవమే. ఇప్పటికిని నేను సెలవు పుచ్చుకొనెదను.—నీశత్రువు తారసించినప్పుడు నీవెంతమాత్రమును వేగిరపడక సర్వమును శాంతతతోను నేర్పుతోను నిర్వహింపవలెను. నీమాటలెంత మృదువుగానున్నను నీకత్తివలెనే నీచేవ్రేళ్లు మాత్రము వాఁడిగా నుండవలెనుజుమా!

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

చతుర్థాంకము.

౧. రంగము—దామోదరశర్మ గృహము.

[దామోదరశర్మయు, మాధవుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.

మాధ—దేవుడితోడు! నేను యెప్పుడూ అటువంటిపని చెయ్యను. నాకు యిష్టం లేనప్పుడు పెళ్ళిచెయ్యమంది పురుషోత్తమ దేవుళ్లుచేసినా నాచేత పోట్లాడించలేరు. ఈసంగతి వింటే మామ్మగారావిడె యేమంటుంది?

దామో—ఓమాధవా! ఏమనుకొన్నావు? పురుషోత్తమదేవుని మాటలువిన్న

పక్షమున నీకుఁగూడ నెక్కడలేని శౌర్యమును పుట్టించగలను. అతనిమాటలలో నుండి నిప్పులు కురిసినవి.

మాధ—నాకు శౌర్యం పుట్టించడానికి అతనిచేతగాదు. అటువంటి భజాకోరుల మాటలంటేనే నాకు తలనొప్పి. మీరు పోట్లాడవలెనని వుంటే మాత్రం నేను వద్దనిచెప్పను. నేనుమాత్రము మీపోట్లాటలో కాలుపెట్టను.

దామో—మాధవా! నాగౌరవమునకు భంగమువచ్చును. నాగౌరవమును మాత్రమెట్లయినఁ గాపాడుకొనవలెను.

మాధ—నాగౌరవం నేనూ కాపాడుకోవలెను. మొట్టమొదటనన్ను నేను కాపాడుకుంటేనేగాని నాగౌరవం నిలువదు.

దామో—తగు మనుష్యుఁడెవ్వఁడును తనగౌరవమును పోఁగొట్టుకొనుట కిష్టపడఁడు.

మాధ—తగుమనిషి యెప్పుడూ గౌరవాన్ని పోఁగొట్టుకోవడానికి యిష్టపడక పోయినట్టయితే తగుమనిషిని పోగొట్టుకోవడానికి గౌరవంకూడా యిష్టపడకుండా వుండవలెను. అలా చెయ్యకపోయినట్టయితే గౌరవం తాను స్నేహితుడివలె నటించి మిత్రద్రోహం చేసినదవుతుంది. తగుమనిషినని నన్ను యెవరూ అనకపోయినా లోకంలో నాకంటె తగుమనిషి యెవరూలేరు. నాగౌరవము నన్ను ఖూరి వకపెద్దమనిషితో పోట్లాడుమని బోధిస్తుంది. దాని బోధప్రకారం నేను పోట్లాడుతాను. ఆపోట్లాటలో నేను గెలిచి నాశత్రువును చంపినట్టయితే, అప్పుడాలాభం యెవరికి వస్తుంది? నాగౌరవానికి వస్తుంది. ఒకవేళ నేనే వోడిపోయి నాశత్రువే నన్ను చంపినట్టయితే, అప్పుడు నాగౌరవం నన్ను నేలపాలుచేసి విడిచిపెట్టి నాశత్రువు వద్దకు పరుగెత్తుతుంది.

దామో—మాధవా! నీవాలాగన వనరాదు. అట్టి సమయములో నీశరీరము పోయినను భూమిమీఁద శాశ్వతముగా నీపేరు నిలుచును. నీవు స్వర్గమునకు పోయినను నీగౌరవమక్కడకే నీవెంటవచ్చును.

మాధ—అట్టిగౌరవం నాకక్కరలేదు. నన్ను స్వర్గానికిపంపి నావెంటబడే గౌరవాన్ని నేను యెప్పుడూకోరను.

దామో—నీవు వట్టి పిరికిపందవు. నాకుఁగల పౌరుషమునకు నీమాటలువినుట సహిత మనర్హము. నీమాటలువిని పూర్వుల పౌరుషమునకుఁగూడ నేను భంగము తెత్తునా? భీరుత్వము చూపుట మా పెద్దలకెంత యవమానకరమో యాలోచింపుము.

మాధ—వారి కెంత అవమానకరంగా వుండేటట్టయితే నాలుగు కత్తిపోట్లూ

రాకుండా దప్పలా తిని శిక్షింగా వారిణోకానికి వెళ్ళి, వారి అవమానం తీర్చాడికి మాభ్రాతృలటువంటివా ళ్ళుకారు. నేను వేగిరం వారిదగ్గరకు వెళ్ళకపోతే వారికి సమా౦ లేదు. నేను సాధ్యమయినంత కాలం యీలోకములో నేవుండి నేను వారిదగ్గరకు వెళ్ళకుండా తప్పించుకుంటాను. నేను తమదగ్గరకు రాకుండా యెక్కడ వుండటమే వారిచిత్తం.

దామో—మాధవా! యుద్ధము భయంకరమైనదని నీవనుకొను లోకములో సేనలు నిరపాయముగానే యుద్ధము చేయుచుండు నుమా!!

మాధ—అటువంటివాడు యెక్కడినో ఘాటికికోటికి వొక్కడు వుంటాడు. యుద్ధం పేరువినితేనే నాకు భయం వేస్తూవున్నది. కొద్దికత్తి వాడూ చేతిలో తుపాకీ పట్టుకుని శత్రువు యెదుట నిలబడితే నాకసలే ప్రాణాలు నిలువవు. ఆమాడు పేరు వాలో చెప్పకండి. చిన్నప్పటినుంచీ నాకు కత్తి పేరంటేనే కళ్ళు తిరుగుతుంది.

దామో—నాకటువంటి భయములేదు. కత్తులు! తుపాకులు! ఈమాటలు రెండును నాచెవులకెంతో యింపుగానున్నవి. నీవెంత పిరికి మందు సేసినను భయమన్నది నాదేహములో పుట్టదు. యిదిగో యుద్ధమునకు రమ్మని నేను నాశత్రువునకు వ్రాసిన యాహ్వానపత్రిక. నాపత్రముకపోయి యుద్ధమునకు రమ్మని యడుగుటకయి నాప్రాణస్నేహితుడయిన విక్రమసేనునికిఁగూడ వర్తమానము పంపినాను.

మాధ—యీనావు తరమాయఁ తీసుకొని పోవలసినదే. నాయొత్తుధనంగుమ్మరించినా నేనుమాత్రము పోను. ఈవుత్తరంచూస్తే మామూలు వుత్తరాలులాగు కనపడడంలేదు. ఈవుత్తరంలోనుంచి దూరాన్నుంచే నాముక్కుకు తుపాకీమందు వాసనాకత్తులవాసనా కొడుతూవున్నది. అది యెగిరివచ్చి నామీద పడదుగదా!

దామో—ఓరి దౌర్భాగ్యుఁడా! నీకు లేడిపిల్లకున్నంత ధైర్యమైన నున్నట్టు కనబడదే?

మాధ—యిక నేను మాట్లాడను. ఈరాత్రి యింటివద్ద యేదో పాడుమాట వింటాను. ఆమాట చెవినిబడ్డప్పుడు ముసలామిడ యెంత దుఃఖిస్తుందో! అయ్యో.. (అని హీనస్వరముతో యేడ్చుచున్నాఁడు.)

దామో—నోరుమూసికో. నీవెంత యేడ్చినను నావూనిక నేను విడువను. నేనీదినమున యుద్ధము చేయుదునని నిశ్చయము చేసికొన్నాను. ఓపిరికిపందా! నామొగమటనుండి లేచిపో.

[సుమిత్రుఁడు సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవ—విక్రమసేనునుగారు వచ్చినారండి.

దామో—అయినను పయికి దయచేయుము.

సేవ—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాడు.)

మాధ—మనమందరిని దేముడు రేపటివరకు ప్రాణాలతో వుంచవలెను.

దామో—ఆయేమి పలికితివి మాధవా! నాకు కోపము తెప్పించకు.

మాధ—తమవద్ద యిదే అభ్యంతరము. (అని వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచున్నాడు.)

దామో—ఓరి పిరికిపందా! నీయేడుపుచాలించి తక్షణము నావద్దనుండి లేచిపో.

మాధ—పోతాను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

[విక్రమసేనుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విక్ర—దామోదరా! ఇదియేమి?

దామో—వీడు పనికిమాలిన పిరికి సేవకుడు. నాకే యీ సమయమున నిట్టి ధైర్యము లేకపోయిన పక్షమున—

విక్ర—నాకెందుకు వర్తమానము పంపినావు?

దామో—ఇదిగో! చూడుము. (అని యుద్ధాహ్వానపత్రికను చేతికిచ్చుచున్నాడు.)

విక్ర—(చూచి చదువుచు తనలో) "విజయపాలునకు"—ఇప్పుడేదో ఉన్మాదము వచ్చుచున్నది. (ప్రకాశముగా) యేమిటిదిది?

దామో—యుద్ధాహ్వాన పత్రిక.

విక్ర—ఆలాగా? అతనితో యుద్ధము చేయువాడవు నీవు కావు కాబోలును అవునా?

దామో—కాదు. నేనే యుద్ధము చేసెదను. పురుషోత్తముడైనవాడు నన్ను ప్రోత్సాహపరిచి యుద్ధమునకు నాకు పౌరుషమెక్కించినాడు. ఆతడు నన్ను విడిచి పోవునప్పటికి నాలోపల మితిమీరిన యాగ్రహము ప్రవేశించినది. అటువంటి యాగ్రహము వచ్చినప్పుడు జానిమారక పోనియ్యరాదు. నే నీసాయంకాలము యుద్ధము చేసెదను.

విక్ర—అవునుగాని యిప్పుడిందులో నాపని యేమున్నది?

దామో—ఆవిజయపాలునిగూర్చి నీకుకొంత తెలిసియుండవచ్చును. నీవుపోయి వానిని కనుగొని నాకు మారుగా నీ విప్రాణాపాయకరమయిన యాహ్వానపత్రిక వానికి నియ్యవలెను.

విక్ర—నాచేతికిచ్చి యిది యతనికి ముట్టినట్టు భావించుము.

దామో—నీవుచేసిన యుపకారమునకు నేను నీకేలాగు ఋణముతీర్చెదను. మిత్రుడా! నీకు నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞతగలిగి యుండుచున్నాను గదా!

విక్ర—నాకొఱకై మాత్రమున క్రమము లేదు. ఈనాఁటి నీవు మఱియెవరివద్దను తెలి ప్పఁబోకు. నామాటవినుము. నేను నీపని శ్రీమహాగారి కెఱింగింతును.

దామో—నామీఁద నీకనుగ్రహమున్నదిగనుక, స్నేహధర్మమును గావించెదవా! విక్రమసేనా! నీవు నాకు సహాయుఁడవుగా నుండఁగలవా?

విక్ర—ఈవ్యవహారములో మాత్రము నేనుపయోగపడఁగూడదు. ఇందులో నేనుండుట యుక్తమయిన పనికాదు.

దామో—అట్లయినపక్షమున నేను నామిత్రుఁడయిన పురుషోత్తమదేవునినే కోరవలెను. అయినను నీవు నాక్షేమమునయినను కోరుచుండవలెను.

విక్ర—అతఁడును నీవును కలిసికొన్నప్పుడు మఱియెవ్వరి క్షేమమును గోరను. నామాట వినుము.

[సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవ—వీరసేనుఁడుగారు కిందికివచ్చి యిక్కడ విక్రమసేనుఁడు వున్నాఁడేమో కనుక్కొని రమ్మన్నారు.

విక్ర—ఇదిగో వచ్చుచున్నానని చెప్పు.

సేవ—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర—(తనలో) ఓరణశూరా! నీకు జయము కలుగునుగాక!

దామో—విక్రమసేనా! నిలువు. ఒక్కనిమిషము తాళు. నీస్నేహితుఁడైన నా మోచరవర్మ యెటువంటివాఁడని విజయపాలుఁడు నిన్నడిగిన పక్షమున, అతఁడు ప్రత్యక్షరాక్షసుఁడని చెప్పవచ్చును. అలాగునే చెప్పెదవు కాదా?

విక్ర—నిశ్చయముగా చెప్పెదను. ముక్కుకొండలు కొట్టెడు మహావ్యాఘ్రమని చెప్పెదను.

దామో—అలాగు చెప్పు. ఆమాటలతోనే యతఁడు భయపడిన పక్షమున, అతఁడు యుద్ధమునకే రాకపోవచ్చును. నేను శత్రువును వారము దినములు బాధపెట్టి మఱి చంపుదునని చెప్పు. మఱచిపోకుమా!

విక్ర—మఱచిపోను. నాటిన నిన్నందఱు నసహాయశూరుఁడని చెప్పుకొందురని చెప్పెదను.

దామో—ఈపేరు సరి. ఇదియంతయు ప్రాణాపాయము కలుగకుండుటకయి చెప్పినదేకాని మఱియొకటికాదు. నాగౌరవము నిలుపుకోఁగలిగినపక్షమున, అతని ప్రాణముల కలుగుట నాయిష్టముకాదు.

విక్ర—కాదు. నీవు మహాదయార్ద్రహృదయుఁడవు.

దామో—అతనిని నేను చంపవలెనని నీకోరిక కాదుగదా!

విక్ర—కాదుకాదు. అయినను నీవు ప్రత్యక్షరాక్షసుఁడవు. అవునా? (అని పోఁబోవుచున్నాఁడు.)

దామో—అవునవును. విక్రమసేనా! ఇంకొక్క క్షణకాలమాగు. నీవరిగిన తరువాత నాకింకయాగ్రహ మెన్నఁడును రాలేదని చెప్పు. కంటఁబడఁగా నేమ్రింగి వేయు నంతకోపము వచ్చినదని చెప్పు.

విక్ర—తప్పక చెప్పెదను.

దామో—ముక్కుకండలు కొటికదు పెద్దపులియన్న మాట మఱచి పోయెదవు సుమా!

విక్ర—మఱవిపోను. నీవసహాయశూరుఁడవనికూడ చెప్పెదను.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

౨ రంగము—సుభద్రమ్మగారియిల్లు.

[సుభద్రమ్మయు, కళావతియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—ఓమూర్ఖురాలా! అతని విషయమయి నీకుఁగల యాక్షేపణమేమో నాకు చెప్పు. అతఁడు సౌందర్యవంతుఁడు కాఁడా?—ఏమి? మాటాడవేమి?—అతఁడు రసికవరేణ్యుఁడు కాఁడా? పురుషాగ్రణ్యుఁడు కాఁడా?

కళా—(తనలో) ఈమె తానిప్పుడెవరిని స్తుతించుచున్నదో కొంచెమయిన తెలియఁగదు. (బిగ్గరగా) అత్తా! విజయపాలుఁడు వట్టివాఁడే.

సుభ—పోలికలు చెప్ప రాదు. ఒకరితో నొకరిని పోల్చుట పడుచుదానికెప్పుడును కూడనిపని. విక్రమసేనుఁడు నిశ్చయముగా రసికాగ్ర గణ్యుఁడు.

కళా—(తనలో) నీవు చూచిన విక్రమసేనుఁడు కాఁబోలును!

సుభ—అతఁడు మంచి గురుజనశిక్షలో పెరిగినవాఁడు. అతని వినయమేమిటి? వాక్చాతుర్యమేమి? రూపరేఖావిలాసములేమి? మొట్టమొదట నేనతని ముఖమును జూడఁగానే ప్రబంధములలో వర్ణింపఁబడెడు మన్మథుఁడు నాకప్పుడు స్మరణకువచ్చినాఁడు.

కళా—(తనలో) క్షణకాలములో తానుపడిన భ్రాంతిని కనుఁగొన్న తరువాత నీమె యిప్పుడెంత కోపపడునో!

[సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవ—అమ్మా! వీరసేనుఁడుగారును విక్రమసేనుఁడుగారును వచ్చి క్రిందనిలిచియున్నారు.

సుభ — పైకెక్కడకురమ్మను.

సేన — చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

సుభ — కళావతీ! నీవిప్పుడు బుద్ధిమంతురాలయిన కన్యకు తగినట్టుగా నడుచుకొనవలెను. పెద్దలయెడలఁ జూపవలసిన విధేయతను మఱచిపోయినను నీవధమపక్షము పెద్దలతోఁ పెరిఁగినదాన వయినట్టయినను మంచిమర్యాద చూపవలెను.

కళా — అత్తా! నామనోనిశ్చయ మేమో చేసినదానికే నేఁ దెలిపియున్నాను. అతనికి నేనిప్పుడాశ చూపి ప్రోత్సాహవాక్యములు పలుకక పోవుటయేకాక యతనితో నేనిప్పుడు నోరువిప్పి మాటాడనైనను మాటాడను; అతనివంక చూడనైననూ చూడను. (అని మొగము త్రిప్పుకొని తలవంచుకొని కూరుచున్నది.)

[వీరసేనుఁడును విక్రమసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వీర — సుభద్రమ్మా! ఇదిగో మేము వచ్చినాము. నీవిటువచ్చి నిర్దయురాలయిన యీసుందరియొక్క కోపదృష్టిని కొంత శాంతిపఱుచు. వీనినిమనమార్గమునకు తెచ్చుటకు నేనెంతో కష్టపడినాను. వీనిలోపల నేమున్నదో నాకు తెలియదు. నేనునిర్బంధము నుపయోగపఱచక పోయినట్లయిన, వీఁడును తప్పించుకొని జాఱిపోయెడివాఁడే.

సుభ — వీరసేనా! మీరీవ్యవహారములో నపరిమితమయిన శ్రమపడినారు. మీకు వృథాశ్రమ కలుగఁజేసినందుకు నాకు సిగ్గగుచున్నది. (కళావతితో మెల్లఁగా) కళావతీ! కళావతీ! నిన్ను బతిమాలుకొనుచున్నాను. లేలే. తలయెత్తిచూచి వీరిని గారవించు.

వీర — సుభద్రమ్మా! వీనియొక్క యోగ్యతను గూర్చియు మేనత్త కుదిర్చిన సంబంధమువలనఁ జూపవలసిన గణ్యతనుగూర్చియు నాతోడి బంధుత్వ గౌరవమును గూర్చియు కళావతి తనలో తాను చక్కఁగా నాలోచించుకొన్నదనినమ్ముచున్నాను. (విక్రమసేనునితో మెల్లఁగా) విక్రమా! ఆచిన్నదానిని పలుకరించి మాటాడు.

విక్ర — (తనలో) ఓయి దేవుఁడా! నాకిప్పుడేమి చేయుటకును తోఁచకున్నది. (వీరసేనునితో రహస్యముగా) అయ్యా! మీరును చూచుచున్నారుగదా! ఆచిన్నది మీయెదుట నామొగము వంకచూడనైనను చూడకున్నది. ఆచిన్నది నన్ను కన్నెత్తి చూడదని యెఱిఁగినవాఁడనయి తమతో ముందుగానే మనవిచేసియున్నాను. మీరు దయచేసి నన్నిప్పుడింటికిఁగా విడువవలెనని నాప్రార్థన. (అని బతిమాలుకొనుచున్నాఁడు.)

కళా — (తనలో) నామేనత్త యొత్తుడుచేతనో యింకను తన యుద్యుక్తమును

కోలుపకున్నది! ఈమె యితనిముఖము నింకను నిశ్చయముగాఁ జూచి యుండలేదు. ఏ వేళ నుద్యోగస్థులందఱును నొక్కపోలికగానే యుందురు కాఁబోలును! లేదా, ఈమె దృష్టిలో నేమయిన లోపమున్నదేమో!

వీర—ఇప్పుడప్పుడే మిమ్మొంటిగా విడిచి నేనణుగుదూరమైనను పోను.

సుభ—వీరసేనా! నా మేనకోడలు నామాటయందంత గౌరవముంచునది కాదని చెప్పవలసినందుకు చింతిల్లుచున్నాను.—(కళావతితో మెల్లఁగా) కళావతీ! ఈవైపు తిరుగు. నీమౌర్ఖ్యముచూచి నేను లజ్జపడుచున్నాను.

వీర—కళావతి నాకుమారుని నభిలషింపనొల్లకుండుటకు కానుపించు కారణమేదో తెలిసికొను భాగ్యము నాకు లభించును గాక!—(విక్రమసేనునితో మెల్లఁగా) విక్రమా! ఆరంభింపవేమి? ఓరి గాడిదా! మాటాడు.

సుభ—వీరసేనా! కారణమారోపించుట దీనికి సాధ్యముకాదు. కారణమున్నదని కళావతి చెప్పదు.—(కళావతితో రహస్యముగా) ఓముద్దరాలా! అడిగిన దాని కుత్తరము చెప్పు. సదుత్తరము చెప్పవేమి?

వీర—సుభద్రమ్మా! కారణము లేని యీచిన్నతనపు వెఱ్ఱిపాటువలన మావిక్రముని సౌఖ్యమునకు భంగము కలుగదని నేను నమ్ముచున్నాను.—(విక్రమసేనునితో రహస్యముగా) ఓరి మొద్దా! మాటాడవేమి?

కళా—(తనలో) మాటాడుటకు నాకెంత యిష్టమున్నదో నాకామనసునం దంతే యిష్టమున్నట్టు కనఁబడుచున్నది.—నామేనత్త యెంతగుడ్డిదిగానున్నదో!

విక్ర—ఓ-ఓ-కన్యా! ఓ-(మాటాడవలెనని ప్రయత్నించి, వీరసేనుని వంకఁ దిరిగి) నేను తొందరపడుచున్నాను. నాకు తత్తఱపాటు కలుగుచున్నది. ఇట్లు సంభవించునని నేనీవఱకే యెఱుఁగుదును. నేను ముందుగానే తమతో మనవి చేసినాను. నాకుఁగల మోహాతిశయము నాహృదయస్థైర్యమును పోఁగొట్టుచున్నది.

వీర—అది నీహృదయస్థైర్యమును పోఁగొట్టినదికాని నీనోటిమాటను పోఁగొట్టలేదుగదా! ఓరి బుద్ధిహీనుఁడా! ముందుకుపోయి యాచిన్నదానితో తిన్నఁగా మాటాడు.

విక్ర—ఆచిన్నదానితోనా? (తమ్ము విడిచి పొమ్మని సుభద్రమ్మకు సైగచేయుచున్నాఁడు!)

సుభ—వీరసేనా! ఇక్కడ వీరినిద్దఱిని విడిచి కొంచెముసేపు మనమావలికి బోదమా?—(కళావతితో మెల్లఁగా) ఓసీ మొండి నిర్భాగ్యురాలా!

వీర — ఇప్పుడప్పుడే కాదు. — (విక్రమసేనునితో మెల్లఁగా) నీవు దయ్యముసోఁకినదానవేమి? నీ నోటితాళము విప్పు.

విక్ర — (తనలో) ఈశ్వరానుగ్రహమువలన కళావతి నావంక తిరిగి చూడక కోపముతో మూతిముడుచుకొని యుండును గాక! నేను మాఱుగొంతుకతో మాటాడవలెను. (కళావతి చేరువకుఁబోయి హీనస్వరముతో) కామపీడితమైన యీసుస్వరము కళావతి యొక్కసారి చెవియొగ్గి విన ననుగ్రహింపదా?

వీర — దయ్యము పట్టుకొని నీగొంతు నొక్కుచున్నదా యేమి? నోరు తెఱచి స్పష్టముగా మాటాడవేమి? గొంతులో గోదురుకప్పలాగున మూలుగుచు నిలుచఁబడకు.

విక్ర — నా-నా-నాకా మోహోద్రేకమువలనను, నా-నా-నాసిగ్గువలనను, నా-నా-నా నోటినుండి మాట పయికి రాకున్నది.

వీర — ఓహోహో! పోయినసిగ్గు నీకుమరల వచ్చినదే! విక్రమా! నామాటవినుము. నీవువెంటనే తిన్నఁగా స్పష్టముగా బిగ్గరగా మాటాడనిపక్షమున, నాకు కోపమాగదు సుమా! — ఓసుభద్రమ్మా! ఇంతటితో తననేలచూపులు మాని నీచేనకోడలి నొక్కసారి మాయందనుగ్రహించి యీవంక తిరుగుమను.

సుభ — కళావతీ! ఇటుతిరుగు. (అని మందలించుచున్నది.)

విక్ర — (తనలో) ఇఁక సర్వము బయలఁబడకమానదు. — (కళావతి చెంతకుఁబోయి. మెల్లఁగా) ఓప్రియురాలా! కళావతీ! వింతపడఁబోకు. కొంచెముసేపు నీయద్భుతమును నీమనస్సులోనే యణఁచుకో.

కళా — (తనలో) ఓయీశ్వరుఁడా! ఈకంఠస్వరము విజయపాలునిదే. ఇతఁడు నిశ్చయముగా వీరసేనునిఁగూడ మోసపుచ్చియుండనేరఁడుగదా! (అని మెల్లఁగా కన్నులువిచ్చి చుట్టుఁజూచి యులికిపడి) ఆహా! ఏమి నాకన్నుల కింతభాగ్యము పట్టునా? ఓవిజయపాలా! విజయపాలా! ఇది స్వప్నమా? సత్యమా? ఏమి యీయాశ్చర్యము!

విక్ర — (తనలో) అక్కటా! అంతయు మునిగిపోయినది.

వీర — విజయపాలుఁడా? ఎక్కడి విజయపాలుఁడు? ఈచిన్నదానికి మతిభ్రమ కప్పినదాయేమి? వీఁడు నాకొడుకు విక్రముఁడు.

సుభ — ఇది సిగ్గులచేటు. పట్టిసిగ్గులచేటు. ఓసి వివేకహీనులారా! నీమనస్సెప్పుడును విజయపాలునిమీఁదనే యుండుటచేత నీకన్నులకెప్పుడును సర్వమును విజయపాలమయముగానే కనఁబడుచున్నది. విక్రమసేనునికి [illegible] చేసికో.

కళా — ఇక్కడ రాజ్యేశ్వరుఁడైన విజయపాలుఁడుదక్క నాకింటికి విక్రమ

నిన్నుఁడును కనఁబడుచుండలేదు.

వీర—సందేహము లేదు. ఈ భిక్షుదానికి వెర్రియెత్తినది; చదువరితనపు స్వార్థము గుటచేత మతిపోయినట్టున్నది.

సుభ—నాకునునట్లేతోఁచుచున్నది. ఓసీ మతిపోయినదానా! కళావతీ! ఈ జాతిపాలుఁ డన్న మాటకు నీయభిప్రాయమేమి? నీవిదివఱకే విక్రమసేనుని జూచి యున్నావు. అదేవచ్చి యతఁడిప్పుడు నీయెదుట నిలువఁబడియున్నాఁడు. అతఁడే నీకు భర్త కాఁ గలవాఁడు.

కళా—ఇతఁడు భర్త యగుటకు నాకాక్షేపణయేమియు లేదు. నా విజయపాలుని నేను నిరాకరింతునా?

వీర—నీ మేనకోడలికి మతిభ్రమించినదైయుండవలెను; లేదా భిక్షుకు మాయవేషము వేసి మనలను మోసముచేసియైనయుండవలెను—ఓరీ! ఇటు రా. నీ వెవ్వఁడవు?

విక్ర—నాస్థితి నాకే తిన్నఁగా బోధపడకున్నది. నేనెవ్వఁడనో స్మరణకు దెచ్చుకొని చెప్పెదను.

వీర—నీవు నాకొడుకవవుదువా కావా? ఓరి గాడిదా! వేగిరము చెప్పు.

సుభ—నీ వెవరో శీఘ్రముగా చెప్పు. ఇప్పుడు నాకు మహాసంశయము కలుగుచున్నది.

విక్ర—(తనలో) ఓయవివేక హృదయా! నీవు నాకు సహాయపడుము. (బిగ్గరగా) అయ్యా! నేను మీకుమారుఁడనే. సంశయింపనక్కఱలేదు—ఓసుభద్రమ్మా! నేనెప్పుడును నీ సుఖసంతోషములను గోరువాఁడనయియున్నాను. ఇప్పుడు నీ మేనకోడలికి భర్తనయి నీతోడి బంధుత్వగౌరవము కాంక్షించువాఁడనైనట్లు గర్వపడుచున్నాను. తానిప్పుడు చూచుచున్నది తన ప్రియుఁడగు విజయపాలునిగనే; ఇది యెవ్వఁడు కళావతితో వెల్లడిగ జెప్పనక్కఱలేదు. ఈ చిన్నదానియొక్క మనోగత విశేషము గుర్తెఱిఁగినవాఁడనయి యీమెకు మనస్సంతుష్టి కలుగుటకయి నేనావేషభాషలను స్థితిగతులను ధరించి యీమె మనస్సుయొక్క నైర్మల్యమును శోధించినాను. ఈమె నిర్మలహృదయము నాపరీక్షకాఁగి తనయవ్యాజప్రేమను దృఢపఱచినందున, ఇఁక నేనారోపించుకొన్న నీచవేషధారణమును నామధారణమును విడిచి స్వవేషముతో నున్నస్థితిని బొంది యీయవ్యాజానురాగముయొక్క ఫలమును స్థిరముగా ననుభవింపఁగాంక్షించుచున్నాను.

కళా—అలాగునా? (కోపముతో) అట్లయినపక్షమున నిఁక నేను [illegible] విడిచి పోవుట లేనేలేదా?

వీర—విక్రమా! నిశ్చయముగా నటుమాటలమాఱితివి. నాకుఁ [illegible]

నీవంతటివని యెంచక యిట్టి యఘాయిత్యమునకు గడంగుచున్నావా?

విక్ర—నన్నూరక మీరు తూలనాడుచున్నారు. అంత గౌరవముగల నేను తగని అకృత్యమునకు పూనుకొనుట నాకు సిగ్గుగానున్నది. నా స్వభావము దేవరవారు తెలియుదురు కదా! మొదటినుండియు నా సిగ్గే నన్ను చెఱుపుచున్నది.

వీర—మంచిది. మొట్టమొదట నటించినట్లు నీవు కేవలజడస్వభావుడవు కావని తెలిసికొనుటచేత నాకు సంతోషము కలుగుచున్నది. ఓరి గాడిదా! నీవు నీ కన్న తండ్రినే వంచించినావుగదరా! నీ పశ్చాత్తాపమును, సుతధర్మమును, విధేయతయు, ఇవేకాబోలును! అంత యాకస్మికముగా మనస్సు మార్చుకొనుటకు చూచి నేనప్పుడే యనుమానపడినాను, నీవి పేరు చెప్పవలసినంతటి నీకు జ్ఞప్తి లేదు కాదా? శ్రీమదర నామమునందును కళావతి. అవునా! నా మనస్సు సంతోషపెట్టుట యొక్కటియే నీకు గావలెనుగాని నీ కితరములో దేనితోను పని లేదు కాదా? ఔరా! నీవెంత మాయలమారి దొంగవురా! చూడు. (అని చేతిలోని కళావతి నిజాపురు) ఈ చిన్నదానిది మెల్లకన్ను. అవునా? కొంచెము రాగివెంట్రుకలు. అవునా? ఓరి జిత్తులమారినక్క పోతా! నీ విప్పుడు తలవొత్తుకొనుటకుగూడ సిగ్గుపడుచున్నావు!

విక్ర—నాకు నలుగురిలో తలయెత్తుకొనుటయే యెంతో కష్టముగానున్నది. నా మనస్సంతయు కలతనొందినది. నా మోసముచేతనే నా మతి చెడినట్లు మీరు తెలిసికోవచ్చును.

సుభ—వీరసేనా! ఇప్పుడు క్రొత్త క్రొత్తవింతలు బయలుపడుచున్నవి. ఓహో! విక్రమసేనా! అట్లయినయెడల, ఈ యుత్తరములు వ్రాసినవాడవు నీవే కదా! మునలి పిశాచమని నాకు బిరుదు పెట్టినందునకయి నీయెడల నేను కృతజ్ఞురాలనయి యుండవలెను. ఓయి భగవంతుడా! నా పాండిత్య విషయమయి గేలిచేసినది కూడ నీవుగదా?

విక్ర—అయ్యా! మీరిప్పుడు నాకడ్డుపడి నన్ను రక్షింపకపోయినపక్షమున నా సిగ్గు నన్ను బ్రతుకనీయదు. ఈ లజ్జాభరమునకు నేను తాళజాలను.

వీర—సుభద్రమ్మా! మనము పోదమురా. వెనుక జరిగినదానిని సర్వమును మఱచిపోయి మనము వీరిని క్షమింపవలెను. ఇప్పుడు మనముద్దేశించినట్లు సర్వము సమాధానముగా ముగిసినందున, నేనిప్పుడు కోపమువహించి సంతోషభంగము చేయజాలను సుభద్రమ్మా! నీవో?

సుభ—వీరసేనా! మీరన్నట్లు గతమును మనమిప్పుడు తలపెట్టగూడదు. ఈ

పెనివాఁడ చిన్నతనపు చేష్టలను ఉత్కర్షచేయక మనము ముందుసంగతి యాలోచింప వలెను.

వీర—వీరిద్దరిని దిగవిడిచి మనము పోదాముర. మనము కాలు కదల్పఁగానే వీరిద్దఱు నొండొరుల కౌఁగిళ్ళలోఁ జెనఁగవలెనని తమకపడుచున్నట్టున్నారు. మన మిక్కడనుండి రసభంగము చేయరాదు. పోదముర. విక్రమా! ఈమెకన్నులు నేను చెప్పినట్లున్నవా? చెక్కులో? నవ్వుమొగమో? పలువరుసయో? సుభద్రమూర్తి. వీరికిది సంతోషసమయము. నేనిప్పుడు నాసంతోషము పట్టఁజాలకున్నాను. నాక మాయలేకఁబోయి నవ్వుకొందముర. (అని ప్రీతుఁడు సుభద్రమ్మను చేయిపట్టుకొనిలాగుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

కళా—(మొగము ముడుచుకొని మాటాడక కూరుచున్నది.)

విక్ర—(తనలో) ఈమె దీర్ఘాలోచన చూడఁగా నాకు శుభసూచకముగా తోఁచదు. (బిగ్గరగా) నాప్రాణేశ్వరి! కళావతీ! అంత గంభీరముగా నాలోచించు చున్నావేమి?

కళా—ఏమి?

విక్ర—(తనలో) ఇంతవఱకు వచ్చునని నేనప్పుడే యనుకొన్నాను. "ఏమి" అన్న యీచిన్నపదము నాగుండెలు పగుల్చుచున్నది. (బిగ్గరగా) కళావతీ! మన మొండొరులము చేసికొన్న ప్రమాణమువలన నేకాక యిప్పుడు మన పెద్దవారి యనుమతివలనఁగూడ సుఖభాజనులమయి ధన్యులము—

కళా—(కోపముతో) పెద్దవారి యనుమతివలననా? అవును!

విక్ర—ప్రియురాలా! మనము తలపెట్టిన సాహసకార్యమునకు విశ్రాంతి కలిగినది. పుట్టుకనుండి యిప్పుడు సుఖకాలమాసన్నమయినది. అనుభవింతముర. నీసొత్తు విషయమయి తరువాత న్యాయవాదులను—

కళా—న్యాయవాదులా? న్యాయవాదియన్న పేరుచెప్పిన నాకు తలనొప్పి.

విక్ర—పోనీ. న్యాయవాదుల పనిగవక్కఱలేదు. మనలో మనమే లిఖితము.

కళా—లిఖితమా? లిఖితమన్న పేరే నాకు పనికిరాదు.

విక్ర—ఓప్రాణేశ్వరీ! నీకింకను నామీఁదగల నిర్దయత్వము వదలలేదా. నీయడుగులమీఁదఁ బ్రాలి ప్రార్థించుచున్నాను. (అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

కళా—లెమ్ము. నేను నీసొమ్ముకుదురని నీవు నిశ్చయముగా తెలిసియున్నప్పుడు పాదములమీఁదఁ బడవలసినపని యేమున్నది?

విక్ర—(లేచి) ఓకాంతా! నీస్వాంతమునకింత నిర్బంధశక్తి లేదు! నీవ్యాద

యును నన్ను విడిచిపెట్టకుము, తక్కినవానిని నేనపేక్షింపను. (తనలో) నేనిప్పుడు కొంచెము బెట్టుచేసి చూచెదను.

కళా—(లేచుచు) నామనస్సులోనున్నది స్పష్టముగాఁ జెప్పెదను వినుము. నీవు నీకార్యమును నీచమగు పౌరుషహీనమయిన వంచనచేత సాధించుకొన్నావు. అందుచేత మోసము చేసిన శిక్షకు నీవర్హుఁడవు. నాహృదయదౌర్బల్యమును కనిపెట్టి నన్ను నీవు పిల్లదానినాడించిన ట్లాడించుచున్నావు. నీలోనీవు నన్నుఁజూచి నవ్వుచు నీవు పొందిన విజయమునకు సంతోషించుచున్నావు కాఁబోలును!

విక్ర—కళావతీ! లేనిదోష మారోపించి యిప్పుడు నీవు నాయెడ నపచారము చేయుచున్నావు. నేను చెప్పునది శాంతముగా విని—

కళా—నాబంధువులను వంచించి మాయ చేయుచున్నావను భ్రమలోనుండి, వారందఱి కన్నులుగప్పి తప్పించుకొని పాఱిపోయి వారికి కోపము తెప్పించి నాసామర్థ్యము చూపవలెనని నేను కొండంతయాశ పెట్టుకొనియుంటిని. అట్లుండఁగా నామేనత్త యొక్క యంగీకారమువలనను సమాధానమువలనను నాయాశయంతయు నిమిషములో భగ్నమయిపోయినది. వారిని మోసపుచ్చుటకు మాఱుగా తుదకిప్పుడు నేనొక్కతెనే మోసపోయినదాననయినాను. (అని కోపోద్రేకముతో నడుచుచు) ఇదిగో పటము— విజయపాలుని పటము. (పటమును అఱికెలోనుండి పయికిఁదీసి) నన్నెందఱెన్ని విధముల భయపెట్టుచున్నను దూషించుచున్నను లక్ష్యము చేయక యీచిత్రపటమును నేనింతకాలము రేయింబగళ్లు హృదయమధ్యమున ధరించినాను. నీపటమిఁక నీవే పుచ్చుకొమ్ము. (అని మీఁద విసరివైచి) ఈప్రతిరూపమును నా హృదయమునుండి యెంత యనాయాసముగాఁ దీసివేయుచున్నానో యంతయనాయాసముగానే దీనికిమూలమైన పురుషునిగూడ నేను నాహృదయములోనుండి తఱిమివేయఁగలుగుదునని నీవు నిశ్చయముగా నమ్ముము.

విక్ర—ఓకాంతా! ఈవిషయములో నీకును నాకును భేదములేదు. ఇదిగో కళావతియొక్క పటము. (అని పయికిఁదీసి) ఈప్రతిరూపమునకును నిజరూపమునకును నాకెంత వ్యత్యాసము కనఁబడుచున్నది! ఈదివ్యసుందర విగ్రహముయొక్క కలకలలాడుచున్న యీనవ్వు మొగమేకదా! మొట్టమొదట నన్నాశలపెట్టి నాహృదయము నపారసౌఖ్యానందసుధారాశిలో ముంచినది! ఎన్నఁడును తుడిచి వేయుటకసాధ్యమగునట్లుగా కామదేవుని పుస్తకములో శిలాక్షరములతో వ్రాయఁబడియున్న శపథములను బలికిన నీచిన్నపెదవులేకదా! అవియన్నియు పూర్వపు గాథలయిపోయినవి. అంతయు నిప్పుడు మరల మొట్టమొదటికి వచ్చినది. ఓసుందరీ! నీనిరుపమాన

ఈకన్యను ముందర నీప్రతిబింబ మంతచక్కనిదిగా నుండకపోయినను, నామనస్సు నకు మాత్రము దీని మనోహరత్వమును దీనియందలి గౌరవమును దీని నిజరూపమున కంటె తక్కువ పడలేదు గాన దీనిని చేపట్టఁబూనఁజాలను. (అని మరల హృదయమున ధరించుచున్నాఁడు.)

కళా—(క్రోధశాంతతతో) ఇదియంతయు నీదోషమే. స్వయంకృతాపరాధ మును దెలిసికొని నీవు తృప్తుఁడవయి యుండవచ్చును.

విక్ర—నిశ్చయముగా తృప్తుఁడనయినాను. ఇంతకంటె నీవు మొట్టమొదట నే ప్రేమమాపి యూరకపెట్టుకొన్న చెంతో బాగుండును. ఆహాహా! ఇది యెంతయయినను సరసముగానున్నది. నూఱులకొలఁది బాసలుచేసి వానినెల్ల తప్పుట నీదృష్టికిగొప్పగా కనఁబడు మంతలేదు. ఆ వాగ్దానములెల్లను నీదృష్టికి తృణప్రాయములయినవి. అయి నను లోకులుమాత్రము కళావతి తన హృదయమునే తాఁ నెఱుఁగదని చెప్పకొనక మానరు. ఇతరులమాటలతో నీకేమిపని? లోకులెల్లవేళ తమ దుస్స్వభావముచేత ప్రియుఁడు ప్రియురాలియొక్క యాదరముఁజూచి మొగము మొత్తిపడి పోయినాఁడని వాడ వేసినను వేయవచ్చును. ఆయపవాదము సహితము నీమనస్సున కాయసము తోఁపింపకుండును గాక!

కళా.--ఈయవమానమును సహింపఁజాలను. (అని కన్నీరు పెట్టుకొనుచున్నది.)

[అంతట సుభద్రమ్మయు, వీరసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

సుభ—బావా! రమ్ము. మనము కొంచెము సేపు వీరికామోన్మాదమునకును శృంగార ప్రలాపములకును విఘ్నము కలుగఁజేయవలెను.

కళా—ఓ నీచకృతఘ్నుఁడా! ఇది నీద్రోహమును వంచనమును విందియున్నది!
(అని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది.)

వీర—ఇదేమి వైపరీత్యము? ఇది చూడఁగా నాకత్యద్భుతముగనున్నది. సుభ ద్రమ్మా! ఇటువంటి కామోన్మాదమును శృంగారప్రలాపములును నేనీవఱకెక్కడను వినియైన కనియైన నుండలేదు. ఈపరిహాసమున కర్థమేమి? నాకు తెలియకున్నది.

విక్ర—ఈచిన్నదాని నడుగుండి.

సుభ—ఓయి దేవుఁడా! నామట్టుకు నాకత్యాశ్చర్యకరముగానున్నది. అమ్మా! కళావతీ! దీనికి కారణమేమి?

కళా—ఈయననడుగు.

వీర—నాకు కోపావేశముతో దేహము వణఁకుచున్నది. ఓరీ! విక్రమా!

నీవిలోపల నీవంతు చేసిన దేవపూజలు గాక క్రొత్తవేషము వేసి మాటిపోలేదుగదా? నిజము చెప్పు.

సుభ—అబ్బాయీ! ఇప్పుడు నాకేమియు మాయలేదుగదా? నీవు రావణా సురునివలె నిమిషములో మతిలేనిక మాయారూపమును ధరించినావేమో చెప్పు.

విక్ర—చెప్పుమని నన్ను నిర్బంధపెట్టకుండి. ఆవిషయమును యీదిన్నదే నా కంటె చక్కఁగా చెప్పఁగలదు.

కళా—వెనుక నొకసారి యిఁక విజయపాలుని నెప్పుడును దలఁచుకోవలదని నీవు నాకాజ్ఞయిచ్చినావు. ఆవిజయపాలుఁడిప్పు డిక్కడ నీయెదుట నేయున్నాఁడు. అప్పటి నీయాజ్ఞకు నేనిప్పుడు లోఁబడుచున్నాను. ఈవిషయము మొదలుకొని నీవు చెప్పినట్లు నేనీతని పేరు తలపెట్టకయుండు చున్నాను. (అని లేచిపోవుచున్నది.)

సుభ—ఓయి భగవంతుఁడా! ఇది పెద్దయింద్రజాలముగ నున్నది! ఇప్పుడు పశు స్తనము తాఁబులైపోయినదే? ఓయీ! విక్రమసేనా! నీవు విరసోక్తులాడి నా మేనకోడలి మనస్సు నొప్పించలేదుగదా?

వీర—సత్యమిప్పుడు బయటఁబడినది. ఆ—హా—హా—హా! విక్రమా! కోపావేశము చేత పరవశుఁడవయి నీవాచిన్నదానిమనసు నొచ్చునట్లుగా నేదో గర్వోక్తులు పలికినావు.

విక్ర—లేదు. తమ పాదములతోడు—

సుభ—చీచీ! విక్రమసేనా! నీవేమోయన్నావు.

విక్ర—అమ్మా! నీతోడు—

వీర—ఓరి దొంగా! నీమాట నేను నమ్మను. మాటాడకు. తన చిన్నతనములో నీతండ్రియు నిట్లే చేసినవాఁడు సుమీ. ఈవేగిరపాటును కోపమును మనక్షత్రియ కులములో ముఖ్యముగా పౌరుషభూషితమైన మనవంశములోను మొదటినుండియు పరంపరగా వచ్చుచున్నవే. అ హా హా! పాపము! ఎందుకు నీవాచిన్నదానిని నిష్కారణముగా చెనకఁగొట్టినావురా?

విక్ర—ఈశ్వరసాక్షికముగా—

వీర—నీమాట నేను వినను. నీప్రసంగము కట్టిపెట్టు. సుభద్రమ్మ మిమ్మిద్దఱిని సమాధానపఱుచును— ఓ సుభద్రమ్మా! నీవాచిన్నదానిని సమాధానపఱిచి వీని మీఁది కోపము పోఁగొట్టవలెను. వీని స్వభావమే యిట్టిదని నీవు మిక్కిలిశాంతితో చెప్పు. ఈపౌరుషము మాకుటుంబములో నంతటికిని సహజగుణమేయనికూడ చెప్పు:— అహాహాహా! విక్రమా! మనము పోదమురా.—సుభద్రమ్మా! వీఁడు పొత్తిగా దూరా

కోపవశుని దౌర్భాగ్యుఁడు. (అని విక్రమసేనుని లాగుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

సుధ—వీరసేనా! మీరు నాతో నింతగాఁ జెప్పవలసిన పనిలేదు—విక్రమ సేనానీ విచారపడఁబోకు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

3. రంగము—ఉత్తరపువీధి

[పురుషోత్తమదేవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పురు—విక్రమసేనుఁడెక్కడనడఁగిపోయినాఁడో తెలియకున్నది. ఈయుద్యోగస్థు లెప్పుడును స్త్రీలవ్యవహారములతో నితరులకడ్డము వచ్చుచునేయుందురు. నేను పూర్వమీలాగుననే వసుమతిని వివాహము చేసికొనుటకు మాటలు జరుపుచుండఁగా, ఇంతలో వసుమ నెక్కడనుండియో యొకయుద్యోగస్థుఁ డాకస్మికముగా వచ్చి యాచిన్నదానిని నాకంటఁబడనీక యెగరెత్తుకొనిపోయి తానువివాహముచేసికొన్నాఁడు. యౌవనవంతులైన కన్యలను తమవలలో వేసికొనుట కీయుద్యోగస్థులవద్ద నేమి మంత్రములున్నవో! వారి రౌద్రతలగుడ్డలు చూచి జవ్వనులువలచి పైఁబడి వెంట పరుగెత్తుదురుకాఁబోలును! ఆవచ్చుచున్నవాఁడువిక్రమసేనుఁడు కాఁడా! అతఁడే. సందేహము లేదు. అతఁడొకవేళ తనకృషిలో సాఫల్యమునొందినాఁడేమో! పొందినపక్షమున నా మనస్సునూరట కలుగదు. అతఁడిప్పుడు మాటాడుచున్న దెవరితో నయియుండును!

(అని ప్రక్కకు నడుచుచున్నాఁడు.)

[విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర—(తనలో) నేను పన్నిన తంత్రమంతయు నిరర్థకమయినది. ఇట్టుగంటి మాయోపాయములు పన్నిన పాపఫల మనుభవింపవలసినదే. ఆమె పౌరుష మిట్టిగతి తెచ్చునని నేను స్వప్నావస్థలోను తలఁపలేదు. ఆమెది పట్టి జాతిగుండె: నేనుపుట్టి బుద్ధియెఱిఁగినతరువాత నిటువంటిదురవస్థను నేనెప్పుడు ననుభవించి యెఱుఁగను. నా కొంతుకనుగాని నాకడ్డువచ్చిన మఱియెవ్వరికొంతుకనైనను గాని నేనిప్పుడు నిర్విచారముగా కోయఁగలను.

పురు—ఓహో! ఇప్పుడు నాయదృష్టము ఫలించినది. నాభాగ్యముచేత నేను మంచిసమయమునకు వచ్చినాను. నాపని కనుకూలముగా నితఁడిప్పటికంటె మంచి స్వభావములో మఱియెప్పుడు నుండఁడు, కాఁబట్టి యిప్పుడే యితనితో ప్రసంగ

మారంభించి కలహము పెట్టుకోవలెను—(అని విక్రమసేనునియొద్దకు నడిచి) విక్రమసేనా! ఆవిషయములో నీయభిప్రాయములో నే నేకీభవింపఁజాలను.

విక్ర—వాదవిషయములో నీవు మహాపండితుఁడవయినట్టున్నావే. నే నేయభిప్రాయమును తెలుపనిదే నాయభిప్రాయములో నేకీభవింపఁజాలకున్నావు!

పురు—నీవుచెప్పినది సయుక్తికముగాలేదు. ఒకమనుష్యుఁడు సత్యములయిన మాటలు పలుకఁగలిగినట్లే పయికి తెలుపక పోయినను లోపల నసత్యములయిన యభిప్రాయములను గలిగియుండవచ్చును.

విక్ర—అది సత్యమే కాని యొకమనుష్యుఁడు తన యభిప్రాయములను పయికి తెలుపకున్నంతవఱకు పరులతో కలహకారణము కలుఁగదని నేను భావించెదను.

పురు—అట్లయినపక్షమున, ఈవిషయములోనే మనకిద్దఱకు నభిప్రాయభేదము కనఁబడుచున్నది. వివాదమున కిదియే తగినంత కారణము కావచ్చును.

విక్ర—నీవు పెద్దమనుష్యుఁడవని నేనీవఱకు తెలియఁగనివాఁడనయి యుండినపక్షమున నీవిషయమున నేనిప్పుడు దురభిప్రాయ పడియుందును. నాతో వివాదము పెట్టుకొనుటయే నీయభిప్రాయము కాకపోయినపక్షమున, ఇప్పటి నీమాటల యభిప్రాయమేమో నాకు తెలియకున్నది.

పురు—నీవు కూశాగ్రబుద్ధివి. నాయభిప్రాయమును సరిగా కనిపెట్టినావు. (వంగి నమస్కరించి) నానోటినుండి రావలసినమాట ముందుగా నీనోటినుండియే వచ్చినది. నేనిప్పుడు నిన్ను యుద్ధభిక్షవేఁడుటకయి వచ్చినాను.

విక్ర—అట్లయినపక్షమున నీమనోరథమును నేను విఫలముచేయరాదు. మంచిది. నీవుకోరినట్లే చేసెదను. అయినను నీవు నాతో పోరాఁడఁగోరుటకుఁగల కారణమేమో యనుగ్రహించిన పక్షమున సంతోషించెదను.

పురు—అవిషయమయి నీమనస్సు నాయాసపెట్టఁబోకు. ఇప్పుడున్నట్టుగా మన కలహము మహాదివ్యమైన కలహము. దీనికి కారణమును దెలిపి మనమిప్పుడు దీని సారస్యమును చెడఁగొట్టకూడదు. నీకు మఱపు మిక్కిలి యెక్కువ. కాకపోయిన పక్షమున వారము దినములలోపల నీవు నాకుచేసిన యపకారమును నీవింతలో మఱచియుండవు. ఆవిషయమయి మనకు వాదులాట యక్కఱలేదు. యుద్ధమునకు నీకు స్థలమెక్కడనో యనుకూలకాల మెప్పుడో మాత్రముచెప్పు.

విక్ర—నీ వంతయభిలాష పడుచున్నావుగనుక, నీయుబలాటమెంత శీఘ్రముగా తీరినంతమంచిది. అది యీసాయంకాలమే జరగవచ్చును. ఇక్కడనే యీచేరువ తోఁటలలోనే కావచ్చును. ఇక్కడ మనపనికి విఘ్నముచేయువా రెవ్వరునుండరు

పురు—ఎవ్వరో తుచ్ఛులుగాని యిటువంటి విషయములలో పెద్దమనుష్యులకష్టమును విఘ్నములుచేయరు. కారణమేమో తెలియదుగాని యీదేశములో నిటువంటి విషయము కొంచెము పట్టిన పొక్కఁగానే జనులు పెద్దగొల్లుచేసి పెద్దమనుష్యులను సుఖముగా నెమ్మదితో పోనీయనియ్యరు. నాకీసాయంకాల మేడుగంటల కీరాజా గారి జనోద్యానవనములోఁ గొంచెము పనియున్నదిగనుక, నీకాక్షేపణలేనిపక్షమున మనమక్కడ కూడుకొనుట నాకనుకూలముగానుండును. ఏకక్రియాద్వ్యర్థకారియన్నట్లు నేను రెండుపనులు నొక్కసారియే చక్కఁబెట్టవచ్చును.

విక్ర—ఇది నాకును సమ్మతమే. ఆయేడుగంటలయినతరువాత మనమక్కడకలిసికొని సర్వమును సావకాశముగా నేర్పాటు చేసికొందము.

పురు—నాకు మిక్కిలి సంతోషముగా నున్నది. అప్పుడు మీరమునుండి తుపాకులతో పోరాడుటకు మంచిసమయము కాకపోయినను చేయవలసినయెడల కత్తులతో యుద్ధముచేయుటకు తగినంత వెలుతురుండును. ఇంతకును వచ్చినపని యనుకూలముగా ముగిసినది. ఇఁక నామనస్సానందము పొందును. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అంత దర్పసారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర—మంచిసమయమునకు వచ్చినావు. ఓదర్పసారా! నీనిమిత్తము నేనే రావలెననుకొనుచున్నాను. నాపాలిటి యదృష్టదేవతయు సర్వభూతములను సమస్తమును నాకిప్పు డెదురుతిరిగినవి. నామనస్సునకును విసుగుపుట్టి నేను నిరుత్సాహుఁడనయి యున్నాను. నాభుజవీర్యము చూపి వీరశయనము పొందుటకు నాకిప్పు డవకాశము లభింపకుండినపక్షమున, నేనీదుఃఖకథను నీతో చెప్పలేక పోయియేయుందును.

దర్ప—నీభావమేమో నాకు బోధపడకున్నది. కళావతి తన మనస్సు మార్చుకొన్నదాయేమి? పెద్దలయొక్క యాజ్ఞకూడ నిప్పుడాచిన్నదానియొక్క యిష్టమునకే యనుకూలపడినదని విన్నానే!

విక్ర—ఆమెయిష్టము నాకనుకూలముగా నున్నప్పుడు పెద్దలయాజ్ఞ ప్రతికూలముగా నుండినది. ఇప్పుడు పెద్దలయాజ్ఞ నాకనుకూలముకాఁగానే యామెయిష్టము ప్రతికూలముగా తిరిగి నన్ను తిరస్కారభావముతోఁ జూచుచున్నది.

దర్ప—నీవింకఁ జేయఁదలఁచుకొన్న దేమి?

విక్ర—వేయిమాటలెందుకు? నాకడమాటవిను. ఇప్పుడొక్క పెద్దమనుష్యుఁడు వచ్చి తన్ను నాగొంతుక కోయనిమ్మని కోరినాఁడు. నేనాతని కోరిక చెల్లింపఁదలఁచుకొన్నాను. అంతయు నిరికే

దర్ప—ఈవక్రభాషలుమాని తిన్నఁగా చెప్పు

విక్ర—ఇప్పుడు నేను చెప్పినది స్వప్నభాషణము కాదు, సత్యమే. నేనిప్పుడు నీదయా మద్దేశింపక పోయినను నేనేమో తనకేదో యుపకారము కలుగఁజేసితినని చెప్పి పురుషోత్తమదేవుఁడు వచ్చి నన్ను సాయంకాల మారుగంటలకు తనతో యుద్ధమునకు రమ్మని పిలిచినాఁడు. ఈవిషయమయియే నేను నీవద్దకు రావలెననుకొన్నాను. నీవు నాతోడు రావలెను.

దర్ప—ఇందులో నేదో భ్రమయున్నది. ఈసంగతిని పురుషోత్తమదేవుఁడే వివరముగాఁ జెప్పి సమాధానపడుటకు సందేహముండదు. ఇది మరియొకవిధమైన బాగుండును. నీవు చెప్పినది యీసాయంకాల మనేనా? మఱియొక సమయమయిన ననుకూలముగా నుండును.

విక్ర—అనుకూలము కాకేమి? అప్పుడు తగినంత వెలుతురుండును. పురుషోత్తమదేవుఁడు చెప్పినట్లుగా దూరమునుండి తుపాకులతో పోరాడుటకు మంచిసమయము కాకపోయినను చేతఁబట్టి కత్తులతో యుద్ధముచేయుట కనుకూలముగానే యుండును. తుపాకులతో పోరాటమఁట! వాని తుపాకులు కాలిపోను!

దర్ప—చారుమతితో సంభవించిన వివాదమునుబట్టి నామనస్సిప్పుడు మంచిస్థితిలో లేదు. పీడాకరమైన నాదుస్స్వభావమునుబట్టి నేననాదరణచూపి నిష్కారణముగా నాప్రియురాలి మనస్సు నొప్పించుచున్నాను. ఆవివాదము తీఱి యామె మనస్సు సమాధానపడునంతకు నేను మరల పూర్వపు దర్పసారుఁడను కాఁజాలను.

విక్ర—దర్పసారా! నీవు నిజముగానే చారుమతి కర్హుఁడవు కావు.

[ఒక చేటిక యుత్తరము తెచ్చి దర్పసారుని చేతిలోఁ బెట్టి నిష్క్రమించుచున్నది.]

దర్ప—ఓవిక్రమా! ఇది చారుమతి వ్రాసినది. దీనిని విప్పుటకు నాకుభయమగుచున్నది. ఇదే నీకును నాకును కడపటిసెలవని యిందు వ్రాసినదేమో! తాను వ్రాసిన యుత్తరముల నన్నిటిని మరల తనవి తనకుఁ బంపుమని వ్రాసినదో!—ఆహా! నేనిప్పుడు స్వయంకృతాపరాధ ఫల మనుభవించుచున్నాను.

విక్ర—అది నాచేతికిమ్ము (అని యుత్తరమును బుచ్చుకొని విప్పి) ఇందులో నొకటే వాక్యమున్నది. ఇఁక నీపని యయిపోయినది.

దర్ప—విక్రమా! నన్నింక బాధింపక యున్నదేమో చెప్పుము.

విక్ర—ఆ! అట్లయినయెడల చదివెదను విను. (అని చదువుచున్నాఁడు.) "నాచర్యలచేఁ జేసినయనాదరము నిమిత్తము క్షమాపణ వేఁడుచున్న దర్పసారుని నీవెంతకాలము మనస్సు పరితాపపెట్టి శిక్షించియుందువని నేను నిశ్చయముగా నెఱుఁగఁదాన. సందున, సేనానివనుఁడనమై యెట్టిపనియు మద్దిష్టింపక యొక్కసారి వచ్చి సాధ్యమయిన యెడ

క్రమముగా దర్పకమిచ్చిపోయినట్టి మాత్రము నాహృదయేశ్వరిని వేఁడుచున్నాను. ఇట్లు భవత్పాదసేవకురాలు—చారుమతి" ఆమె యెట్లు మూర్ఖపుపట్టుపట్టి నీమీఁద పగతీర్చుకొనుచున్నదో చూచినావా? (అని యుత్తరమును చేతికిచ్చి) ఇది విన్నపిమ్మటఁగూడ నీవేమియు సంతోషముగా నున్నట్టు కనఁబడకున్నావే!

దర్ప—నేను సంతోషముగానే యున్నాను. కాని—

విక్ర—నీకానులు గీనులు దూరముగాపెట్టు. ఇతరులవల్ల నుల్లాసకరమయిన మాట విన్నప్పుడు సంతోషించి యూరకుండక వెంటనే "కాని" యన్న పనికిమాలిన మాటనొకటిపెట్టి నీవెప్పుడును సంతోషభంగమును చేయుచునే యుందువు.

దర్ప—అవునుగాని, విక్రమసేనా! నీవు నాప్రాణస్నేహితుఁడవు గనుక నిన్నొక్కమాట యడిగెదను, న్యాయమైన యుత్తరము చెప్పు. సంధిగోరుచు వ్రాసిన యీ యుత్తరములో కొంచెమైనఁ జేగిరపాటును రసహీనతయు నున్నదా లేదా? సమాధాన వాక్యము చెప్పుటను మొట్టమొదట పురుషులవద్దనుండి రావలెనుగాని స్త్రీలవద్దనుండి రాఁగూడదుగదా? పురుషులు ప్రార్థించి దీనాలాపములచేత తమమనస్సులను కరఁగించు వఱకును తరుణులు తాముదాసీనతను నటింపవలెను. వారి వలపువలెనే వారి తమకము నయూచితముగా తనంతట బయలఁబడఁగూడదు.

విక్రి—నీమాటలు వినుటకు నాకిష్టములేదు. ఇఁక నీకెంతచెప్పినను కార్యము లేదు. ఈవిషయమయి నాతో మాటాడకు. నేనీలోపుగా కొన్నిపనులు చేసికొనవలసి యున్నవి. నీవు నేఁడు సాయంకాలములోపల మాయింటికివచ్చి మఱచిపోక నాతో మాటాడి మరిపో. మనోరథసిద్ధికొఱ కెంతో కష్టపడి యెన్నో మాయలుపన్ని విశ్వ ప్రయత్నములుచేసి తుదకు పరిణామమువలన ఆశాభంగముఁబొందిన నావంటి వాఁడు కొంచెము విచారపడి విసుఁగుకొన్నఁ గొంత యందమును చందమునుగా నుండును గాని యేకష్టమును లేక యప్రయత్నముగా కార్యసిద్ధియైనప్పుడు సుఖముగా ననుభవింపలేక కుడిచి కూర్చుండి లేనిపోని కష్టములు కల్పించుకొని నీవంటివాఁడు విసుఁగుకొన్న పరిహాసపాత్రుఁడు కాకమానఁడు. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

దర్ప—ఇతఁడన్నమాటలు నామనస్సునకు నాటుకొన్నవి. అయినను నాగుణము మార్చుకొని పనికిమాలిన సంతుష్టిపొంది యూరకుండఁజాలను. ద్వంద్వయుద్ధమునకు సహాయుఁడవుకమ్మని యితఁడడుగుటచేత నాకిప్పుడొక యాలోచన తోఁచుచున్నది. నేనీయుద్ధములో ప్రవేశించి యిందుమూలమున చారుమతికి నామీఁద నిజమైన ప్రేమయున్నదో లేదో పరీక్షచేసి చూచెదను. ఈపరిశోధనవలన నామెవలపు నిర్మలమయినదిగా తెలియవచ్చునేని, నేను ధన్యతముఁడనయి నాసందేహములు విడిచి

ప్రాప్తిపొంది యుందును. అట్లుగాక యీశోధనలో నొకవేళ చారుమతియొక్క యనురాగము శుద్ధమయినదిగా తేలినపక్షమున, ఇంతటితో నీమె సంబంధమును విడిచి యీమెను మఱియొక బుద్ధిహీనుని పెండ్లిఁగన్నుమని వదలిపెట్టి యూరకుండుట సర్వోత్తమము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

పంచమాంకము.

౧. రంగము—చారుమతియొక్క గది.

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

చారు—ఈయుత్తరము చూడఁగా నాకు భయమగుచున్నది. ఎవ్వరికేమి యపాయము సంభవింపవచ్చునో! అతఁడేమి తలఁచుకొన్నాఁడో! నన్నొంటిగాఁ జూడవలెనని యేలకోరవలెను? ఓదర్పసారా! నీవు నామనస్సెంత నొప్పించుచున్నావు!

[దర్పసారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చారు—దీనికర్థమేమి? దర్పసారా! ఇంత జాగరూకతయెందుకు?

దర్ప—ఓచారుమతీ! చిరకాలము నిన్ను చూడఁబోనుగాన నీవద్ద సెలవుపుచ్చుకొని పోవలెనని వచ్చితిని.

చారు—ఓయీశ్వరా! ఈమాటలకర్థమేమి?

దర్ప—నీయెదుట నిలువఁబడియున్న నేను ప్రాణత్యాగమునకు తెగించియున్న నిర్భాగ్యుఁడను. ఉలికిపడఁబోకు. నాదుర్బలస్వభావమే నాకీగతి తెచ్చినది. అప్పుడు నిష్కారణముగా నిన్ను దూలనాడి నీకు కోపము తెప్పించి వెడలిపోయినాను. అనివార్యమైన యొక దుర్దశచేత నాకీలోపల నీకలహము సంప్రాప్తమయినది. కాఁబట్టి నేను తక్షణమే యీదేశమునువిడిచి లేచిపోవలెను. ఓచారుమతీ! నాకీదుర్దశ సంభవించుటకు పూర్వమునందే నిన్నర్థాంగినని పూర్ణముగాఁ బిలుచుటకుఁదగిన భాగ్యమును నేను పొందినయెడల నా యీదేశత్యాగమువలన నాకింత దుఃఖముకలిగి యుండకపోను.

చారు—నీకు సంభవించిన యీదుర్దశయొక్క స్వభావమును చింతించి నా మనస్సు చింతనొందుచున్నది. ప్రాణాపాయకరమయిన యీకారణమువలనఁగాక మఱియొక కారణమువలన నిప్పటి కష్టము సంభవించియుండినయెడల, నాయనురాగ

విషయమున నీమనస్సులోనున్న సంశయమును తొలఁగింపనవకాశముకలదు కదా యని
నా హృదయము కొంత విశ్రాంతి పొందియుండును. నా హృదయమును నేను చిర
కాలముక్రిందటనే నీకు సమర్పించియున్నాను; ఇప్పుడు నా శరీరమునుగూడ నీకర్పించె
దను. దేశమువిడిచి మనమిద్దఱమునుగలిసి పాఱిపోదము. శత్రువులను తప్పించుకొని
పాఱిపోయి క్షేమములోనున్న తరువాత మా తండ్రిగారి యిష్టమును చెల్లింపవచ్చును.
నీసుఖదుఃఖములలో సమభాగినినిగా నుండుటను విధ్యుక్తముగా బద్ధురాలనయి నేను
నీకు హృదయశాంతి చేయుదాన నగుదును. అప్పుడు నీవు నీధర్మపత్నియైన చారుమతి
యొక్క మృదువులయిన యూరువులమీఁద హాయిగా విశ్రమించి సుఖించుచుండఁగా,
పాతివ్రత్యభూషితురాలయిన నీప్రియురాలు తన మృదుహస్తములతో నీహృదయము
నందలి విచారశల్యములను పెకలించి నొప్పిని కలిగించుచున్న విపత్కంటకములను
తీసివేయును.

దర్ప—ఓచారుమతీ! నీకృతజ్ఞతా ఋణమును తీర్చుకొనుటకు నేను నిలువేద
నయియున్నాను. ఇప్పుడు కాలమునిలువక పరుగెత్తుచు వేగముగా మనోనిశ్చయ
మును చేసికొమ్మని నిన్ను నిర్బంధించుచున్నది. నీవు సంభవింపఁబోయెడు నష్టములను
గూర్చియు తత్ప్రతిఫలముగా నొక్క ప్రేమమునుదక్క మఱేదనిని దర్పసారుఁడు సమ
ర్పించుకోలేక పోవుటనుగూర్చియు సావకాశముగా నాలోచించుకొనుటకు నీకుకొంత
కాలము కావలసియుండునుగదా?

చారు—నాకొక్క నిమిషమయిన నవకాశమక్కఱలేదు. నేనొక్క నీగుణము
లకే వలచినదానను గాని యన్యమును దేనిని కామించినదానను గాను. మనము చిరకాల
మునుండి కాంక్షించి యున్నయభిమతసిద్ధిని బడయుట కిదే సమయము. ఇఁక నాల
స్యము చేయఁగూడదు. ఈయాలస్యమువలన నొకవేళ—

దర్ప—చీఁకటిపడువఱకును నేను పురల వెలుపలికి రాకుండుట క్షేమకరము.
నీసత్స్వభావమునుబట్టి నీకులెక్కలేనికష్టములువచ్చునని తలఁచి నేను ఖేదపడుచున్నాను

చారు—ఈకార్యమువలన నొకవేళ నీకుఁగల సొత్తు పోవునుగాఁబోలును! ఆ
సంగతి నాకు నిశ్చయముగా తెలియదు. అయినను మనకంతమాత్రముచేతసుఖభంగము
కలుగదనిమాత్రము నేను దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను. నాకున్న యల్పధనమే మనకిద్దఱ
కును జాలును. పరదేశమునందెప్పుడును భోగముననుభవించుటకు లభింపవుగదా?

దర్ప—అదిసత్యమేకాని యటువంటి హీనదశయందు నాచిత్తమెంతయెక్కు
వయయి, నీవెంత సహనముకలదానవైనను నీకు దుర్భరమగునేమో! అటువంటి దురవస్థ
తటస్థమయినప్పుడు నేను నీతో తగవులాడి కోపావేశముచేత మతిపోయి యేమి

చేయుదునో!

చారు—నిజముగా నటువంటి దుర్దశయే నీకొకవేళ పట్టుట తటస్థించినపక్షమున నీవు కోపాపహమనము చేసి మృదుమధురశీతలవచనామృతధారలతో నీహృదయములోని కోపాగ్నిని చల్లార్చుటకయి నీసంరక్షణ భారమును వహింపవలసినవారొకరప్పుడు మఱెంత యావశ్యకముగాఁ గావలసియుండును. నీదౌర్బల్యమును కనిపెట్టి తగిన యుపచారము చేయుచు భాగ్యలోపమువలనఁ గలుగు కష్టములను ధైర్యముతో నోర్చునట్లు చేయఁగల దేహసంబంధులు లేక యట్టికష్టములు నీకెట్లు సహ్యములగును?

దర్ప—చారుమతీ! ఈపనికిమాలిన పన్నుగడలచేత నీమనస్సు పరిశోధించినా మనస్సులోని సందేహముల నన్నిటిని నివారణము చేసికొన్నాను. నాదుస్స్వభావముచేతఁ జేసిన యనర్హమయిన యీయపరాధమును మన్నింపుమని నిన్నెట్లు వేఁడుకొనవలయునో తెలియకున్నది.

చారు—నీవింతవఱకును జెప్పినట్లు నీకేమియు నాపద తటస్థింపనేలేదా?

దర్ప—ఇదియంతయు కేవలకల్పనమని యొప్పుకొనుటకు సిగ్గుపడుచున్నాను. ఇటువంటి యపరాధమును నేనిఁకముం జెప్పఁడును మరల నీవిషయమునఁ జేయను. కాఁబట్టి నాయందు దయవలఁచి నామీఁదపగ సాధించి చంపక నన్నింతటితో క్షమింపుము. ఈయొక్కసారిమాత్రము నాప్రార్థన నంగీకరించి నన్ను మన్నించితివా, ఈశ్వరానుగ్రహమువలన తేపే నీ చెట్టఁబట్టి నీపాలఁబడి, నీప్రాపువలన స్వస్థచిత్తుఁడనయి నీసిరంత సేవచేత నాగతపాపము పరిహరించుకొనెదను.

చారు—ఓదర్పసారా! చాలును. ఇంతవఱకును నీవేదో ఘోరపాతకము చేసితివని తలఁచుకొని దానిపేరడుగుటకు భయపడుచున్న యాపాపము చేయలేదని తెలియఁజెప్పి నామనస్సున కపారసంతోషమును కలిగించినావు. ఆవిషయమయి నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞురాలనయి యివె యానందబాష్పములను విడుచుచున్నాను అయినను నీక్రూరములయిన యీయనుమానములను మాటలును ములుకులవలె నాటినా కనిర్వాచ్యమైన మనోవ్యథను కలిగించుచున్నవి.

దర్ప—ఈశ్వరసాక్షికముగాఁ జెప్పెదను. ఓచారుమతీ—

చారు—నామాట కడతేఱవినుము. నాతండ్రికి నీయందు పుత్రాధికమైనప్రేమ యుండెను. ప్రేమానిధియైన నాతండ్రియిచ్చిన యీప్రాణమును నీవు కాపాడినావు. అప్పుడాతని సమక్షమందు నాహృదయమును నీకర్పింపఁ గలుగుటకంటె ముందుగానే నాహస్తమును సంతోషపూర్వకముగా నీకర్పించినాను. అటుతరువాత శీఘ్రకాలములోనే యాతండ్రిని నేను పోఁగొట్టుకొన్నప్పుడు, ఈశ్వరుఁడన్నిటికిని దర్పసారుని నే

చూపినాఁడని భావించుకొని. తక్షణమే నాహృదయమునకును గూడ సమర్పించియిప్పటి నుండియు నతియొకరివిషయమయి యెప్పుడును పడనొల్లని కష్టములెల్ల నీకయి యోర్చి సంతుష్టురాలనయియున్నాను. అటువంటి నాయవ్యాజానురాగమును చులకచేసి నీవుచేసిన యవజ్ఞలనెల్ల నేకరవుపెట్టి యిప్పుడు నీమనస్సునకు నొప్పి కలిగింప నొల్లను—

దర్ప—అదియంతయు నేనేయొప్పుకొనుచున్నాను. అయినను నామాటవినిను—

చారు—సంవత్సరకాలము నన్ను శోధించి నాయకృత్రిమానురాగమును కనుగొన్నతరువాతఁగూడ నిట్లనుమానపడుచు లేనిపోని దుశ్శంకలచేత నన్ను మరలఘోరముగా నవమానపఱచితివని నేనెప్పుడు ననుకొనలేదు. తృప్తిగాని ప్రేమించిన వారియందు విశ్వాసముంచుటగాని నీస్వభావములో లేదని నాకిప్పుడు స్పష్టపడినదని తత్త్వము బోధపడినతరువాత నేనిక నిన్ను నమ్మి మోసపోను. నాయవ్యాజానురాగమువలనను విశుద్ధచరిత్రమువలనను నీకు నాయెడల పూర్ణమైన విశ్వాసముకలిగింపఁగలుగుదునన్న దురాశయున్నంతకాలము, నీకు తృప్తికరముగా ప్రవర్తింప వలెనని నేను సర్వవిధములఁ బ్రయత్నముచేసి చూచినాను. నీకు సంతుష్టికలుగఁజేయుట యసాధ్యమని యిప్పుడు తేటపడుటచేత, నేనిఁక నీకు వివాహబంధముచేత కట్టుపడి బుద్ధిపూర్వకముగా నెల్లకాలమును నీవలన బాధ ననుభవించుటకయి గృహదాసిని కాఁజాలను.

దర్ప—ఈతప్పు క్షమింపుము. ఈశ్వరునితోడు! ఇఁక ముందు నేనెప్పుడయిన—

చారు—ఇంకొక్కమాటయున్నది. ఇది కడ తేఱవినుము. ఈవఱకు నామనస్సును నీకర్పించితినిగాన, ఇఁక నేనెప్పుడును దానినన్యపురుషునపాలు చేయను. ఈశ్వరుఁడు నిన్ను నిత్యసంతుష్టిని జేయునుగాక! మన వివాహబంధము నిప్పుడు ఛేదించిన నీయసంతుష్టి నిన్ను శీఘ్రముగా విడుచునుగాక! నీయాదుర్బలతను తలఁచుకొని నీవు చింతిల్లునప్పుడు, నీ నిత్యశంకిత్వమువలన యావజ్జీవమును నీపాదసేవకురాలయి యవ్యాజప్రేమతో సుఖదుఃఖములయందు నీతోడినీడగా నుండ నిశ్చయించుకొన్న సంపన్నురాలి నిస్నేహఁబాసినదనిమాత్రము విచారఁపడవలెను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

దర్ప—నాపాలిటి భాగ్యదేవత నన్ను విడిచిపోయినది. అటువంటి కన్యారత్నము నావంటి మందభాగ్యునకెట్లుదక్కును? ఈమెను నిత్యము నావలఁ వగొన్న నాకు భయముగలుచున్నది. నేను క్రూరుఁడను; మృగప్రాయుఁడను; వివేకహీనుఁడను; ఆయోగ్యుఁడనయిన నాకిట్టిభాగ్యమెట్లు? నీశ్వరుఁడనుగ్రహించినప్పు డనుభవింపలేక

కూలఁద్రోయుచున్నాను. ఇఁక నాకు భాగ్యాశ లేదు. నాపనికి నేను పోవలెను. ఈ యుద్ధములో సహాయపురుషుఁడనుగాక విక్రమసేనునికి మాఱుగా నేనే ప్రధానపురుషుఁడనయిన నెంతయు మేలుగనుండును.—ఓకాముఁడా! నన్నిట్లేల బాధించెదవు? నీదుస్సహవేదనకు నేను తాళఁజాలను. నేను ప్రాణత్యాగము చేసికొనెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[ఒక పరిచారికయు, కళావతియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పరి—నాయజమానురాలింతకు మునుపిక్కడ నేయున్నది. ఒకవేళ నామె యిప్పుడే యాగదిలోనికిఁ బోయియుండును. (అని వెడలిపోవుచున్నది.)

కళా—కటకటా! అతఁడట్లు చేసినను నాహృదయమాతనినుండి మరలకున్నదే? నాయది నెవచ్చి యిప్పుడొక్క యుపన్యాసము చేసినపక్షమున, మరల నాకాతనిని ప్రార్థింపవలెనన్న బుద్ధి కూడ పుట్టునేమో!

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా—చారుమతీ! నాకిప్పుడు మనశ్శాంతి కావలసి నీవద్దకువచ్చినాను (మొగమునంకఁజూచి) ఓహో! ఇదియేమి? ఏడ్చుచున్నావేమి? అదర్పసారుఁడు నిన్ను దుఃఖపెట్టుచుండలేదుగదా?

చారు—నీవనుకొన్నది కారణముకాదు. నాదు దుఃఖమునకుఁ గలుగుటకు కారణము వేరేయున్నది. నీవది తెలిసికొలేవు.—(తనలో) కళావతివద్ద దర్పసారునిమీఁదనింద మోపెదను.

కళా—నీకెంత మనోవ్యధ కలిగియున్నను నీది నామనోవ్యధకు సమానము కాదు. తుదకు విజయపాలుఁడెవరయినాఁడో విన్నావా?

చారు—అవంతయు దర్పసారుఁడు మొదటనే నాతోఁ జెప్పినాఁడు. విజయపాలుఁడని నీవనుకొనుచుండిన వాఁడెవరో నేనెఱుఁగకుండినపక్షమున, అతనిమీఁద నీకుఁగల చాపల్యమును నేను ప్రోత్సాహపఱచియుండను.

కళా—అట్లయినయెడల నేనందఱివలనను మోసపోయినాను. పోనిమ్ము. ఇక నేనాతనిని వివాహమాడను.

చారు—అవునుగాని, కళావతీ!—

కళా—నామాటవిను. ఇట్లు చేయుటచేత నాకేకాదు మఱి యెవ్వరికయినను కోపమురాకుండునా? మాకెంతో కష్టమువచ్చుననియు, ధైర్యసాహసములు చూపవచ్చుననియు, నేనెదురుచూచుచున్నప్పుడు తుదకు కార్యమంతయు చప్పపడినిస్సారముగాఁబోయినది. మాఱువేషము వేసికొనుట, తాళ్ళనిచ్చెనతో గోడలుదాటుట, చీఁక

టితో నాలుగు గజ్జములబండితొక్కి పాతిపోవుట, గాంధర్వవివాహమాడుట, అగ్నియు చెడిపోయినవి. ఇంతయాశాభంగము కలిగినతరువాత నేను నలుగురిలో తలయెత్తుకొని యెట్లు బ్రతుకఁగలను?

చారు—నాకిది వింతగా కనఁబడదు.

కళా—తువకు నాకెంత యాశాభంగము కలిగినదో చూచినావా? పాతిపోవుటకెంతో సన్నాహము చేసికొన్నతరువాత, కట్టకడపట నేమియు లేకుండ నా మేనత్త యనుమతితో మాయింట పుస్తె మెడఁబెట్టించుకొనవలసినగతి పట్టినది. ఇటువంటి దుర్యోగమునకు సహింపఁగలిగిన నేను ముందేమి చూడనున్నానో!

చారు—పాపము! నీకెంతటిదురవస్థ సంభవించినది.

కళా—అతనితో నర్ధనిమిషకాలము మాటాడఁగలుగుటకయి పన్నిన యా మాయోపాయమును స్మరణకుఁదెచ్చుకొనఁగా నాకిప్పుడు దుఃఖమువచ్చుచున్నది. మాఘమాసములో చలిలో నిశీథవేళ నొంటిగా బయలుదేరి పువ్వుఁదోటలో చిత్రప్రతిమవలె నిశ్చేష్టుఁడయి నిలుచున్న యాతనిని కన్నులపండువుగా చూచుచుండెడిదానను. ఆసమయమునందు చలిచేతనతఁడును భయముచేత నేనును వడఁకుచు, పరస్పరశరీరస్పర్శనము చేసి యానందామృతసాగరమునందు మునిఁగి తేలుచుండెడివారము. అంతటిప్రేమ యిప్పుడింతటికివచ్చినది.

చారు—నేనిప్పుడుత్సాహస్థితిలోనుండి యున్న పక్షమున, నీయవివేకమునకు పకపకనవ్వి చీవాట్లు పెట్టియుందును. అయినను నీయందట్టి యనురాగాతిశయముగల వానిని పనికిమాలిన నీచపలతనుబట్టి విడనాడి నిష్కారణముగా పరితాపము పాలుచేయవలదని మాత్రము నేనిప్పుడు నిన్ను బతిమాలుకొనుచున్నాను.

కళా—ఓహోహో! ఈసమయములో నామేనత్తకూడ వచ్చినదేమి?

[సుభద్రమ్మయు, రాముఁడును, మాధవుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—అయ్యో! అయ్యో! కొంపమునిఁగినది. పాలెములో హత్యలు జరుగుచున్నవి. నరహత్యలు. ఉపద్రవము తప్పించుటకయి యెక్కడ వెదకినను వీరసేనుఁడుగారు కనఁబడరు.

చారు—అమ్మా! ఏమి యుపద్రవమువచ్చినది?

సుభ—ఇతనినడుగు నాతోఁజెప్పినవాఁడితఁడే.

కళా—(రామునితో) ఏమి తటస్థించినదో చెప్పు.

రాము—నాను ముఖ్యాంశాలసంబంధించినవన్నీ చెప్పుతాను ఇంత ఆలస్యపాటుతో అడుగుతూవున్న ప్రశ్నకు జరిగినసంగతి క్లుప్తముగా చెప్పక ఆలస్యం చెయ్యడం [illegible]

వివేకంగలవాడికి యెంతమాత్రమూ ధర్మంకాదు.

కళా—శీఘ్రముగాఁజెప్పు. వేగిరము.

రామ—అమ్మా! తమరు సెలవిచ్చినట్లు యిటువంటి సంగతులు శీఘ్రంగా చెప్పివెయ్యవలెను. అలా చెప్పకుండా యేమాత్రం ఆలస్యంచేసినా యీలోపుగా రెండుమూడు ప్రాణాలకు భంగంరావచ్చును.

కళా—నేనీవిలంబము సహింపలేను. అత్తా! ఏమిజరిగినదో నీవైనను జెప్పు.

సుభ—జరుగుటకేమున్నది? నటకులాట జరుగుచున్నది. హత్యలు జరుగుచున్నవి. చావులు తటస్థించుచున్నవి. ఆవివరములితఁడు చెప్పఁగలఁడు.

కళా—ఓరామా! నిన్ను ప్రార్థించుచున్నాను. సంగతియేమో రెండు మూడు మాటలతో చెప్పు.

రామ—నటకులాటవిషయమయి యెవ్వరికెవరు సరికివారో నేను చెప్పలేను. నరహత్యనేరం విషయమై ధర్మాధికారులే నిజముకనుక్కొని యెవరియందు దోషం వుంటేవారిని శిక్షిస్తారు.

కళా—ఎవరు? అట్లు పోట్లాడుచున్నవారెవరు?

రామ—వారిలో నొకరు బహుచిన్నవాడు; మహా దొడ్డవాడు. ఆయనకు యేవిధమయిన అపాయమూ జరగడం నాకు యిష్టములేదు. ఆయనకు నామీద యెంతో ప్రేమ. నన్నెప్పుడూ పల్లెత్తుమాట అనలేదు.

కళా—ఆయనయెవరు? ఎవరు? ఎవరు?

రామ—నాయజమానుఁడు. అమ్మా! నాయజమానుడు. తెలిసినదా? ఆయన నాయజమానుఁడు.

కళా—ఓయీశ్వరుఁడా! విక్రమసేనుఁడా యేమి?

సుభ—ఓహోహో! ఇప్పుడు నీవు భయపడుచున్నట్టున్నావే?

చారు—అతనితోనున్న రెండవవారెవరు?

రామ—తక్కినసంగతి నాకంటె యితను బాగా చెప్పఁగలఁడు.

చారు—మాధవా! నీవు చెప్పు.

మాధ—అమ్మా! అవంక చూడు. జరిగేఅనర్థమంతా అక్కడ జరుగుతూవున్నది. వూరికే వినోదంకొరకయితే కత్తులతోనూ తుపాకులతోనూ వెళ్ళరు. వాటినిచూస్తే నాకు వారు కోపంతో వెళ్ళినట్టు తోస్తూవున్నది.

చారు—విక్రమసేనుఁడుగాక యిక్కడ మరెవరున్నారు?

మాధ—మందభాగ్యుడైన నాయజమానుడొకడు. అతనియందు వుండే దయ

చేత అతనిపేరు నేను ముందుగా చెప్పలేకపోయినాను. అమ్మా! నీవు నన్నెరుగుదువుగదా! నేను మాధవుణ్ని, ఇంకా ప్రాణాలతో వున్నపక్షమున నాయజమానుడు దామోదరవర్మ దర్పసేనుడుకూడా అక్కడనేవున్నారు.

చారు—అమ్మా! మనము వెంటనే అక్కడకుబోయిపోరాటము మాన్పవలెను.

సుభ—అటువంటి క్రూరకర్మము జరుగు స్థలమునకుబోవుట స్త్రీలకు తగదు.

మాధ—అమ్మా! మీరు శీఘ్రముగాపోయి కలహం నివారించవలెను. మీరు వెంటనే వెళితే కొన్నిప్రాణాలైనా దక్కుతవి. వారందరూ తెంపరులైవున్నారు. అందరినీ మించిన దయాదాక్షిణ్యాలులేని పురుషోత్తమదేవుడుకూడా వారిలోవున్నాడు.

సుభ—పురుషోత్తమదేవుడా? హా! దైవమా! ఈపడుచువాండ్రాయనను గూడ తమ కయ్యములోని కీడ్చినారుగదా! అమ్మాయీ! అట్లునిలుచున్నావేమి? నీ హృదయములో నేమూలను దయలేనట్లున్నది.

కళా—అత్తా! ఇప్పుడు మనము చేయవలసినదేమి?

సుభ—ఎవ్వరికి నపాయము జరగకుండ మాన్పుటకయి మనమక్కడకు వెళ్ల వలె పరుగెత్తుకొని పోవలెను. అన్నా! మాకు నీవాస్థలమును జూపగలవా?

రాము—నేను మిమ్మల్ని అక్కడకు తీసుకపోతాను.—ఓరీ! మాధవా! వీర సేనుడుగారిని తీసుకుని రావడానికి నీవువెళ్ళు.

మాధ—వెళుతాను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

సుభ—కన్నెలారా! నావెంటరండి. ఇతడు మనల నక్కడకు దీసికొనిపోవును —రామా! నీవు ముందునడిచి మాకు దారిచూపు.

రాము—స్త్రీలనుమిమ్మల్ని వెనకదిగవిడిచిలకువరపోలిచ్చినా నేనుముందరపోను.

సుభ—నీవాస్థల మెఱుగుదువా? నిజము చెప్పు.

రాము—ప్రయత్నంచేస్తే నేను కనుక్కోగలననుకుంటాను! దారితప్పిపోకుండా వుండడానికి నాకొక్క శుభసూచకం కనపడుతూవున్నది. తుపాకుల చప్పుడు వినపడడంతోటే, ఆచప్పుడునుపట్టి మనమాస్థలానికి తప్పకుండాపోవచ్చును. భయపడకండి. మీకువచ్చిన భయమేమీలేదు. మీప్రాణాలకు నాప్రాణాలడ్డంవేస్తాను.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

౨. రంగము—దక్షిణపువీధి.

[తనకత్తిబట్టలోఁ బెట్టుకొని విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర—ఈగ్రామములో వీధిలో నెవ్వరిచేతనో నైన కత్తికనఁబడిన పక్షమున

నల్లవారును కత్తిపక్కనుఁ జూచినట్లు భయపడుదురు. దర్పసారుఁడింకను రాలేదు. అతఁడెప్పుడును వేళకు రాఁడు. అతనిని విడిచి ఇఁకను నేనెక్కడనే పోవలసివచ్చినది ఓయి దేవుఁడా! ఇప్పుడు వీరసేనుఁడుగారింకను వచ్చుచున్నారో? ఈయనను నేనెట్లు తప్పించుకొందును? (అని తలవంచుకొని తొలఁగిపోవుటకు ప్రక్కకు తిరుగుచున్నాఁడు.

[వీరసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వీర—అటచ్చెడివారెవరో దూరమునుండి యానవాలుపట్టుట కష్టముగానున్నది. అతఁడు మావిక్రమునివలెనేయున్నాఁడు. అవును వాఁడు మావిక్రముఁడే. సందేహము లేదు. ఓరీ! విక్రమా! విక్రమా! (అని సమీపమునకుఁ బోవుచున్నాఁడు).

విక్ర—అయ్యా! మీరు నన్ను గుఱుతుపట్టినారుగాని మిమ్ము నేను గుఱుతుపట్టలేదు. మిమ్ము నేనెప్పుడును జూచియున్నట్టు జ్ఞప్తికి రాలేదు. నాపేరు వర్ధమానుఁడు నాతో మీకేమయిన పనియున్నదా?

వీర—అట్లయిన నన్ను క్షమింపవలెను. నేను భ్రమపడినాను. మిమ్ముఁజూచి—ఏమీ? వానివలెనే యున్నాఁడే!—నిమిషము నిలువుఁడు. (మొగమువంక తేఱిపాఱఁ జూచి) ఓహోహో! వర్ధమానుఁడుగారా తమరు? ఓరి దున్నపోతా? నీవిప్పుడేమి వేషము వేయఁ దలఁచుకొన్నావు?

విక్ర—ఏమియులేదు! నేనిప్పుడూరక నవ్వులాటకన్నాను. నేనన్నది పట్టి నవ్వులాటమాట. తమకొఱకే నేనిక్కడకు వెదకుకొనుచు వచ్చినాను.

వీర—అలాగా? నీవదృష్టవంతుఁడవుగనుక నీకు నేను వెంటనే కనఁబడినాను. ఆవేషమంతయు నేమి—

విక్ర—వాఱేమియులేదు. ఇది చలిరాత్రి. అంతయు తరువాత తమతో మనవి చేసెదను. నాకు కొంచెము పనియున్నది. నన్నిప్పుడు విడిచిపెట్టుఁడు.

వీర—నిమిషము నిలువు. పోకు. నీవు నాకొఱకే కాదా యిక్కడకు వెదకుకొనుచువచ్చినావు? ఇంత తొందరగా నీవిప్పుడెక్కడకు ప్రయాణము?

విక్ర—ప్రయాణమా?

వీర—అవును. నీవిప్పుడెక్కడకు పోవుచున్నావు?

విక్ర—నేనెక్కడకు పోవుచున్నానా?

వీర—ఓరి గాడిదా!

విక్ర—ఎక్కడికా? నేను—నేను—ఇప్పుడు నేను కళావతియొద్దకు వెళ్ళుచున్నాను. ఎందుకా? సాధ్యమైనయెడల, నేనా చిన్నదానిని ప్రార్థించి సమాధానపఱచుటకు మీకొఱకేల యొడంబడఁజేయుచున్నానా? ఆపనికే మిమ్ము—

వీర—తెలిసినది. నన్ను నీతోఁగూడ వెంటఁబెట్టుకొని పోవుటకు నేనుకూడ వచ్చెదనాపక.

విక్ర—కాదు కాదు. అపనిమిత్తము కాదు మంచిదేయిందుకా! ఊరకే [illegible]జా దిశలవుపుచ్చుకొనిపోవుటకు. అంతే. ఇదిచలిరాత్రి. మీరుబయిలుదేరఁగూడదు.

వీర—అపనిమిత్తమేకాదా? ఇది చలిరాత్రియేమి? మంచిది! కళావతితో నీవేమని చెప్పెదవు?

విక్ర—ఏమున్నది! ఆచిన్నదానిని నన్ను క్షమింపుమని వేడుకొనెదను; మంచి మాటలు చెప్పెదను; ఒట్లు పెట్టుకొనెదను; పాదములమీఁదఁబడెదను అయ్యో! మీకాలస్యమగుచున్నది. చలిలో నడిచినపక్షమున మీకుజబ్బుచేయును. శీఘ్రముగా నింటికిపొండి.

వీర—నాకాభయములేదు. నేనుపోను. మీవంటి పుత్రవాంఛితుల గుండెలలో చలిసోకినప్పుడు—(అని యాతని గుండెలు తడవుచు)—ఇదియేమి? ఇక్కడ లోపల చేతికి గట్టిగాతగులుచున్నది!

విక్ర—ఏమియులేదు. మరేమియులేదు.

వీర—ఏమియులేనేలేదా? నాచేతికి లోహమువలెగట్టిగా సోఁకినదే!

విక్ర—కడియములు. కడియములు. కళావతినిమిత్తం కడియములజత-

వీర—నీవెట్టువంటి కడియములు చేయించినావో చూడనీ. (అనిపయిబట్టలాఁగఁగానే కత్తిక్రింద పడుచున్నది.) ఇది యెంతమంచికడియములు! కళావతినిమిత్తమా యీకడియములజత? ఈకత్తితో నీవాచిన్నదానిగొంతు కోయఁదలచుకోలేదుకదా!

విక్ర—అహాహాహా! ఇది దివరకు మీతోఁజెప్పకుండనుండి కడపటదీనితో మీకు వినోదము కలిగింపవలెననుకొన్నాను.

వీర—నాతోఁజెప్పక పోవలెననుకొన్నావుగా? ఇది నిశ్చయముగా నాకువినోదము కలిగించెడు కడియముల జతయే! సందేహములేదు.

విక్ర—ఇఁక మీతో నిజమే చెప్పెదను వినుఁడు. కళావతి స్వభావము మీరెఱుఁగుదురుకదా? ఆమె నన్ను క్షమింపనిపక్షమున, ఈకత్తి పయికిఁదీసి "యిప్పుడు దీనితో గొంతుకోసికొని నీపాదముల మ్రోలపడి ప్రాణములు విడిచెద"నని బెదరించి యామెమనసు కరగించి యామెను లోఁబఱుచుకోవలెనని యీఖడ్గము కొనిపోవుచున్నాను.

వీర—నీవు కత్తితోఁగాదు, ఏకుతో గొంతుకోసికొనెదవు. ఒకవేళ నీమాయవేషమువల్ల కళావతిమనసు కరఁగవచ్చును. పో.

విక్ర—నావిజయవార్తను కొంతసేపటికి మీరే విని సంతోషించెదరు.—ఓ కళావతీ! నన్ను క్షమించు. క్షమించనిపక్షమున నీయెదుటనే నేనీకత్తితో పొడుచుకొని ప్రాణత్యాగము చేసికొనెదను.—అని చెప్పెదను.

వీర—"ఓప్రబుద్ధుఁడా! ప్రాణత్యాగము చేసికోకు. కత్తివిడిచి నాచేయి గ్రహించు—అని యాచిన్నది నిన్నాదరించును లే. నీకడియములజత పట్టుకొని నీవు శీఘ్రముగాపో.

విక్ర—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అంతటమాధవుఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చుచున్నాఁడు.]

మాధ—అతనిని నిలపండి. ఆపండి చావు నరుకులాట—ఓవీరసేనా! అతణ్ని నిలపండి. పోనియ్యకండి. నరుకులాట! చావులు!

వీర—నరుకులాటా? చావులా? ఎక్కడ?

మాధ—అప్పుడే ఆతఁడుకంటికి కనపడకుండా మాయమయి పోయినాఁడు. నేను నాశాయశక్తులావగర్పు వచ్చేటట్టు పరుగెత్తుకొని వచ్చినాను. అయ్యో! మీరతణ్ని యెందుకు ఆపినారుకారు? మీరు పట్టుకొని నిలిపివుంచవలసినది.

వీర—నీకు మతిపోయినదా? ఆపవలసినదెవరిని? నిలుపవలసినది మావిక్రమునినా?

మాధ—విక్రమసేనుణ్నే. నరహత్య జరుగుతూవున్నది.

వీర—నరహత్యా!

మాధ—అయ్యో! యెన్నో నరహత్యలు జరుగుతూవున్నవి. ఆపొలములోయెన్నో విధాల నరుకులాటలు జరుగుతూవున్నవి. అలా చూస్తారేమి? అక్కడపోట్లాట జరుగుతూవున్నది. కత్తులతోనూ తుపాకీలతోనూ ఘోరయుద్ధం జరుగుతూవున్నది.

వీర—ఎవరు పోట్లాడుచున్నారు?

మాధ—అందరూ పోట్లాడుతూవున్నారు. నేను యెరిగినవారందరూ పోట్లాడుతూవున్నారు. నాయజమానుడూ పురుషోత్తమదేవుడుగారూ మీకొమారుఁడూ—

వీర—ఓహోహో! వానిమాయలు నేనిప్పుడు గ్రహించినాను.—నీవాస్థల మెఱుఁగుదువా?

మాధ—రాజుగారి పొలములు.

వీర—నీవక్కడకు దారియెఱుఁగుదువా?

మాధ—యెరగను. నేనువెళ్ళి తలారులనూ దండాధికార్లనూ గ్రామస్థులనూ అందరినీ తీసుకవస్తాను. అందరమూ చేరితేనే గాని యుద్ధంఆపలేము.

వీర—నీవు నావెంటరా. మనము పోవునప్పు డెదురుపడినవారిని తోడుతీసికొని పోదము—ఓరి బొంకులమారి గాడిదా! ఇదా నీకడియాలజతయొక్క వృత్తాంతము? నాకు కోపము వచ్చుచున్నది. నాకంటఁబడ్డతరువాత నీపని పట్టించెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

3. రంగము—రాజుగారి పొలములు.

[పురుషోత్తమదేవుఁడును దామోదరవర్మయు తుపాకులు చేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నారు.]

దామో—ఓపురుషోత్తమదేవా! నాభుజశౌర్యముతోడు! నలువది గజములు మంచిదూరము. అది గుఱికిమంచిదూరము.

పురు—పెద్దతుపాకులకంత దూరముకావలెనుగాని యీచిన్న తుపాకుల కక్కఱలేదు. ఆయేర్పాటులన్నియు నాకు విడిచిపెట్టు. ఇటువంటి విషయములో నీకంటె నాకెక్కువ యనుభవము. దూరము నీకు చూపెదనుచూడు. (అడుగులు వేయుచు) ఈదూరము చాలును.

దామో—చాలదు. ఇంతకంటె మనమిఱుకుగదిలోనే పోట్లాడవచ్చును. పురుషోత్తమదేవా! నామాటవినుము. విరోధి నాకెంతదూరములోనున్న నేనంత సూటిగా గుఱిపెట్టఁగలను.

పురు—మేలు మేలు! అతఁడు నీకంటికే కనఁబడకపోయినయెడల మఱింత యెక్కువసూటిగా గుఱిపెట్టఁగలవు కాఁబోలును!

దామో—అది కాదుగాని మాయిద్దఱికిని మధ్య నలువదియో యేబదియో గజములదూరముండవలెను.—

పురు—అక్కఱలేదు. మూడునాలుగడుగులదూరము చాలును.

దామో—గుండుదెబ్బకా మూడునాలు గడుగులదూరము? అంతచేరువనుండి నేను శత్రువును జంపినపక్షమున గొప్పతనమే లేదు. నామనవి విని నన్ను నాశత్రువును దూరమునుండియే పడవేయనిమ్ము.

పురు—ఆవిషయము నేనును నీశత్రునియొక్క సహాయుఁడును నిర్ణయము చేసికొందుములే. దామోదరవర్మా! ఈయుద్ధములో నీకొకవేళ నపాయముతటస్థించెడుపక్షమున, నేను నీనిమిత్తము చేయవలసినపని యేమి? నీవేమయిన మరణశాసనము వ్రాసినావా?

దామో—నీకు నామీఁదఁగల దయకు సంతోషించితినుగాని నీమాటలకు నా కర్థముకాలేదు.—

పురు—తుపాకులు కాల్చుకొన్నప్పు డుభయయోధులలో నెవ్వరికైన గుండుదెబ్బతగిలి ప్రాణాపాయము సంభవింపవచ్చును. ఒకవేళ గుండుదెబ్బ నీకే తగులుట తటస్థించినపక్షమున, గృహకృత్యములను గుఱించి వ్యవహారము చక్కఁబెట్టుకొనుటకు నీకప్పు డవకాశముండదు.

దామో—అలాగుననా?

పురు—నీకు ప్రాణాపాయము సంభవించినపక్షమున, నీశరీరమును మూటలో వేసి మీయూరికి పంపవలెనా? ఇక్కడనే పాతి పెట్టించవచ్చునా?

దామో—మూటలో వేయుటా! పాతిపెట్టుటా! పురుషోత్తమదేవా! నీవటువంటి యశుభవాక్యములు పలుకఁగూడదు.

పురు—దామోదరవర్మా! ఈవఱకెప్పుడును నీవిటువంటి వ్యవహారములలో ప్రవేశించియుండలేదు కాఁబోలును!

దామో—వెనుక నేనిటువంటి వ్యవహారములెప్పుడు నెఱుఁగను.

పురు—అయ్యో! నీస్థితి నాకు విచారకరముగానున్నది. అనుభవముతో సాటియైనది లోకములో మఱియొకటి లేదు. నీప్రతివీరునియొక్క గుండుదెబ్బ నెట్లుకాచుకొనెదవో నేఁడు చూతము.

దామో—కాచుకొనువిధము నాకు తెలియును. ఆవిద్యలో నేను పండితుఁడను. ఇదిగో చూడు. నేనీలాగునఁ గాచుకొనెదను. (అని మూలకు తొలఁగి శరీరము ముడుచుకొని దాఁగుచున్నాఁడు.)

పురు—నీవు బొత్తిగా చాటువకుఁబోయినావు. చూడు. (తుపాకి గుఱిపెట్టినట్లు చాచుచు) ఇదిగో నేను గుఱి—

దామో—పురుషోత్తమదేవా! ఆగు. ఆగు. నీతుపాకికి గుఱ్ఱము తగిలించలేదు గదా? తిన్నగా చూచినావా?

పురు—భయపడఁబోకు.

దామో—భయపడలేదు. అవునుగాని—నీకు తెలియదు—గుండు తనంతనే లోపలనుండి యెగిరి పైకి రావచ్చును.

పురు—అలాగున నెప్పుడును జరగదు. నీకేమియు భయములేదు. నేను గుఱి చూచి కాల్చినప్పుడు గుండు నీయాయువుపట్టున తగులక తప్పిపోయినా—

దామో—ఆయువుపట్టా! నాదా?

పురు—మాటాడకు. కదలక నేను చెప్పినట్టునిలుచుండుము (అని రెండుచేతులతో నుబొమ్మపట్టుకొని నిలువఁబెట్టి) నీవక్షస్స్థల మెప్పుడును శత్రువువంకఁ బెట్టి నిలువఁడు. ఈవలనుండి యావలికి రెండుమూడుగుండ్లు నీబొమ్మలోనుండి దూరి పోయినను, అందువలన నీకు నష్టమేమియును లేదు.

దామో—రెండుమూడుగుండ్లు నాబొమ్మలోనుండి దూరునా?

పురు—దూరిపోవచ్చును. అంతకంటె మఱేమియు జరుగదు.

దామో—పురుషోత్తమదేవా! నాకంతఁజాలదు. ఈవంకరమార్గములు నాకుపనికి రావు. ప్రతివీరునియొక్క గుండు తిన్నగా వంకరగా వచ్చులాగున నేనెదురుగా ప్రక్కకు తొలఁగి నిలువఁబడెదను. నాకత్తియేది? నేనొరవిప్పి యీ నాశౌర్యమును జూపెదను.

పురు—తుదకు వారు రాక మనకాశాభంగము కలుగఁజేయరుకదా? రాక మానరు.—(ఆవంకఁజూచి) అదిగో! వారు వచ్చుచున్నట్టున్నారు.

దామో—ఏమీ! వచ్చుచున్నారా?

పురు—అదిగో? దూరముగా పొలముగట్టు దిగుచున్నారు.

దామో—వారిద్దఱున్నారు. రానిమ్ము. మనము—మనము—మనము పాఱిపోము.

పురు—పాఱిపోవుటా!

దామో—కాదు కాదు. నాశౌర్యముతోడు! మనముపాఱిపోమనియే చెప్పుచున్నాను.

పురు—ఏమి? వణఁకుచున్నావేమి?

దామో—మఱేమియు లేదు. నేను నిశ్చలముగానున్నాను. ఎందుచేతనోకాని నావెనుకటిధైర్యముమాత్ర మిప్పుడు నన్ను విడిచి పరుగెత్తుచున్నది.

పురు—ఛీఛీ! నీగౌరవమాలోచించుకో.

దామో—నాగౌరవమా? అవునవును. నీవు నడుమ నడుమ నాగౌరవమును గూర్చి రెండుమూడుత్సాహవచనములను చుండుము.

పురు—(ఆవంకఁజూచి) వారీవంకనే వచ్చుచున్నారు.

దామో—పురుషోత్తమదేవా! నీవు వద్దలేకపోతివా, భయమువచ్చి నామీఁద పడును. ఇప్పుడు ధైర్యము మాటిమాటి నావద్దకు వచ్చుచు పోవుచున్నది. నా ధైర్యము నన్ను విడిచెనా—

పురు—ఈసారి నీవద్దకువచ్చినప్పుడు నీధైర్యమును విడువక గట్టిగా పట్టుకో.

దామో—ఓమిత్రుఁడా నాధైర్యము నన్ను విడిచిపోవుచున్నది. మరల నావద్దకు వచ్చునట్లులేదు. అవునవును. అంతకంతకు దూరమగుచున్నది. నాచేతులలోని బలమంతయు లాగుకొని పఱిపోయినది.

పురు—నీగౌరవము. నీగౌరవమాటచూతుము. వారు సమీపమునకువచ్చినారు.

దామో—ఓభగవంతుఁడా! నన్నురక్షించు. ఈసమయమునందు నేను మా యింటి యొద్దనున్న నెంతో బాగుండిపోవును. నేనీమాటలను వినంగానేగుండు దెబ్బ తగిలి నాప్రాణము తెగిపోవునేమో!

[దర్పసారుఁడును, విక్రమసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు—ఓహోహో! విక్రమసేనుఁడుగారా? నావలెనే మీరును మీమిత్రునికి సహాయులుగా వచ్చినారు కాఁబోలును!! మొట్టమొదట మిత్రునిపని అయినతరువాత కడపట మన సొంతపని కావచ్చును.

దామో—ఏమి నామిత్రుఁడు విక్రమసేనుఁడా? ఓయీ విక్రమసేనా!

విక్ర—దామోదరా! విన్నావా? విజయపాలుఁడు నీవద్దకు వచ్చినాఁడు.

పురు—దామోదరవర్మా! ఇతనిని గౌరవముతో చూచినందుకు నిన్ను నేను పాలించెదను.—(దర్పసారునివంకఁ జూచి) ఓవిజయపాలా! మీరు మీయాయుధములు ధరించినపక్షమున, విక్రమసేనుఁడును నేనును మారము కొలిచెదము.

దర్ప—నాయాయుధములా?

దామో—ఇదేమి? పురుషోత్తమదేవా! నేను దర్పసారునితో పోట్లాడుటకు రాలేదు. వీరిద్దఱును నాప్రాణమిత్రులు.

పురు—అయ్యో! మీరిక్కడకు దామోదరవర్మతో పోట్లాడుటకు రాలేదా?

దర్ప—నేను రాలేదు!

పురు—నాకు మహావిచారముగానున్నది. దర్పసారా! ఇక్కడకు మనము ముగ్గురమును పోరాడ వేడుకపడివచ్చినవారమగుటచేత, నీవూరక కూరుచుండి వేడుకను భంగము చేయవని తలఁచెదను.

విక్ర—దర్పసారా! ఈపురుషోత్తమదేవునిమాట తీసివేయక యుద్ధము చేయుము.

దర్ప—దామోదరవర్మకిష్టమున్నపక్షమున—

దామో—లేదులేదు. నాకిష్టములేదు. నాయవమానమును నేను ఋషివలె సహించి శాంతివహించి యూరకుండఁగలను. వీరితో పోరాడుటకు నాకేమియు నావశ్యకము లేదు. నీకుకూడ లేకపోయినపక్షమున మనముసుఖముగా వెడలిపోవచ్చును.

పురు—దామోదరవర్మా! నామాటవినుము. నీవు నన్నూరక యవమానపఱుపరాదు. నీవు నిశ్చయముగా నెవ్వరినో యుద్ధమునకుపిలిచి వారితో పోరాడుటకయి యిక్కడకు వచ్చినావు. ఇప్పుడు నీశత్రువుయొక్క ప్రతినిధిగావచ్చియుంటిని. యుద్ధము

చేయుట కిష్టపడియున్నప్పుడు, నీవేల యొప్పుకొనఁగూడదో నాకు హేతువు తెలియకున్నది.

దామో—పురుషోత్తమదేవా! నేను చెప్పునది వినుము. నేను విజయపాలుఁడను వానిని యుద్ధమునకు పిలిచినాను. అతఁడు నాయెదుట తనముఖము చూపుటకైనను సాహసింపలేకపోయినాఁడో నీవే చూచుచున్నావుగదా? అతఁడిక్కడకు వచ్చిన పక్షమున, నేను తత్క్షణమాతనిని తనకృషిని విడుచునట్లు చేసెదను.

విక్ర—దామోదరవర్మా! నీకు భ్రమ నివారణము చేసెదను విను. విజయపాలుఁడను పేరుగలవాఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. ఆపేరు పెట్టుకొన్న పురుషుఁడిదె యిప్పుడు నీ యెదుటనే యున్నాఁడు. ఈరెండు వేషములలోను గూడ నతఁడు చేయుచున్న కృషి యొక్కటియే యయినందున, అతఁ డాకృషిని విడువక పోరాడుటకు నిచ్చట సంసిద్ధుఁడుగానున్నాఁడు.

పురు—నీవదృష్టవంతుఁడవు, నీకిప్పుడు మంచియవకాశము తటస్థించినది—

దామో—లక్షవరాలిచ్చినను నేను బ్రాహ్మణసహాయుఁడయిన విక్రమసేనునితో పోరాడుదునా? ఇతఁడు నూఱు విజయపాలవేషములు వేసినను నేను తగవులాడను. పురుషోత్తమదేవా! నేనెన్నఁడైన మానుషస్వభావమువిడిచి క్రూరకర్ముఁడనగుదునా?

పురు—దామోదరవర్మా! నీవద్ద పౌరుషములేదు.

దామో—కావలసినంతయున్నది. నాపౌరుషమును పరీక్షించి చూడవలెనన్న పక్షమున, నీవు ప్రధానవీరుఁడవుగానుండి నన్ను నీకు సహాయునిగాఁ జేసికొమ్ము. నీ శరీరము నిక్కడనే పాతిపెట్టవలెనో, నూనెలోవేసి మీయూరు పంపవలెనో మఱి యేమిచెయ్యవలెనో చెప్పితివా నేను సంతోషపూర్వకముగాఁ జేసెదను.

పురు—చాలు. చాలు. నీవు వట్టిరణభీరుఁడవు.

దామో—మిత్రులారా! ఇతఁడు నన్నేమనుచున్నాఁడో మీరువినుచున్నారా? నేను రణభీరుఁడనఁట!

పురు—అవును. ఆమాట నేను నిన్నన్నాను.

దామో—రణభీరుఁడని నీవిప్పుడన్నమాట నేను పాటిగాఁబట్టను. నీవామాట కోడిగమునకన్నావు. ఆమాటకాక నీవు నన్ను కల్లరియని పిలిచినపక్షమున—

పురు—పిలిచిన నేమిచేసెదవు?

దామో—నీవు మాటమర్యాదయెఱుఁగని గ్రామ్యుఁడవని తలఁచెదను.

పురు—నేను నీమాటయందు గడ్డిపరకంత గౌరవముంచెదను.

విక్ర—పురుషోత్తమదేవా! నామిత్రుఁడయిన దామోదరవర్మకంటె మంచి

సహాయుఁడు నీకు మఱియొకఁడు దొరకఁబోఁడు. ఇతఁడు ముక్కుకంపలు కొట్టుకొను మహావ్యాఘ్రము! నాయిన నితనినందఱును నసహాయశూరుఁడని పిలుతురు. ఇతఁడొక్కొక్క మనుష్యుని నొక్కొక్క వారముదినములు బాధపెట్టి చంపును—దామోదరపిళ్లా! నీవట్టివాఁడవౌదువా?

దామో—అవును. ఇంటివద్దనున్నప్పుడు నేనట్టివాఁడనే.

పురు—మంచిది! విక్రమసేనా! ఇప్పుడు మనపని యారంభము కావలెను. నీవిటురమ్ము—(అని యొఱనుండి కత్తిని దూసికొని) నీవుయుద్ధము చేయవలసినపని లేకయితఁడా దిన్నదానిని నీకు వదలివేయుదునో లేదో ముందుగానడిగి తెలిసికో.

విక్ర—అట్లయినపక్షమున నీవిటు రా—(అని కత్తిదూసికొని) నాధి నీకిష్టము లేనట్లున్నందున, ఇదిగో కత్తితో నేను నీకు ఉత్తరము చెప్పుచున్నాను.

[వీరసేనుఁడును, మాధవుఁడును, సుభద్రమ్మగారు, కళావతియు, చారుమతియు, ప్రవేశించుచున్నారు.]

మాధ—ఓవీరసేనా! వాళ్ళనందరినీ పడగొట్టండి. ముఖ్యంగా నాయజమానుని కొట్టి యిటువంటి కలహాలకు దిగకుండా బుద్ధిచెప్పండి.

వీర—విక్రమసేనా! ఊరకుండుము. ఊరకుండకపోయినయెడల నీమీఁద నాకు దురాగ్రహము వచ్చును జూమా!–ఈద్వంద్వయుద్ధము నీకెట్లు తటస్థమైనది?

విక్రి—ఆవిషయమయి యితఁడు నాకంటె చక్కఁగా చెప్పఁగలఁడు. నన్నుయుద్ధమునకు పిలిచినవాడితఁడు నేను రాజపురుషుఁడనని మీ రెఱుఁగుదురుగదా?

వీర—వీఁడు మహాఘనుఁడు. వీఁడు కత్తితో నొకరిగొంతు కోయఁబోవుచుండఁగా నేనుపట్టుకొన్నప్పుడు నాకు తానురాజపురుషుఁడనని చెప్పుచున్నాఁడు.—ఓరీ! రాజుగారు జనసంరక్షణమునిమిత్తము నీకిచ్చిన యీకత్తిని రాజుగారి ప్రజలగొంతుకలు కోయుటకయి నీవేల యుపయోగించుచున్నావు?

విక్రి—అయ్యా! నేను నిజముచెప్పెదను చిత్తగింపుఁడు. కారణమును జెప్పకయే యితఁడు నన్ను తనతోడ యుద్ధమునకుఁ బిలిచినాఁడు.

వీర—నీవు కారణమును జెప్పకయే నా కొడుకు నేల యుద్ధమునకుఁ బిలిచినావయ్యా?

పురు—నా గౌరవమునకు భంగము కలుగునట్లుగా నన్ను నీకొడుకు అవమానపఱచినాఁడు.

వీర—ఓరీ! ఈతని గౌరవమునకు భంగము కలుగునట్లుగా నీవీతని నేల యవమానపఱచినావు?

సుభ—రండి. రండి. స్త్రీలసమక్షమందు మీరు మీమీగౌరవములనిమిత్తము

పోరాడఁగూడదు.—విక్రమసేనా! ఇటురమ్ము.—మీరింత నిశ్చయముగా మాకేల యాయాసము కలుగఁజేయుచున్నారు?—నీనిమిత్తమై భయముచేత కళావతి ప్రాణములు విడువఁబోవుచున్నది!

విక్ర—నేను బ్రతికిపోదునన్న భయముచేతనా? చచ్చిపోదునన్న భయముచేతనా?

సుధ—కాదుకాదు. వానుకటిదానినిబట్టి భ్రాంతిపడఁగూడదు. కళావతియిప్పుడుదృఢనిశ్చయురాలయియున్నది—అమ్మాయీ! నీవు చెప్పు.

పురు—అమ్మా! మీ సెలవుపొంది నేనొక్కమాట యడుగవలసియున్నది. ఇప్పుడొక్కప్రశ్న వేసి నేనీచిన్నదానిమౌనవ్రతమునకు భంగముగలుగఁ జేయవలెను.

కళా—మీరు నన్నేమి యడుగఁదలఁచుకొన్నారు?

పురు—రమ్ము రమ్ము. రాధా! ఇటురమ్ము. పరిహాసము మానివేసి మనమిప్పుడు గంభీరముగా మాటాడవలెను.

కళా—అవును మీరుచెప్పినది సత్యము. అందుచేత నేనిప్పుడు నావక్రభావము మానివేసి యాకరగ్రహణముచేసి నన్ననుగ్రహింపవలెనని యాయనను వేఁడుకొనవలెను.

విక్ర—నాభాగ్యదేవతా! నీనోటినుండి యిప్పు డమృతోపమానమైన శుభవాక్కు వచ్చినది—ఓపురుషోత్తమదేవా! నాబుద్ధికిఁజూడఁగా నీకు నేను జేసితి ననుకొనుచున్న యవమానమువిషయమయి యేదో భ్రమయున్నట్టు తోఁచుచున్నది. నేను బుద్ధిపూర్వకముగా నీకేమియు నవమానము చేసియుండలేదని మాత్రము నేను జెప్పఁగలను. సమయము వచ్చినప్పుడు మానమును నిలుపుకొనుటకయి పోరాడుటకు నేను వెనుకఁదీయువాఁడను కానని నీవీవఱకే కనిపెట్టియున్నావు. భ్రమను కలిగినప్పుడు నిజమొప్పుకొనుటకు సహితము నేను సందేహించువాఁడను గానని నీవిప్పుడెఱుఁగవలెను. కాఁబట్టి నీకిప్పుడు నేను క్షమార్పణము చేయుచున్నాను. అయినను నన్నిప్పుడీచిన్నది యంగీకరించి గౌరవించుచున్నదిగాన, ఈమెనుదక్కించుకొనుటకయి యేపౌరుషశాలి నాతోఁబోరాడఁ బ్రతిఘటించినను నేనాతనితోయుద్ధముచేసి యీమెను విజయలక్ష్మితోఁగూడ వరించుటకు సంసిద్ధుఁడనైయున్నాను.

వీర—విక్రమా! నీవిప్పుడు వీరులు శ్లాఘింపఁదగినమాట పలికినావు. నేనుగూడ నీపక్షమున నిలిచి నీకు సహాయుఁడనయ్యెదను.

దామో—నేనీచిన్నదానిని నీకు విడిచిపెట్టుచున్నాను. ఈప్రపంచమంతయు వచ్చినను నాకీచిన్నదక్కుటలేదు. పోరాటములేక నాకు భార్య లభింపకపోయెడుపక్షమున, నేనెల్లకాలమును బ్రహ్మచారినిగానే యుండెదను.

పురు—విక్రమసేనా! నన్నాలింగనముచేసికొమ్ము. చేసినతప్పు నొప్పుకొని యూర్తి తోడ క్షమార్పణము చేసినప్పుడు శత్రుఁడయినను మిత్రుఁడగును. ఈచిన్నది స్వహస్తలిఖితములయిన యీయుత్తరములు నావిషయమయి తాను వ్రాసినవగునననో కావనునో—(అని యుత్తరములు పయికితీయుచున్నాఁడు.)

సుభ—(తనలో) ఓయిదేవుఁడా! ఇతడిప్పుడు నాగుట్టు బయలఁబెట్టును గాఁబోలును!—(ప్రకాశముగా) పురుషోత్తమదేవా! ఇందులో నేదో భ్రమయున్నది. నీభ్రమను నేను తరువాత సావకాశముగా నివారణముచేయఁగలుగుదు—

పురు—నీతో సంబంధము లేనప్పుడు పెద్దదానవు నీవీవిషయములో మధ్యప్రవేశింపఁగూడదు—ఓకళావతీ! నీవు నారాధవగుదువా? కావా?

కళా—కాను. నిశ్చయముగా నేను నీరాధనుగాను. (అని విక్రమసేనునియొండను జేరి నిలుచున్నది.)

సుభ—ఓపురుషోత్తమదేవా! నీవెంత నిర్దయుఁడవయి యున్నను, నీయందు ప్రేమపూనిన నాయపరాధమును నేనొప్పుకొనెదను. నన్ను క్షమింపుము. నీరాధను నేను.

పురు—ఓసి! నీవా రాధవు? ఇఁక దూరముగా తొలఁగిపో.

సుభ—ఓరి కిరాతుఁడా! ఆయుత్తరములు నేను వ్రాసినవి. నీయందిప్పుడు రసికత్వ మణుమాత్రమయినను కనఁబడినపక్షమున, నిన్ను ధన్యునిజేయుటకు నేనాగొంచె మాలోచించియుందును.

పురు—ఓసుభద్రమ్మా! నీవు చూపఁదలఁచుకొన్న యనుగ్రహమునుగూర్చి నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడనయియున్నాను. నన్నట్లు మోసముచేసినది నీవైనను మీమంథరవైనను, మీయిద్దఱియుపకారఋణమును నేను తీర్చుకోలేను—విక్రమసేనా! ఆచిన్నదానిని నీవు నావద్దనుండి పరిగ్రహించినావుగనుక, నేను కృతఘ్నుఁడనుకానని చూపుటకీబేరములో నారాధనుగూడ నీకే కొసరుగా విడిచి పెట్టుచున్నాను!

విక్ర—పురుషోత్తమదేవా! నీయౌదార్యమునకు సంతోషించినాను. ఐనను నేఁడుభార్యలేకున్న వాఁడు రణశూరుఁడైన నాప్రియమిత్రుఁడు దామోదరవర్మ—

పురు—అహాహాహా! ఓరణశూరా! నీకిప్పుడేమయిన ధన్యుఁడవు కావలెనన్న తలంపున్నదా?

దామో—ఈముదిముండతలా? నాకక్కఱలేదు—ఓపురుషోత్తమదేవా! నన్ను క్షమింపుము. ఇంకొకసారి నీకు మరల నేను నాశరీరమును నూనెలోవేసి కాపాడుట కవకాశము కలుగఁజేసినపక్షమున, నన్నప్పుడు దామోదరవర్మ పిఱికివాఁడని నీవుపరిహసింతువుగాని లే.

వీర—సుభద్రమ్మా! ఇటురా! విచారపడఁబోకు. నీవింక నువయసులో నేయున్నావు
సుభ—ఓవీరసేనా! మగవాండ్రందఱును పశుప్రాయులు.

[చారుమతియు దర్పసారుఁడును తక్కినందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

చారు—(తనలో) ఇతఁడు నిరుత్సాహుఁడయి ఖేదపడుచున్నట్టున్నాఁడు. అయినను కొంకొంబలాడుచున్నట్టు మాత్రము లేఁడు. అతఁడు చెప్పినకథలో కొంతసత్యముకూడనున్నది—ఓయాఁడుస్వభావమా! నీవింత చంచలమైనదానవైయున్నప్పుడు నీమనోనిశ్చయమెంత న్యాయమైనదిగా నుండవలెను!

దర్ప—చారుమతీ! నే నసర్థుఁడనని యెఱిఁగియు నిన్నెట్లు దయచూపుమని వేడఁగలుగుదును? నిన్ను ప్రార్థించుటకు నాకుసాహసము చాలకపోయినను, నాపశ్చాత్తాపము నన్నాశలపాలు చేయుచున్నది.

చారు—దర్పసారా! ప్రేమాస్పదులైనవారు తప్పుచేసినప్పుడు క్షమింపనొల్లని నాదానికంటె నన్ను నాదరముచేసిన నీది గొప్పతప్పిదముకాదు. నాదౌర్బల్యమునకుఁదగిన క్షమార్పణమును ప్రేమపూర్వకముగాఁ జేయవలసినదని నామనస్సిప్పుడు నాకు హితబోధ చేయుచుండఁగా, నీదౌర్బల్యమును నేను క్షమింపనియెడల నేనుకృతఘ్నురాల నగుదును.

దర్ప—నేనిప్పుడు కృతార్థుఁడ నయినాను.

వీర—(ముందుకువచ్చి) ఇకఁడ మీ రేమిచేయుచున్నారు? మీరుకూడ మీలో తగవులాడుచున్నారాయేమి? చారుమతీ! ఇటురమ్మ. ఈవఱకు నేనేవిషయములోను నిన్ను నిర్బంధపెట్టలేదు. ఐనను నేనిప్పుడుమాత్రము నిన్నొకవిషయమై బలవంతపెట్టఁబోవుచున్నాను. నేనెఱిఁగినంతవఱకు దర్పసారుఁడు చేసినతప్పిదములన్నియు నీయందితనికిఁగల యత్యనురాగమువలనఁ గలిగినవేకాని వేఱుకారణముచేతఁ గలిగినవికావు. ఇఁక నామాట కెదురాడక తక్షణమీతనివి వివాహముకమ్మ. ఇఁక నితఁడు తనలోపములను జక్కపఱచుకొను విధమునుజూచి నీవే యాశ్చర్య పడఁగలవు.

[తక్కినవారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు—రండి. ఒక్కఁడుతప్ప మఱియెవ్వరు నిక్కడ సంతుష్టులు కానివారు లేరు. నేను మాత్ర మసంతుష్టుఁడనయినను మీయందఱును సంతుష్టులగుట నేత్రోత్సవముగా చూచి నేనును సంతుష్టుఁడ నయ్యెదను.

దామో—పురుషోత్తమదేవా! నీవన్నమాట శ్లాఘ్యముగా నున్నది. వీరి సంతోషముచూచి మనము సంతోషింతము—విక్రమసేనా! నీకుచిరసౌఖ్యము కలుగునుగాక!—దర్పసారా! అట్లే నీకును గలుగునుగాక!—ఓకాంతలారా! మీరందఱును రండి.

మీసౌఖ్యమునుజూచి నేనెంతమాత్రమునుకోపముగాని యసూయగాని యతృప్తిగాని పొందనట్లు మీకుఁ జూపుటకై నేఁడు మీకందఱకును గీతవాద్యములతో మాయింట విందుచేసెదను. మీరందఱును తప్పకవచ్చి నన్ను చరితార్థునిఁ జేయవలెను.

వీర—ఓయీ! నీయుత్సాహమునకు నేను సంతోషించినాను. నేఁటి రాత్రింబా దంపతులయొక్క యాయురారోగ్యములఁ గోరి మనము విందారగింతము.

దర్ప—విక్రమసేనా! మనస్త్రీయురాండ్రు మనదోషములనుండి మనలను విముక్తులనుజేసి పరిశుద్ధులనుగాఁ జేసినందునకయి మన మానందపరవశుల మగుదము. నీహృదయేశ్వరి యిఁక ముం దెప్పుడును మాయలుపన్నకుండ నీకు బుద్ధిచెప్పి నిన్ను విశుద్ధునిజేసినది. నాప్రాణేశ్వరి తనబుజావైనశాంతవర్తనముచేత నాయసంతుష్టికిఁ గారణమైన నాశంకాశీలతను రూపుమాపి నన్నకళంకునిఁ జేసినది.

విక్ర—మనవిద్దఱమును కామదేవుని యాగ్రహమును ననుగ్రహమును గూడ సమానముగానే యనుభవించినాము. మనకిరువురకునుగలభేదమమాత్ర మిది. నీవుకష్టములకు సహింపఁగలిగియుంటివి; నేను—

శశా—గతించినదానిఁద్రవ్వికొని విచారపడుటకిదిసమయముగాదు. మనమిప్పుడుగడచినదానినంతను మఱచి మనసంతోషము నిష్కళంకముగాఁ జేసికొనవలెను.

చారు—ఇప్పుడుమాత్రమేకాక ముం దెప్పుడునుగూడ మనము గతించినదానిని మరల తలపెట్టక యఖండసుఖ మనుభవించుచుందము. యోగ్యములయిన హృదయములు వివాహబంధముచేత నొక్కటిగాఁ గూర్పఁబడినప్పుడు కామదేవుఁడు తానావఱకు బాధించిన తనపుష్పబాణముల నాదంపతులకు పూసరములుగాఁ జేసి యానందసౌరభ మెల్లప్పుడును గుబులుకొనునట్లు చేయును. మనవారు మననిమిత్తమయి వేచియున్నారు. లోపలికిఁబోదము రండు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శ్రీ

రాగమంజరి.

ఇది

చెన్నపురిరాజధానియందలి పచ్చయప్పవారి కాలేజీలో

తెనుఁగు పండితుఁడుగా నుండిన

కందుకూరి - వీరేశలింగము చేత.

రచియింపఁబడినది.

తణుకు.

డి. వి. రమణారావుగారి

శ్రీ సౌదామినీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

1913.

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

1 సుదర్శనవర్మ—విజయవర్మకును, భానుమతికిని తండ్రి.
2 విజయవర్మ—సుదర్శనవర్మకొడుకు, సుదంతప్రియుఁడు.
3 కామపాలుఁడు—భానుమతిప్రియుఁడు.
4 వసుకాముఁడు—భానుమతిని వివాహమాడఁగోరినవాఁడు.
5 చంద్రకేతుఁడు—వసుకాముని మిత్రుఁడు.
6 నారాయణశర్మ—పురోహితుఁడు.
7 గండభేరుండాచార్యులు—కేశవస్వామి యర్చకుఁడు.
8 కంఠీరవాచార్యులు—రెండవయర్చకుఁడు.
9 దామోదరుఁడు—విజయవర్మసేవకుఁడు.
10 దారకుఁడు—సుదర్శనవర్మసేవకులలో నొకఁడు.
11 ఘటకుఁడు—సుదర్శనవర్మసేవకులలో నొకఁడు.

స్త్రీలు.

12 భానుమతి—సుదర్శనవర్మకూఁతురు; కామపాలుని ప్రియురాలు.
13 సుదంతి—విజయవర్మప్రియురాలు; మాధవసేనునికూఁతురు.
14 రాగమంజరి—భానుమతి పరిచారిక.
15 చతురిక—భానుమతి పరిచారిక.
16 సుదంతపరిచారిక.

స్థలము— ఉజ్జయినీనగరము.

రాగమంజరి.

ప్రథమాంకము.

౧. రంగము—సుదర్శనవర్మ గృహముముందరివీధి.

[లాంతరుపట్టుకొని దామోదరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దామో—ఏమీ! అప్పుడే మూడుగంటలు దాటిపోయినదిగా! ఉజ్జయినీనగర వీధులలో నొంటిగా నిశాచరునివలె తిరుగుటకు నావంటివానికిది తగిన సమయమే. అన్ని కొలువులలోను పసుపులనములో నున్న నాయకుని కొలువు కొలుచుట బహు కష్టము. ఇట్లు చెప్పుట నేను వలపుసంగతి యెఱుఁగక పోవుటచేతకాదు. నావలపున కును నాయజమానునివలపునకును కావలసినంత వ్యత్యాస మున్నది. నాప్రభువైన విజయవర్మ వలపు నిద్రాహారములను తలపెట్టనియ్యదు; ఇఁక నావలపో కడుపునిండ తిని హాయిగా నిద్రపోయినతరువాత కలలోఁగాని బయలుదేఱదు. ఇప్పుడీతలపోఁతల కవకాశము లేదు. నాప్రభువకూడ తనప్రియురాలయిన సుదంతగదిలోనుండి తప్పించు కొని వచ్చుటకయి నాసాహాయ్యముకోరి యెదురు చూచుచుండును. (వెలుపల సంగీ తము) ఇదియేమి? సంగీతము వినఁబడుచున్నది! ఎవరు వచ్చియుందురు? నాయజ మానుని మిత్రుఁడయిన కామపాలుఁడు మాప్రభువుసోదరియైన భానుమతికి వినఁబడు నట్లుగా పాటపాడుటకయి యిప్పుడు మాఱువేషముతో వచ్చియుండును. ఇఁక నా ముసలియజమానుఁడు లేచి రాకమానఁడు. అతఁడు తన కొడుకింటలేఁడని యనుమాన పడకుండ నాస్థానమునకుపోయి నేను నిలిచియుండెదను. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు తనమిత్రుని నొకని తోడుచేసికొని కామపాలుఁడు మాఱువేషముతో ప్రవేశించి పాడుచున్నాఁడు.]

ద్విపద. చెప్పుమోహినియ! చెప్పరనాకు
ఇప్పుడు వెడలు నీమృదులస్వరంబు
నీయజమానుని నెమ్మదిలోని
పాయని వెతయెల్లఁ బల్కఁగాఁగలదె?
పట్టుమతి నిటఁగిరిందఁ బాడువారెవరో

పుటపుట నిట్టూర్పు పుచ్చువారెవరో
వలువొంపన్నిద్రించు నా ప్రియురాలు
తొలిసిగ్గొవలసిన తెనుగుకన్నెనామె
కన్మూసి నిద్దుర కనఁబోయకుండ
నిమ్మళింపంగఁ బాడి నిట్టూర్పులిమ్మ.
ఏనింక కంటెను హెచ్చుగాఁ దెల్పఁ
గాని తెగింపక ముందె స్వప్నమున
సౌభాగ్యదేవత సలినాక్షి చెవిని
సాభిలాషగ బోధ సలుపునుగాక!

మిత్రి—కామపాలా! నీవీలాగున దీనముగా పాడుచున్న యెడల నీప్రియురాలు ఇప్పటికిని మేలుకొనదు. ఉయ్యాలలోనున్న పసిబిడ్డవలె పల్లవసహితము జాలిగొలుపు పాటలచేత జోకొట్టఁబడి మఱింత నిద్రపోవును.

కామ—ఆమెకు నిద్రాభంగముచేయ నామనసుకొలుపదు.

మిత్రి—మేలుకొల్పినయెడల లేచివచ్చి పలకరించు మనంతటి గౌరవమామెకు నీయందు లేదని యెఱుఁగుదువు గనుకనే నీవామె నిద్రాభంగమునకింత భయపడుచున్నావు.

కామ—అట్లయిన నీకిప్పుడాసందేహముతీర్చి నమ్మకముపుట్టించెదనుచూడు. (అని పాడుచున్నాఁడు.)

ఉ. వేకువ చేరవచ్చి యిదె వేగమె రాత్రిని సాగనంపెడున్;
నీకమనీయనేత్రముల నీవిఁక విప్పుము, సుందరీమణీ!
యీకడ నీ సురూప మనునింపగుప్రొద్దుదయించునంతకున్
నాకు వెలుంగుగన్పడదు, నాకుఁబగల్ గనిపించదింతయున్.

భానుమతి—(ఒకగవాక్షమునుండి బదులు పాడుచున్నది.)

సుగంధివృత్తము. విన్నదాన లేచి నన్నె వేఁడు నీసుగీతమున్;
కన్నదాన నేత్రరంజకంబుగాఁ బ్రభాతమున్;
వన్నెఁ బాటపాడివేఁడు నాయకున్ మనంబులో
నెన్నుకొంటిఁ గాముఁడంచు నిమ్మహీజనంబులో.

సుదర్శనవర్మ—(మఱియొక గవాక్షమునుండి) ఏవరురా తులువలు గానములతోను వీణలతోను రాగములతోను భోగములతోను ఆటలతోను పాటలతోను మావీధిని గోల చేయుచున్నారు? పొండి. పాటకులారా! వెడలిపొండి.

భాను—స్వామిగారూ! వృథాగా మీరేల యిట్లాగ్రహపడెదరు [illegible]

కామ—ప్రియురాలా! నేను నీవిధేయ సేవకుఁడను.

సుద—అమ్మాయీ! ఆమోసపుమాటలను నీవు చెవియొగ్గి యేల వినెదవు? గవాక్షములోనుండి లేచిరా.

భాను—ఓప్రియుఁడా! అనుజ్ఞ వేఁడుకొనెదను.

కామ—నీవు పోకతీఱదా?

భాను—మన మొకవేళ మరల శీఘ్రముగా నే కలిసికొనవచ్చును. మనకుదురదృష్ట మొకగొప్పశత్రువుగా నున్నను, మనపక్షమున దానితోఁ బోరాడి విజయము నిచ్చుటకు మిత్రుఁడయి కాముఁడున్నాఁడు.

సుద—ఓసీ! ఈపాటికి యిటు తెమ్ము.

కామ—మన మనోవేదన నెఱిఁగిన కామదేవుఁడు—

సుద—పొండి. పోకుండినయెడల, ఈగుండు తిన్నగా మీతలలోనుండి దూసి పోవును.

(అంతటను వేఱువేఱుగా నిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

౨. రంగము—వీధిలోని వినోదమంటపము.

[విజయవర్మయు, దామోదరుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

దామో—అయ్యా! వారమునకొక్కసారి కొంచెమునిద్ర—

విజ—ఓరిజడుఁడా! ఊరకుండుము. నావద్ద నిద్రపేరు తలపెట్టకు.

దామో—స్వామీ! దేవరవారి విషయములో నేను మనవి చేయవచ్చినది కోటికంటెదరిద్రులకుపట్టెడు తుచ్ఛమయిన గాఢనిద్రమాట కాదు. కొంచెము కావలసియున్నయెడల, వేడుకకొఱకొక్కసారి గడియసేపు కన్నుమూసెడు ప్రభువుల చిఱునిద్రనుగురించియే నేను దేవరవారితో విన్నపము చేయుచున్నాను.

విజ—ఓరిమూఢుఁడా! నోరుమూయుము. ఓసుదంతా! ఓప్రియురాలా! నీ వెంత నిర్దయురాలవై నాకన్నులనుండి నిద్రను దొంగిలించినావు!

దామో—(తనలో) నానిద్రనుకూడ దొంగిలించినది.

విజ—ఇటువంటి సమయములో నామనోరథము వ్యర్థపుచ్చుట నాకు మరణప్రాయముగానున్నది. మరియూదల నిమిత్తమయి చూచుకొనుట కిదాసమయము? ఇది [illegible] గలిగినందుకు [illegible]? నీ [illegible] నన్ను [illegible] ప్రేమించితివని [illegible]